

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΟΥ
ΣΧΟΛΗ ΑΝΘΡΩΠΙΣΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΣΜΙΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
ΤΜΗΜΑ ΙΣΤΟΡΙΑΣ, ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΑΣ ΚΑΙ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗΣ ΠΟΛΙΤΙΣΜΙΚΩΝ ΑΓΑΘΩΝ

ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
«ΝΕΟΤΕΡΗ ΚΑΙ ΣΥΓΧΡΟΝΗ ΙΣΤΟΡΙΑ: ΝΕΕΣ ΘΕΩΡΗΣΕΙΣ ΚΑΙ
ΠΡΟΟΠΤΙΚΕΣ»

ΔΙΑΤΡΙΒΗ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΗΣ ΕΙΔΙΚΕΥΣΗΣ
ΤΗΣ Λυμπεροπούλου Βασιλικής
A.M.: 1012202103028

**Θέμα : « Η συμβολή του Σχεδίου Μάρσαλ στην κοινωνικοοικονομική ανάπτυξη
της Ελλάδας και ειδικότερα της Πελοποννήσου»**

Επιβλέπων Καθηγητής : Ιάκωβος Μιχαηλίδης
Συνεπιβλέπων Καθηγητής : Σωτήριος Ριζάς
Συνεπιβλέπων Καθηγητής : Θανάσης Χρήστου

ΚΑΛΑΜΑΤΑ 2023

ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

Πρόλογος.....	3
Εισαγωγή	4
Α' Κεφάλαιο	
Πολιτικές, οικονομικές και κοινωνικές συνθήκες στη μεταπολεμική Ευρώπη.....	5
1.1.Η Ευρώπη μετά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο.....	5
1.2.Η Ελλάδα μετά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο.....	6
Β' Κεφάλαιο	
Το Δόγμα Τρούμαν.....	14
Γ' Κεφάλαιο	
Το Σχέδιο Μάρσαλ.....	26
3.1.Η εφαρμογή του Σχεδίου Μάρσαλ στην Ευρώπη.....	26
3.2.Η εφαρμογή του Σχεδίου Μάρσαλ στην Ελλάδα.....	31
3.2.1.Οι κυριότεροι τομείς εφαρμογής του προγράμματος.....	48
3.2.1.1.Τομείς υγείας και κοινωνικής πρόνοιας	49
3.2.1.2.Τομέας γεωργίας.....	52
3.2.1.3.Τομέας βιομηχανίας.....	53
3.2.1.4.Τομέας δημοσίων έργων.....	54
3.2.1.5. Τομείς ηλεκτροδότησης και υδροδότησης	58
3.2.1.6.Τομέας τουρισμού.....	59
3.2.1.7.Τομέας μεταφορών.....	60
3.2.1.8.Τομέας τηλεπικοινωνιών.....	61
3.2.1.9.Άλλες παρεμβάσεις.....	61
3.2.2.Η συνεισφορά του Σχεδίου Μάρσαλ στην Πελοπόννησο.....	62
3.2.2.1.Νομός Αργολίδας.....	63
3.2.2.2.Νομός Αρκαδίας.....	64
3.2.2.3.Νομός Αχαΐας	67

3.2.2.4.Νομός Ηλείας	67
3.2.2.5.Νομός Κορινθίας.....	67
3.2.2.6.Νομός Λακωνίας.....	69
3.2.2.7.Νομός Μεσσηνίας.....	69
Επίλογος	71
Πηγές και Βιβλιογραφία.....	74
Παράρτημα.....	78
Περίληψη.....	89

Πρόλογος

Η παρούσα διπλωματική εργασία εκπονήθηκε κατά την εαρινή περίοδο του ακαδημαϊκού έτους 2022 – 2023 και τη χειμερινή περίοδο του ακαδημαϊκού έτους 2023 - 2024 στα πλαίσια του Μεταπτυχιακού Προγράμματος του Πανεπιστημίου Πελοποννήσου Νεότερη και Σύγχρονη Ιστορία : Νέες Θεωρήσεις και προοπτικές του τμήματος Ιστορίας Αρχαιολογίας και Διαχείρισης Πολιτισμικών Σπουδών.

Η παρακάτω εργασία αναφέρεται στο Σχέδιο Μάρσαλ, όπως ονομάστηκε το τετραετές πρόγραμμα οικονομικής κατά κύριο λόγο στήριξης που προσέφεραν οι Ηνωμένες Πολιτείες της Αμερικής προς την κατεστραμμένη από τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο ευρωπαϊκή ήπειρο και το οποίο διήρκησε από το 1948 έως το 1952. Η εργασία πραγματοποιήθηκε υπό την επίβλεψη των αξιότιμων καθηγητών κ.κ. Μιχαηλίδη Ιάκωβο, Ριζά Σωτήριο και Χρήστου Θανάση, τους οποίους και θα ήθελα να ευχαριστήσω ιδιαίτερα για την πολύτιμη συνεισφορά τους.

Εισαγωγή

Η παρούσα εργασία έχει ως αντικείμενο μελέτης τη συμβολή του Σχεδίου Μάρσαλ, ή του Προγράμματος Ευρωπαϊκής Ανασυγκρότησης, όπως επίσημα ονομαζόταν, στην κοινωνικοοικονομική ανάπτυξη της Ελλάδας και συγκεκριμένα της Πελοποννήσου. Σκοπός είναι η ανάδειξη των έργων αυτών, καθώς απουσιάζει μέχρι σήμερα μια συγκεντρωτική μελέτη αναφερόμενη αποκλειστικά σε αυτά.

Η εργασία ξεκινάει με μία σύντομη επισκόπηση των πολιτικών, των οικονομικών και των κοινωνικών συνθηκών που επικρατούσαν στην Ευρώπη αλλά και στην Ελλάδα μετά τη λήξη του καταστροφικού από πολλές απόψεις Β' Παγκοσμίου Πολέμου. Το δεύτερο κεφάλαιο αναφέρεται στο Δόγμα Τρούμαν, τη μονοετή οικονομική και στρατιωτική ενίσχυση της Ελλάδας και της Τουρκίας από την Αμερική, η οποία αποτέλεσε τον προάγγελο του Σχεδίου Μάρσαλ.

Το επόμενο κεφάλαιο αναφέρεται διεξοδικά στην εφαρμογή του Σχεδίου Μάρσαλ στην Ευρώπη αλλά και στην Ελλάδα. Στη συνέχεια αναλύονται οι κυριότεροι τομείς εφαρμογής του Σχεδίου στην Ελλάδα τόσο συγκεντρωτικά όσο και σε κάθε νομό της Πελοποννήσου ξεχωριστά. Τέλος γίνεται μία σύντομη επισκόπηση των αποτελεσμάτων της μεγάλης αμερικανικής οικονομικής ενίσχυσης.

Α' Κεφάλαιο

Πολιτικές, οικονομικές και κοινωνικές συνθήκες στη μεταπολεμική Ευρώπη

1.1. Η Ευρώπη μετά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο

Ο Β' Παγκόσμιος Πόλεμος αποτέλεσε την πιο οδυνηρή σύγκρουση που βίωσε ποτέ η ανθρωπότητα. Η αφετηρία του τοποθετείται την 1^η Σεπτεμβρίου του 1939 με την εισβολή της Γερμανίας στην Πολωνία και η λήξη του την 2^η Σεπτεμβρίου 1945 με την παράδοση της Ιαπωνίας και αφού είχε προηγηθεί αυτή της Γερμανίας. Οι μάχες ήταν μεγάλης κλίμακας και ιδιαίτερα καταστροφικές, οι απώλειες σε ανθρώπινες ζωές τεράστιες και οι υλικές καταστροφές ανυπολόγιστες.

Οι συνέπειες του στη Δυτική Ευρώπη ήταν ιδιαίτερα καταστροφικές. Άφησε πίσω του τεράστιες καταστροφές και ερείπια. Οι περισσότερες οικονομίες ήταν χρεωκοπημένες, καθώς ο πληθωρισμός συνεχώς αυξανόταν, και η αγροτική και η βιομηχανική παραγωγή είχαν σχεδόν εξαφανιστεί. Οι υποδομές των χωρών είχαν υποστεί μεγάλες καταστροφές. Ακόμα ο πόλεμος είχε οδηγήσει στην κατάρρευση του βιοτικού επιπέδου, στην καταρράκωση του ηθικού των Ευρωπαίων πολιτών αλλά και στην πλήρη υποβάθμιση του ρόλου της Ευρώπης στο διεθνές σκηνικό.

Στην απέναντι πλευρά του ωκεανού, οι Ηνωμένες Πολιτείες της Αμερικής όχι μόνο δεν υπέστησαν καταστροφές αλλά αντίθετα έγιναν αποδέκτες μεγάλου ποσοστού επιστημονικού δυναμικού, το οποίο μετανάστευσε από την Ευρώπη εκεί. Παράλληλα, αύξησαν κατακόρυφα την παραγωγή τους για να καλύψουν τις ανάγκες των συμμάχων σε υλικά και αγαθά¹.

Παράλληλα, ήταν πλέον φανερό πως είχε διαμορφωθεί μία νέα αμερικανική εξωτερική πολιτική, η οποία σε αντίθεση με τον *απομονωτισμό* (isolationism) του δόγματος Μονroe που ίσχυε από το 1823², βασιζόταν στη σταθερή ανάσχεση των επεκτατικών τάσεων της Σοβιετικής Ένωσης. Ο όρος '*ανάσχεση*' (containment) εμφανίζεται για πρώτη φορά στις 22 Φεβρουαρίου 1946 στο «Μακρύ Τηλεγράφημα», ένα άρθρο του Τζωρτζ Κένναν (George Frost Kennan), ανωτάτου στελέχους της αμερικανικής πρεσβείας στη Μόσχα, ο οποίος περιγράφει την αντίληψη του για την ύπαρξη πέντε μεγάλων κέντρων βιομηχανικής και στρατιωτικής ισχύος (ΗΠΑ, ΕΣΣΔ, Βρετανία, Γερμανία – Κεντρική Ευρώπη και Ιαπωνία). Ο Κένναν ισχυριζόταν πως σκοπός των ΗΠΑ ήταν η παρέμβαση τους σε όποια από αυτά τα κέντρα μπορούσαν

¹ Π. Ροδάκης, *Το ξένο κεφάλαιο στην Ελλάδα, πλαίσια και συνέπειες της υποτέλειας*, Τρίπολη 2005, σ. 85

² Δ. Κωνσταντόπουλος, *Το Δόγμα Τρούμαν και η Ελλάς*, Θεσσαλονίκη 1967, σ. 1

και η προσπάθεια αποτροπής της κατάρρευση τους και ως κατ' επέκταση της επικράτησης σε αυτά της σοβιετικής κυριαρχίας³. Το Δόγμα Τρούμαν φαίνεται πως είχε τις προεκτάσεις του σε αυτές τις απόψεις.

1.2. Η Ελλάδα μετά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο

Το ξέσπασμα του 'Β Παγκοσμίου Πολέμου βρήκε την Ελλάδα να αρνείται κατηγορηματικά μέσω του πρωθυπουργού της Ιωάννη Μεταξά, την παράδοση και κατάκτηση της στην Ιταλία και τον ελληνικό στρατό να μάχεται γενναία στα βουνά της Ηπείρου, της Μακεδονίας και της Αλβανίας για να συγκρατήσει και να αναχαιτίσει τον εχθρό. Παρά τις γενναίες προσπάθειες και τις επιτυχίες εναντίον του ιταλικού στρατού, η ταχύτατη γερμανική επίθεση και η διείσδυση στα νότια του ελληνικού στρατού οδήγησε στη συνθηκολόγηση με τους Γερμανούς, στην άμεση εισβολή των γερμανικών στρατευμάτων στο ελληνικό έδαφος και στην τριπλή, γερμανική, ιταλική και βουλγαρική κατοχή της χώρας, η οποία διήρκησε από τον Απρίλιο του 1941 έως τον Οκτώβριο του 1944.

Κατά τη διάρκεια των ετών αυτών, η χώρα υπέφερε τεράστια δεινά, τα σημαντικότερα από τα οποία ήταν τα αντίποινα πρωτοφανούς σκληρότητας που πραγματοποιούσαν οι κατοχικές αρχές, κυρίως οι Γερμανοί, λόγω της αντιστασιακής δράσης, σε βάρος άμαχου πληθυσμού, ο πληθωρισμός, ο οποίος έβαινε αυξανόμενος συνεχώς και η επιδείνωση της οικονομίας με τη χορήγηση του κατοχικού δανείου. Τα δύο τελευταία οδήγησαν στο ξέσπασμα του μεγάλου λιμού τον χειμώνα του 1941 – 1942 όταν πάνω από 300.000 άνθρωποι έχασαν τη ζωή τους. Η ανάπτυξη σημαντικής αντιστασιακής δράσης και οι ήττες των γερμανικών δυνάμεων από τις συμμαχικές δυνάμεις οδήγησαν στην απελευθέρωση της χώρας.

Η Ελλάδα βγήκε από τον Β Παγκόσμιο Πόλεμο απολύτως κατεστραμμένη. Σύμφωνα με τα στοιχεία της Τράπεζας της Ελλάδος, οι υλικές ζημιές στη χώρα ανέρχονταν σε 3.813.407.000 δολάρια⁴. Ο ελληνικός στρατός είχε αποδεκατιστεί και τα εφόδια του ήταν πλέον ανύπαρκτα. Τα περισσότερα μεγάλα λιμάνια και τα αεροδρόμια είχαν ανατιναχθεί και το οδικό και σιδηροδρομικό δίκτυο είχε καταστραφεί. Η βιομηχανική παραγωγή είχε ελαχιστοποιηθεί, λόγω των καταστροφών στις χημικές βιομηχανίες, στις μηχανολογικές και στα ορυχεία και η παραγωγικότητα στον αγροτικό τομέα, ο οποίος μέχρι τότε βασιζόταν στα σιτηρά, στο βοδινό κρέας και στο ρύζι και στον τομέα της ναυτιλίας είχε μειωθεί δραματικά.

³ Ευ. Χατζηβασιλείου, *Εισαγωγή στην ιστορία του μεταπολεμικού κόσμου*, Αθήνα 2006., σ. 90 – 91

⁴ Αλ. Κωστόπουλος, *Γέφυρες συνεργασίας Σχέδιο Marshall και Ελλάδα*, Αθήνα 2008, σ. 58

Υπήρχε νομισματική αστάθεια και το εθνικό εισόδημα βρισκόταν σε πολύ χαμηλό επίπεδο. Τα δημόσια ταμεία ήταν άδεια, καθώς οι τραπεζικές καταθέσεις είχαν μειωθεί στο 10% του προπολεμικού ποσοστού και ο πληθωρισμός ήταν καλπάζων.

Παράλληλα, σοβαρότατα προβλήματα υπήρχαν και στον κοινωνικό τομέα. Οι απώλειες σε ανθρώπινες ζωές ήταν τεράστιες. Οι άστεγοι είχαν ξεπεράσει το 1.000.000, ενώ εξίσου πολλοί ήταν οι τραυματίες πολέμου. Το μεγαλύτερο μέρος του πληθυσμού υποσιτιζόταν. Το παραγωγικό δυναμικό είχε εκλείψει και τα χωριά είχαν καταστραφεί ολοσχερώς. Οι ελλείψεις στα είδη πρώτης ανάγκης, τρόφιμα, ρούχα και φάρμακα ήταν τεράστιες. Την εμφάνιση τους είχαν κάνει και πολλές ασθένειες.

Την ίδια ώρα, στα σύνορα της χώρας γίνονταν επιθέσεις από κομμουνιστικές ομάδες οι οποίες βρίσκονταν σε αντιπαράθεση με την ελληνική κυβέρνηση και ως κατ' επέκταση τους Βρετανούς, λόγω της έντονης διαμάχης που ξέσπασε αμέσως μετά την απελευθέρωση και επικρατούσε ανάμεσα στο ΕΑΜ τη μεγαλύτερη αντιστασιακή ομάδα που έδρασε στην κατοχή και στην ελληνική κυβέρνηση. Την ίδια ώρα η πολιτική ηγεσία χαρακτηριζόταν από έλλειμμα σταθερής εκπροσώπησης και από απουσία νέων ιδεών.

Ταυτόχρονα, τον Μάρτιο του 1946, μετά από επίθεση των ανταρτών στον σταθμό του Λιτόχωρου⁵, η χώρα εισήλθε διχασμένη σε έναν νέο πόλεμο, εμφύλιο αυτή τη φορά, ο οποίος διήρκεσε έως τα τέλη του 1949 και θα επέτεινε σε μεγάλο βαθμό τις καταστροφές της χώρας. Ο πόλεμος αυτός αποτέλεσε προοίμιο του ψυχρού πολέμου, που θα άπλωνε τα δίκτυα του πάνω από τον παγκόσμιο χάρτη λίγο καιρό αργότερα.

Παράλληλα, με τη λήξη του 'Β Παγκοσμίου πολέμου είχε κυριαρχήσει η αντίληψη πως οι σύμμαχοι χώρες είχαν χρέος προς την Ελλάδα λόγω των θυσιών που κατέβαλε η τελευταία κατά τη διάρκεια του πολέμου και πως έπρεπε να χρηματοδοτήσουν τις εισαγωγές καταναλωτικών και κεφαλαιουχικών αγαθών⁶.

Προς τον σκοπό αυτό ιδρύθηκε η Βρετανική Στρατιωτική Αποστολή, η οποία διέθεσε βρετανικά στρατεύματα στη χώρα και ανέλαβε τον έλεγχο της διανομής προμηθειών. Επιπλέον, τον Οκτώβριο του 1944, συστάθηκε η Επιτροπή Οικονομικών και Προμηθειών που ήταν υπεύθυνη για την παροχή συμβουλών στη

⁵ Υπουργείο Εξωτερικών της Ελλάδος, Υπηρεσία Διπλωματικού και Ιστορικού Αρχείου, *Η Ελλάδα στο μεταίχμιο ενός νέου κόσμου : Ψυχρός Πόλεμος– Δόγμα Truman- Σχέδιο Marshall, 1943 – 1951*, Αθήνα 2002, τ.1., σ. 76

⁶ Γ. Σταθάκης, *Το Δόγμα Τρούμαν και το Σχέδιο Μάρσαλ, Η ιστορία της αμερικανικής βοήθειας στην Ελλάδα*, Αθήνα 2004, σ. 51 – 52

διαχείριση των προμηθειών και για τον σχεδιασμό νομισματικής μεταρρύθμισης. Για το έργο αυτό έλαβε υπόψη της τις εκθέσεις που συνέταξαν προς τον σκοπό αυτό οι Κυριάκος Βαρβαρέσος και Ξενοφών Ζολώτας και οι οποίοι πρότειναν δέσμη μέτρων εκτεταμένου κρατικού ελέγχου ο πρώτος και την προτίμηση στην ελεύθερη λειτουργία των κανόνων της αγοράς ο δεύτερος. Η πρώτη νομισματική μεταρρύθμιση πραγματοποιήθηκε στις 11 Νοεμβρίου 1944, ωστόσο αυτή ελάχιστα επηρέασε τον πληθωρισμό.

Σε μια προσπάθεια για την επίτευξη της στοιχειώδους έστω διαβίωσης της χώρας, τον Μάιο του 1944 δημιουργήθηκε η UNRRA, *Διασυμμαχική Οργάνωση Αρωγής και Αποκαταστάσεως*, η σύμβαση της οποίας με την Ελλάδα είχε υπογραφεί ήδη από τον Νοέμβριο του 1943. Άμεσοι σκοποί της ήταν ο εφοδιασμός του πληθυσμού με τρόφιμα, ρούχα και άλλα απαραίτητα είδη, η λήψη μέτρων για την καταπολέμηση των ασθενειών του πληθυσμού και η αποκατάσταση της γεωργικής και βιομηχανικής παραγωγής της χώρας⁷. Η επιτροπή είχε συσταθεί από τα Ηνωμένα Έθνη, ενώ από ελληνικής πλευράς τις διαπραγματεύσεις τις είχε αναλάβει ο Κυριάκος Βαρβαρέσος. Η UNRRA ξεκίνησε τις ενέργειες της για προσφορά ανθρωπιστικής βοήθειας στον λαό τον Απρίλιο του 1945.

Η χώρα, έλαβε από την UNRRA, αγαθά συνολικής αξίας 351 εκατομμυρίων δολάρια. Τα αγαθά αυτά ήταν στην πλειοψηφία τους τρόφιμα καθώς στη χώρα έφτασαν 1.056.000 τόνοι δημητριακών, 177.000 τόνοι προϊόντων καθημερινής κατανάλωσης και 57.000 τόνοι ζάχαρη. Εκτός από τα τρόφιμα, τα φορτία που κατέφθαναν στα λιμάνια περιλάμβαναν μεγάλες ποσότητες λιπασμάτων, πρώτων υλών, καυσίμων, γεωργικών εργαλείων και ζώων. Επιπλέον, ενισχύθηκαν ιδιαίτερα τα εργοστάσια στον τομέα της κλωστοϋφαντουργίας⁸.

Παράλληλα η χώρα, συνειδητοποιώντας την οικονομική της κατάρρευση, στράφηκε προς την Αμερική προς ανεύρεση οργανωμένης οικονομικής υποστήριξης, ωστόσο τα αποτελέσματα δεν ήταν τα αναμενόμενα. Το καλοκαίρι του ίδιου έτους ο Βαρβαρέσος σε μια προσπάθεια του να σταθεροποιήσει την οικονομία, προέβη σε αύξηση των εισαγωγών της UNRRA, αύξηση των μισθών ώστε αυτοί να εξισορροπήσουν με τις τιμές, και πρότεινε την εισαγωγή ενός ειδικού έκτακτου φόρου πάνω στα επαγγελματικά ενοίκια όλων των επιχειρήσεων, τη μείωση του

⁷ Π. Ροδάκης, *ό. π.*, σ. 95

⁸ Π. Καζάκος, «Η ελληνική οικονομία, 1949 – 1967: Ανασυγκρότηση και ανάπτυξη», στην : *Ιστορία του Ελληνικού Έθνους, Σύγχρονος Ελληνισμός από το 1941 έως το τέλος του αιώνα*, τ. ΙΣΤ', Αθήνα 2000, σ. 223 – 224

αριθμού των δημοσίων υπαλλήλων, τον επαναπροσδιορισμό της ισοτιμίας με τα ξένα νομίσματα και τη διαπραγμάτευση σημαντικών θεμάτων με τους βιομήχανους.

Τα πρώτα αποτελέσματα από την εφαρμογή των μέτρων ήταν εντυπωσιακά, καθώς τα έσοδα αυξήθηκαν, το έλλειμμα του προϋπολογισμού μειώθηκε, οι τιμές των προϊόντων καθώς και της χρυσής λίρας έπεσαν και τα μεταναστευτικά εμβάσματα προς τη χώρα αυξήθηκαν. Ωστόσο, η επιβολή των μέτρων ξεσήκωσε θύελλα αντιδράσεων από τους εμπορικούς και βιομηχανικούς κύκλους της χώρας, τους δημόσιους υπαλλήλους, τους στρατιωτικούς και οικονομικούς και πολιτικούς παράγοντες της χώρας. Το πείραμα Βαρβαρέσου, η δεύτερη νομισματική μεταρρύθμιση, η οποία αποτελούσε μία βρετανική κατ' ουσίαν ιδέα, καθώς είχε εφαρμοστεί σε χώρες που βρίσκονταν υπό βρετανική επιρροή απέτυχε και ο ίδιος παραιτήθηκε την 1^η Σεπτεμβρίου. Ακολούθησε επιδείνωση της κατάστασης της οικονομίας και τα μέτρα καταργήθηκαν κατά τη διάρκεια του 1946.

Στις 24 Ιανουαρίου 1946 υπογράφηκε η Συμφωνία του Λονδίνου, η οποία προέβλεπε τον σχηματισμό μίας Βρετανικής Οικονομικής Αποστολής με συμβουλευτικό χαρακτήρα και τη δημιουργία μιας Νομισματικής Επιτροπής, αποτελούμενης από Έλληνες, Αμερικανούς και Βρετανούς, η οποία παρέμεινε σε λειτουργία μέχρι και το τέλος της αμερικανικής βοήθειας και ασκούσε έλεγχο στη χρήση των συναλλαγματικών αποθεμάτων της χώρας.

Στα πλαίσια της Συμφωνίας του Λονδίνου, η Βρετανία συμφώνησε στην παροχή δανείου 10 εκατομμυρίων στερλινών για τη νομισματική σταθεροποίηση, στη διαγραφή των χρεών, στην απελευθέρωση των ελληνικών συναλλαγματικών καταθέσεων που βρίσκονταν στη Βρετανία και στην παροχή ειδών πρώτης ανάγκης στον ελληνικό πληθυσμό, ενώ η ελληνική κυβέρνηση δεσμεύτηκε μεταξύ άλλων να μειώσει το έλλειμμα της, να αυξήσει τις ιδιωτικές καταθέσεις και να αυξήσει τις τιμές των εισαγωγών της UNRRA⁹. Παράλληλα, εγκρίθηκε δάνειο 25 εκατομμυρίων δολαρίων από την Τράπεζα Εισαγωγών - Εξαγωγών, το οποίο προβλεπόταν να διατεθεί κατά κύριο λόγο σε υλικά ανακατασκευής και συντήρησης λιμένων, οδών και υδραυλικών έργων, υλικά ανοικοδομήσεως και γεωργικά μηχανήματα, ωστόσο καθυστέρησε υπερβολικά η απορρόφηση του¹⁰.

⁹ Γ. Σταθάκης, *ό. π.*, σ. 86 – 87

¹⁰ Υπουργείο Εξωτερικών της Ελλάδος, Υπηρεσία Διπλωματικού και Ιστορικού Αρχείου, *Η Ελλάδα στο μεταίχμιο ενός νέου κόσμου : Ψυχρός Πόλεμος– Δόγμα Truman- Σχέδιο Marshall, 1943 – 1951*, τ.2., Αθήνα 2002, τ.2, σ. 60 – 63

Τα πρώτα αποτελέσματα της τρίτης αυτής νομισματικής μεταρρύθμισης ήταν ενθαρρυντικά, καθώς τα έσοδα αυξήθηκαν, ο δείκτης κόστους διαβίωσης παρουσίασε σχετική σταθερότητα, ο πληθωρισμός παρουσίασε αποκλιμάκωση και η αγροτική και η βιομηχανική παραγωγή αυξήθηκαν. Η Συμφωνία του Λονδίνου ωστόσο δεν απέδωσε τα αναμενόμενα λόγω της αδυναμίας συνεργασίας μεταξύ Ελλήνων και Βρετανών υπευθύνων, λόγω των χρόνιων προβλημάτων της ελληνικής κρατικής μηχανής και της πρόχειρης αντιμετώπισης των σύνθετων οικονομικών προβλημάτων της χώρας.

Παράλληλα, με τη Βρετανική Οικονομική Αποστολή, τον Μάιο του 1946 κατέφθασε στην Ελλάδα μία επιτροπή εμπειρογνομόνων του Παγκόσμιου Οργανισμού Τροφίμων και Γεωργίας του ΟΗΕ, η οποία συγκέντρωσε δεδομένα για την ελληνική ύπαιθρο και συνέταξε μία έκθεση για τον αγροτικό και παραγωγικό τομέα. Σύμφωνα με την έκθεση αυτή, η χώρα διέθετε πλήθος πλουτοπαραγωγικών πηγών με την αξιοποίηση των οποίων μπορούσε να αυξήσει την παραγωγή και το εθνικό εισόδημά της σε σύντομο χρονικό διάστημα. Ακόμα, πρότεινε την ανακατασκευή των κατεστραμμένων δομών της χώρας και τη μείωση του πληθωρισμού. Η έκθεση κατέληγε πως στην Ελλάδα έπρεπε να χορηγηθούν 200 εκατομμύρια δολάρια για την ανοικοδόμηση της.

Στον πολιτικό τομέα, την 1^η Σεπτεμβρίου διεξήχθη δημοψήφισμα με το οποίο αποφασίστηκε η επιστροφή του βασιλιά Γεωργίου¹¹. Τον Οκτώβριο του 1946 ο διευθυντής της UNRRA δήλωσε πως τα αποθέματα της χώρας σε σίτο ήταν ελάχιστα και πως μόνο το ένα πέμπτο του οδικού δικτύου της χώρας ήταν πλήρως χρησιμοποιήσιμο, με αποτέλεσμα να αυξάνονται υπερβολικά τα έξοδα μεταφοράς.

Την ίδια ώρα στο παγκόσμιο πεδίο εκτυλίσσονταν δραματικά γεγονότα, καθώς οι διαφορές ανάμεσα στην Ανατολή και τη Δύση ήταν πλέον ορατές. Η ομιλία του Στάλιν την 9^η Φεβρουαρίου 1946, κατά τη διάρκεια της οποίας δήλωσε χαρακτηριστικά πως ένα «σιδηρούν παραπέτασμα¹²» είχε απλωθεί κατά μήκος της Ευρώπης¹³ από τη Βαλτική μέχρι την Αδριατική θάλασσα¹⁴, αποτέλεσε την επίσημη αφετηρία του «ψυχρού πολέμου». Η Σοβιετική Ένωση είχε απλώσει την κυριαρχία

¹¹ Αν. Παπανδρέου, *Η δημοκρατία στο απόσπασμα*, τ. Α', Αθήνα 2006, σ. 97

¹² Ο όρος «σιδηρούν παραπέτασμα» χρησιμοποιήθηκε για πρώτη φορά σε πολιτικό επίπεδο από τον Υπουργό Προπαγάνδας της Γερμανίας, Γιόζεφ Γκαίμπελς (Paul Joseph Goebbels) σε ένα άρθρο, στις 24 Απριλίου 1945.

¹³ J. Young, *Η Ευρώπη του Ψυχρού Πολέμου, 1945 – 1991 : πολιτική ιστορία*, μετάφραση Γιώργος Δεμερτζίδης, πέμπτη έκδοση, Αθήνα 2006, σ. 41

¹⁴ Δ. Βισβιζή – Δοντά, *Ιστορία του μεταπολεμικού κόσμου 1945 – 1970*, Αθήνα 1973, σ. 44

της στην Ανατολή, όπου επέβαλε κομμουνιστική διοίκηση και κεντρικό προγραμματισμό¹⁵. Άμεση επιδίωξη της ήταν η κάθοδος προς τη Μεσόγειο, τη Βόρεια Αφρική και την Ασία, κάτι που διατύπωσε και από μόνη της στη συνδιάσκεψη του Potsdam, και κάτι το οποίο επέβαλλε τον έλεγχο των εδαφών του Ιράν, της Τουρκίας και της Ελλάδας. Στην ίδια συνδιάσκεψη είχε ζητήσει στρατιωτικές βάσεις στη Θεσσαλονίκη ή στην Αλεξανδρούπολη¹⁶.

Επιπλέον, στο συνέδριο της Ειρήνης στο Παρίσι το 1946 η Γιουγκοσλαβική αντιπροσωπεία είχε καταθέσει αίτημα για προσάρτηση της Μακεδονίας στη Γιουγκοσλαβική Ομοσπονδία, η οποία θα περιελάμβανε εκτός από τη Γιουγκοσλαβία και τη Μακεδονία, τη Βουλγαρία και την Αλβανία, ενώ την ίδια ώρα η Βουλγαρία (πίσω από την οποία βρισκόταν η Ρωσία η οποία επιθυμούσε την κάθοδο της στο Αιγαίο) διεκδικούσε τη Δυτική Θράκη.

Παράλληλα συνεχίζονταν οι επιθέσεις στον Πολύγυρο Χαλκιδικής, στη Φλώρινα και στην Έδεσσα, από Έλληνες αριστερούς οι οποίοι αποτελούσαν πλέον τον Δημοκρατικό Στρατό της Ελλάδας και οι οποίοι εφοδιάζονταν με στρατιωτικό εξοπλισμό, όπως τουφέκια, πυροβόλα και αντιαεροπορικά όπλα, από την Αλβανία, τη Γιουγκοσλαβία και τη Βουλγαρία και εκπαιδούνταν στο στρατόπεδο Μπούλκες, μερικά χιλιόμετρα βορειοδυτικά του Βελιγραδίου. Οι κάτοικοι των περιοχών αυτών εγκατέλειπαν τις εστίες τους και κατευθύνονταν προς την Αθήνα εντείνοντας το προσφυγικό πρόβλημα. Ο Εθνικός Στρατός, αντίθετα αδυνατούσε να προσαρμοστεί στη διεξαγωγή ενός ανταρτοπόλεμου και να αντιμετωπίσει τον Δημοκρατικό Στρατό¹⁷. Στη ίδια Διάσκεψη αναφέρθηκε πως οι καταστροφές της χώρας από τον πόλεμο, ανέρχονταν σε 7.181 εκατομμύρια δολάρια.

Μπροστά σε αυτό τον κίνδυνο η ελληνική κυβέρνηση αποφάσισε την 3^η Δεκεμβρίου του 1946 να ζητήσει βοήθεια από τα Ηνωμένα Έθνη, οργανισμό ο οποίος είχε συγκροτηθεί μόλις το 1945. Το Συμβούλιο των Ηνωμένων Εθνών αποφάσισε τη δημιουργία της Επιτροπής των Ηνωμένων Εθνών, την 19^η Δεκεμβρίου, η οποία αποτελούνταν από αντιπροσώπους των έντεκα χωρών - μελών του Συμβουλίου Ασφαλείας. Αρμοδιότητα της ήταν να συμβάλει προς την ειρηνική διευθέτηση των διαφορών μεταξύ των όμορων κρατών καθώς και να ενημερώσει τα Ηνωμένα Έθνη για την επικρατούσα κατάσταση στα σύνορα. Η επιτροπή κατέληξε 6 μήνες αργότερα

¹⁵ J. Young, *ό. π.*, σ. 21

¹⁶ Δ. Κωνσταντόπουλος, *ό. π.*, σ. 6

¹⁷ Υπουργείο Εξωτερικών της Ελλάδος, *ό. π.*, τ.1., σ. 78

τον Ιούνιο του 1947, πως η κατάσταση στην ελληνική μεθόριο ήταν πράγματι δύσκολη, κάτι που οφειλόταν στα τρία κράτη, στην κομμουνιστική προπαγάνδα και στις διακρίσεις κατά της σλαβικής μειονότητας στα εδάφη της Μακεδονίας¹⁸. Παρά τις διαπιστώσεις της επιτροπής, δεν ανελήφθη καμία πρωτοβουλία και η επιτροπή διαλύθηκε λίγους μήνες αργότερα.

Την ίδια ώρα στο πεδίο του ελληνικού εργατικού κινήματος επικρατούσε αναταραχή και αυτό παρέμενε ακέφαλο. Η αμερικανική παρουσία που βρισκόταν στη χώρα ωθούσε το κίνημα προς τα δεξιά. Η αποχή του ΚΚΕ - ΕΑΜ από τις εκλογές της 31^{ης} Μαρτίου 1946, τις οποίες είχε χαρακτηρίσει νόθες μετά την άρνηση του Stalin να στείλει τοποτηρητές¹⁹, του είχε στοιχίσει χιλιάδες υποστηρικτές²⁰. Το καλοκαίρι του 1947 η κυβέρνηση προχώρησε σε σειρά συλλήψεων, εξορίσεων και εκτελέσεων αριστερών σε μια προσπάθεια να εξαλείψει την αριστερή παρουσία από το εργατικό κίνημα. Τον Οκτώβριο του ίδιου έτους ιδρύθηκε η επιτροπή εθνικής πολιτικής ημερομισθίων.

Παράλληλα, ο οικονομικός εφιάλτης της χώρας συνεχιζόταν. Οι Έλληνες πολιτικοί, Κωνσταντίνος Τσαλδάρης, Σοφοκλής Βενιζέλος, Θεμιστοκλής Σοφούλης και Εμμανουήλ Τσουδερός, μετέβησαν στην αμερικανική ήπειρο, αλλά και στις πρωτεύουσες της Γαλλίας και της Μεγάλης Βρετανίας για να ζητήσουν οικονομική βοήθεια.

Το καλοκαίρι του 1946 κατέφθασε στην Ουάσιγκτον μία ελληνική αποστολή, με επικεφαλής τον Σοφοκλή Βενιζέλο με σκοπό να εκθέσει τα οικονομικά προβλήματα της χώρας και να ζητήσει οικονομική βοήθεια. Ένα μήνα αργότερα, κατόπιν και πάλι αιτήματος του Βενιζέλου, το αμερικανικό Υπουργείο Εξωτερικών συνέταξε μία έκθεση, σύμφωνα με την οποία η χώρα έπρεπε να αυξήσει τις εξαγωγές της, να παράγει τα απολύτως κρίσιμα αγαθά, να μειώσει τις μη παραγωγικές δαπάνες και να μεταρρυθμίσει το διοικητικό της σύστημα²¹.

Ο Κωνσταντίνος Τσαλδάρης επισκέφθηκε το Παρίσι και το Λονδίνο, ζητώντας τη χορήγηση δανείου από την Αμερική, ύψους 500 εκατομμυρίων δολαρίων, τα οποία όπως υποστήριζε, ήταν απαραίτητα για την εξισορρόπηση του προϋπολογισμού και την προμήθεια καταναλωτικών αγαθών. Συνεχίζοντας την

¹⁸ Εμ. Μάρκογλου, *Το Δόγμα Τρούμαν αποκορύφωμα των φιλικών ελληνοαμερικανικών σχέσεων 1947 - 55*, Αθήνα 1963, σ. 71 - 76

¹⁹ Υπουργείο Εξωτερικών της Ελλάδος, *ό. π.*, τ.1., σ. 20 - 21

²⁰ Αν. Παπανδρέου, *ό. π.*, σ. 93

²¹ Π. Οικονόμου - Γκούρας, *Το Δόγμα Τρούμαν και η αγωνία της Ελλάδος*, Αθήνα 1957, σ. 30 - 31

προσπάθεια του, στις 2 Νοεμβρίου 1946 απέδωσε δύο επιστολές στους Αμερικανούς και Άγγλους πρεσβευτές γνωστοποιώντας τους πως στη χώρα είχε απομείνει μόνο 10 εκατομμύρια δολάρια διαθέσιμα και ζητούσε τη συνέχιση εισαγωγής καταναλωτικών και κεφαλαιουχικών αγαθών και τη χορήγηση οικονομικής βοήθειας.

Στις 12 Σεπτεμβρίου, ο διευθυντής του Γραφείου Υποθέσεων Εγγύς Ανατολής και Αφρικής του Υπουργείου Εξωτερικών της Αμερικής, Loy Henderson, συνέταξε ένα υπόμνημα, περιγράφοντας τη στρατηγική γεωγραφική θέση της Ελλάδας και τη δύσκολη κατάσταση στην οποία αυτή βρισκόταν και πρότεινε την παροχή βοήθειας. Το γεγονός αυτό μάλιστα έπεισε τους Αμερικανούς να σταλούν στην Ελλάδα 8 αξιωματικοί για να ελέγξουν την κατάσταση.

Λίγες ημέρες αργότερα, τον Δεκέμβριο του ίδιου έτους, η κυβέρνηση απέστειλε νέα επιστολή στις ΗΠΑ με την οποία μεταξύ άλλων ζήτησε την επίλυση των συνοριακών προβλημάτων, την αύξηση των δυνάμεων στρατού και τη χορήγηση 48 εκατομμυρίων δολαρίων²², ενώ ο Τσαλδάρης μετέβη στον Λευκό Οίκο όπου συναντήθηκε με τον πρόεδρο των ΗΠΑ Harry S. Truman. Η επίσκεψη του στρατηγού Montgomery στη χώρα θεωρήθηκε θετική εξέλιξη. Τον Δεκέμβριο ο Εμμανουήλ Τσουδερός κατέθεσε αίτημα για οικονομική βοήθεια στο Ηνωμένο Βασίλειο και στις ΗΠΑ.

Η αποτυχία των παραπάνω ελληνικών αποστολών να πετύχουν την πίστωση χρημάτων από το εξωτερικό οφειλόταν σε μεγάλο βαθμό στην αδυναμία τους να διατυπώσουν ικανοποιητικά και εμπειριστατωμένα τα αιτήματα τους και στα ελλιπή και πρόχειρα στοιχεία που παρουσίαζαν. Στο τέλος του έτους τερματίστηκε και η παροχή βοήθειας από την UNRRA. Η επιτροπή συνέβαλε στην επιβίωση του πληθυσμού και στην ανασυγκρότηση της αγροτικής παραγωγής, ωστόσο δεν πέτυχε τη μείωση του πληθωρισμού ούτε ασχολήθηκε με την ανασυγκρότηση της χώρας.

²² Υπουργείο Εξωτερικών της Ελλάδος, *ό. π.*, τ.1., σ. 23

Β' Κεφάλαιο

Το Δόγμα Τρούμαν

Ήδη από τα τέλη του 1946, ο Truman, σε απάντηση προς το ελληνικό αίτημα χορήγησης οικονομικής βοήθειας, στράφηκε προς την τράπεζα Εξαγωγών και Εισαγωγών, ωστόσο απέτυχε²³. Αυτό οδήγησε στην απόφαση του να σταλεί στην Ελλάδα μία επιτροπή για να εξετάσει την επικρατούσα κατάσταση.

Στις αρχές Δεκεμβρίου, όταν και ανακοινώθηκε η αποστολή ερευνητικής ομάδας Αμερικανών στη χώρα, οριστικοποιήθηκε και επίσημα η παροχή αμερικανικής βοήθειας. Στις 18 Ιανουαρίου 1947 κατέφθασε στην Ελλάδα η Αποστολή Porter, αποτελούμενη από τον Πολ Πόρτερ (Paul Porter), τον Λέσλι Ρουλ, τον Φρανσις Λίνκολν, τον Στέφενς Άιλς, τον Τζον Φίλε, τον Πριντς Χάντσον, τον Ουίλιαμ Ρόοτρι και τον Ντίλον Κλίντον, με σκοπό να εξακριβώσει κατά πόσο η Ελλάδα μπορούσε να πετύχει την οικονομική της ανόρθωση με ίδια μέσα. Η επιτροπή παρέμεινε στη χώρα μέχρι τις 22 Μαρτίου. Η ανακοίνωση της Βρετανίας, λίγες ημέρες αργότερα, ότι αποσύρεται από την παροχή βοήθειας στην Ελλάδα, διεύρυνε την αποστολή της επιτροπής, η οποία επιφορτίστηκε επιπλέον και με την υποβολή προτάσεων βοήθειας και ύψους της βοήθειας αυτής. Το έργο της βοηθήθηκε σε μεγάλο βαθμό από τον Τομ Καραμεσίνη, Ελληνοαμερικανό αξιωματικό της CIA.

Η Αποστολή αφού πέρασε από τα περισσότερα μέρη της χώρας και διερεύνησε τους οικονομικούς και τεχνικούς τομείς της και λαμβάνοντας υπόψη την πολιτική και ψυχολογική αστάθεια και κατάρρευση, στις 28 Μαρτίου συνέταξε την έκθεση της μέσω της οποίας διαπίστωσε την τραγική οικονομική κατάσταση της χώρας. Οι προτεινόμενες λύσεις της έκθεσης εστίαζαν στην οικονομική σταθεροποίηση και ανάπτυξη, με σαφής ύπαρξη προτεραιοτήτων. Τα πολύπλοκα οικονομικά, κοινωνικά και πολιτικά προβλήματα που ταλάνιζαν τη χώρα, οδήγησαν την επιτροπή να προτείνει σύνθετες λύσεις. Οι προτεινόμενες λύσεις επηρέασαν σε μεγάλο βαθμό πολλές μετέπειτα επιλογές.

Η επιτροπή ανέφερε πως στη χώρα κυριαρχούσε η διαφθορά, η κερδοσκοπία και η μαύρη αγορά και πως οι εφοπλιστές της χώρας αντί να επενδύουν τα κέρδη τους προς όφελος της χώρας, τα κατέθεταν στις τράπεζες του Καΐρου και της Αργεντινής. Ο απαρχαιωμένος διοικητικός μηχανισμός λειτουργούσε αναποτελεσματικά τόσο σε επίπεδο προγραμματισμού όσο και σε επίπεδο υλοποίησης των αντίστοιχων

²³ Εμ. Μάρκογλου, *ό. π.*, σ. 84

προγραμμάτων, ενώ τα υπουργεία ήταν υπεράριθμα. Η πολιτική σκηνή κυριαρχούνταν από κόμματα χωρίς σαφή ιδεολογία και πολιτικούς που εκμεταλλεύονταν τη θέση τους προς εξυπηρέτηση ίδιων συμφερόντων. Ακόμα, επεσήμανε πως οι συνεχιζόμενες εμφύλιες συγκρούσεις που κατέληξαν στα Δεκεμβριανά τον Δεκέμβρη του 1944 εκτός από το ότι αύξαναν τις εντάσεις στο εσωτερικό της χώρας, καθιστούσαν υποχρεωτική την ύπαρξη μεγάλου αριθμού στρατιωτικών δυνάμεων στις οποίες κατευθυνόταν μεγάλο μέρος της εξωτερικής ενίσχυσης. Επιπλέον, υπήρχε μεγάλη κοινωνική ανισότητα.

Υποστήριξε πως η Ελλάδα έχρηζε άμεσης συνεχούς και μακροπρόθεσμης οικονομικής βοήθειας, υπό την επίβλεψη αμερικανικού οργανισμού ο οποίος θα ασκούσε πίεση στην κυριαρχούμενη από συμφέροντα ελληνική κυβέρνηση να εφαρμόσει μεταρρυθμίσεις με σκοπό να μειώσει τις δαπάνες και να αλλάξει τον τρόπο διαχείρισης των δημοσίων υποθέσεων²⁴. Το ύψος της βοήθειας έπρεπε να ήταν τέτοιο ώστε να καλύψει τις στοιχειώδεις καταναλωτικές ανάγκες. Ακόμα, πρότεινε αλλαγές στο φορολογικό σύστημα, στην τραπεζική νομοθεσία και στην τοπική αυτοδιοίκηση.

Ανέφερε, μεταξύ άλλων πως για να πετύχει η χώρα την οικονομική της ανόρθωση χρειαζόταν 355 εκατομμύρια δολάρια, από τα οποία τα μισά θα προσφέρονταν από την εξωτερική βοήθεια και τα υπόλοιπα από το ελληνικό κράτος. Η εκτίμηση της απείχε πολύ από την εκτίμηση του Οργανισμού Ανασυγκροτήσεως, ο οποίος είχε συγκροτηθεί το 1946 με σκοπό την μελέτη των απαραίτητων έργων ανασυγκρότησης και ο οποίος είχε προτείνει το ποσό των 1.200 εκατομμυρίων δολαρίων. Η μεγάλη διαφορά οφειλόταν κυρίως στο γεγονός ότι η επιτροπή Πόρτερ περιοριζόταν στην ανάγκη επανάκτησης του προπολεμικού επιπέδου²⁵.

Η χώρα σύμφωνα με την επιτροπή θα έπρεπε να πετύχει την αυτοδυναμία της μέσα σε μια πενταετία και να εξισορροπήσει το ισοζύγιο των εξωτερικών συναλλαγών της. Μπορούσε να εξασφαλίσει την αυτάρκεια της μέσω της δημιουργίας βιομηχανιών επεξεργασίας αγροτικών προϊόντων, της εξόρυξης και εκμετάλλευσης του ορυκτού πλούτου κυρίως του λιγνίτη και της ανάπτυξης της αλιείας. Στον τομέα των υποδομών η επιτροπή πρότεινε την αποκατάσταση των κατεστραμμένων, χωρίς τη δημιουργία νέων.

²⁴ Εμ. Μάρκογλου, *ό. π.*, σ. 85

²⁵ Χρ. Χατζηιωσήφ, «Η πολιτική οικονομία της μεταπολεμικής Ελλάδας 1944 – 1996» στο : *Εισαγωγή στην Νεοελληνική Οικονομική Ιστορία (18^οΣ – 20^οΣ ΑΙΩΝΑΣ)*, Αθήνα 2006, σ. 303

Οι δημόσιοι υπάλληλοι, οι οποίοι ήταν πάρα πολλοί για μια τόσο μικρή χώρα και ως επί το πλείστον ανειδίκευτοι έπρεπε να μειωθούν και αυτοί που θα έμεναν έπρεπε να εκπαιδευθούν. Ο μεγάλος αυτός αριθμός των δημοσίων υπαλλήλων οφειλόταν σε μεγάλο βαθμό στην κομματοκρατία που επικρατούσε και η οποία έπρεπε επίσης να εξαλειφθεί. Τα έσοδα του κράτους μπορούσαν να αυξηθούν με τη φορολογική μεταρρύθμιση, μέσω της αύξησης των άμεσων φόρων και των δασμών και με την πώληση των αποθεμάτων της UNRRA²⁶.

Υποδείκνυε την ανάγκη να δημιουργηθεί η Διοίκηση Εξωτερικού Εμπορίου για τον έλεγχο του αντίστοιχου τομέα. Κατέληγε πως η επίλυση των εσωτερικών προβλημάτων και η παύση των εχθροπραξιών στα σύνορα αποτελούσαν απαραίτητες προϋποθέσεις για την επίτευξη ευημερίας της χώρας. Τέλος, υπέδειξε την ανάγκη να σχηματιστεί μία διακομματική κυβέρνηση από όλα τα κόμματα για να επιτευχθούν όλοι αυτοί οι στόχοι²⁷.

Την 24^η Φεβρουαρίου 1947 ο πρέσβης της Μ. Βρετανίας στην Ουάσιγκτον, επέδωσε στον υπουργό εξωτερικών των ΗΠΑ George Marshall δύο επιστολές οι οποίες ανέφεραν πως η Μ. Βρετανία αδυνατούσε να συνεχίσει μετά την 31^η Μαρτίου 1947 την παρεχόμενη προς την Ελλάδα και την Τουρκία οικονομική βοήθεια. Η κυβέρνηση της Βρετανίας πήρε αυτή την απόφαση καθώς η χώρα δυσκολευόταν οικονομικά λόγω του σκληρού χειμώνα 1946 – 1947 και την απώλεια δολαρίων από τη συμφωνία πλήρους μετατρεψιμότητας στερλίνας – δολαρίου. Ως κατ' επέκταση, και παρότι ήταν μία από τις πλουσιότερες χώρες, δε θα μπορούσε να ανταπεξέλθει στις αυξημένες υποχρεώσεις που είχε αναλάβει, οι οποίες συνίστατο στην παραχώρηση της ανεξαρτησίας στην Ινδία και τη Βιρμανία και στη συνεχή υποστήριξη της Ελλάδας²⁸. Παρόλ' αυτά στην Ελλάδα παρέμειναν 5.000 Βρετανοί στρατιώτες και μετά την 31^η Μαρτίου υπό τον φόβο μιας κομμουνιστικής επίθεσης.

Επιπλέον, είχε προηγηθεί η έκθεση μιας βρετανικής κοινοβουλευτικής επιτροπής, τον Ιανουάριο, η οποία κατηγορούσε ευθέως τη στάση της Βρετανίας έναντι της Ελλάδας²⁹. Η επιστολή για την Ελλάδα ανέφερε ακόμα πως η χώρα χρειαζόταν άμεσα 40 εκατομμύρια για να μην καταρρεύσει μέσα στους επόμενους μήνες. Στα ίδια συμπεράσματα κατέληγαν και οι επιτροπές Harriman και Herter. Την

²⁶ Γ. Σταθάκης, *ό. π.*, σ. 159

²⁷ Α. Βετσόπουλος, *Η Ελλάδα και το Σχέδιο Μάρσαλ, Η μεταπολεμική ανασυγκρότηση της ελληνικής οικονομίας.*, Αθήνα 2007, σ. 64 – 74

²⁸ D. Brewer, *Ελλάδα 1940 1949 Πόλεμος Κατοχή Αντίσταση Εμφύλιος*, μτφρ. Σέρβη Κατερίνα, Αθήνα 2019, σ. 315 – 317

²⁹ Σπ. Θεοδωρόπουλος, *Απ' το Δόγμα Τρούμαν στο Δόγμα Χούντα*, Αθήνα 1977, σ. 51 – 52

ίδια ώρα, διαπιστώνοντας την επιδείνωση της κατάστασης, ο Loy Henderson συνέταξε ένα έγγραφο για τις συνθήκες στη χώρα.

Στα τέλη Φεβρουαρίου, τα αποθέματα χρυσού και συναλλάγματος της χώρας είχαν εξαντληθεί και επαρκούσαν μόνο για 20 ημέρες. Βλέποντας την οικονομική κατάρρευση να πλησιάζει, την 28^η του μήνα ο Henderson ανακοίνωσε στον Έλληνα επιτετραμμένο πως η Αμερική θα βοηθούσε την Ελλάδα να ορθοποδήσει με τα δικά της μέσα. Τον Μάρτιο ο Δημήτρης Μάξιμος και ο Τσαλδάρης διατύπωσαν για ακόμα μια φορά σε επιστολή προς τον Μάρσαλ και τον Τρούμαν την άμεση ανάγκη παροχής οικονομικής και τεχνικής βοήθειας για την κάλυψη πρώτων αναγκών και την επίτευξη αυτοσυντήρησης³⁰.

Τις επόμενες ημέρες, ο Πρόεδρος Τρούμαν παρουσίασε στο Κογκρέσο σε δύο διαδοχικές συσκέψεις, στις 27 Φεβρουαρίου και στις 10 Μαρτίου τα ελληνικά προβλήματα. Το Δόγμα Τρούμαν αποτέλεσε ένα είδος διαγγέλματος προς τα δύο σώματα των ΗΠΑ, το Κογκρέσο και τη Βουλή σε κοινή σύσκεψή τους στις 12 Μαρτίου 1947. Ο Πρόεδρος Τρούμαν διατύπωσε την πεποίθηση του ότι *«η πολιτική των Ηνωμένων Πολιτειών ήταν η υποστήριξη των ελεύθερων λαών οι οποίοι αντιστέκονταν στις απόπειρες υποδουλώσεως τους είτε από ένοπλες μειοψηφίες είτε από εξωτερικές πιέσεις»*³¹.

Στην ομιλία του αναφέρθηκε επιγραμματικά στα μεγάλα προβλήματα που αντιμετώπιζε η χώρα, την καταστροφή των υποδομών, τον πληθωρισμό, τις ασθένειες, την πολιτική αστάθεια, την έλλειψη ειδών πρώτης ανάγκης, τις ένοπλες επιθέσεις στα σύνορα και την ανεπάρκεια του ελληνικού στρατού και στην επείγουσα έκκληση της κυβέρνησης της Ελλάδας για άμεση βοήθεια. Τόνισε τη σημασία της επιβίωσης και της διατήρησης της ακεραιότητας της Ελλάδας και της Τουρκίας για τη διατήρηση της γαλήνης στην Ανατολή και τη Δύση. Επιπλέον, αναφέρθηκε στη δήλωση της βρετανικής κυβέρνησης για αδυναμία συνέχισης της βοήθειας εκ μέρους της καθώς και στο ότι η παροχή βοήθειας από τα Ηνωμένα Έθνη θα απέβαινε χρονοβόρα κάτι που θα ήταν μοιραίο σε αυτή την περίπτωση³².

Προκειμένου να αντιμετωπιστεί ο κομμουνιστικός κίνδυνος, ζήτησε από τα δύο σώματα να εγκρίνουν έκτακτη οικονομική βοήθεια προς τα δύο κράτη που απειλούνταν περισσότερο, την Ελλάδα και την Τουρκία η οποία θα συνοδευόταν και

³⁰ Υπουργείο Εξωτερικών της Ελλάδος, *ό. π.*, τ.2., σ. 73 – 74

³¹ Π. Οικονόμου – Γκούρας, *ό. π.*, σ. 65

³² Μ. Δένδιας, *Το Δόγμα Τρούμαν και η ελληνική ελευθερία*, Αθήνα 1967, σ. 10 – 14

από την αποστολή πολιτικού και στρατιωτικού προσωπικού και εποπτείας στην περίπτωση της Ελλάδας για την επίβλεψη της χρησιμοποίησης της βοήθειας. Συγκεκριμένα, ο Πρόεδρος ζήτησε από το Κογκρέσο βοήθεια 400 εκατομμυρίων δολαρίων για τις δύο χώρες για το διάστημα έως την 30^η Ιουνίου 1948, ποσό το οποίο αποτελούσε όπως υποστήριξε μόλις το 1% των χρημάτων που είχαν χρησιμοποιηθεί από τις ΗΠΑ για να λήξει νικηφόρα ο Β' Παγκόσμιος Πόλεμος³³.

Η πρωταρχική επιλογή της Ελλάδας δεν ήταν τυχαία. Η Ελλάδα κατείχε στρατηγική θέση, αφού αποτελούσε και αποτελεί δίοδο για το πέρασμα στη Μέση Ανατολή, την ώρα που τα αποθέματα πετρελαίου της Αμερικής εξαντλούνταν. Παράλληλα, η Ελλάδα και η Τουρκία αποτελούσαν πρόσφορο έδαφος για την εγκατάσταση βάσεων του αμερικανικού στόλου που κινούνταν στη Μεσόγειο³⁴.

Υπήρξαν πολιτικές προσωπικότητες όπως ο υπουργός εμπορίου των ΗΠΑ Henry Wallace, οι γερουσιαστές Johnson Malone, Pepper και Taylor, οι οποίες κατέκριναν σφοδρά το Δόγμα Τρούμαν, ωστόσο η πλειοψηφία αυτών, όπως οι ανώτεροι υπάλληλοι του State Department, Loy Henderson Thorp, Henry Villand και George Mc Ghee καθώς και η πλειονότητα του αμερικανικού τύπου υποστήριξαν το πρόγραμμα.

Η Γερουσία και η Βουλή των Αντιπροσώπων ενέκριναν βοήθεια 300 εκατομμυρίων δολαρίων προς την Ελλάδα και 100 εκατομμυρίων προς την Τουρκία σε συνεδριάσεις τους στις 22 Απριλίου και 9 Μαΐου αντίστοιχα³⁵. Στο προοίμιο του νομοσχεδίου αναφερόταν πως το πρόγραμμα ήταν σύμφωνο με τις αρχές και τις προθέσεις του Χάρτη των Ηνωμένων Εθνών, ότι η Ελλάδα και η Τουρκία ζήτησαν βοήθεια από την Αμερική για να επιζήσουν ως ελεύθερα έθνη και ότι η επιβίωση τους ήταν ουσιώδης για την ασφάλεια της ίδιας της Αμερικής.

Στο κείμενο αναφερόταν ρητά πως οι ΗΠΑ θα απέσυραν τη βοήθεια τους σε περίπτωση που το ζητούσαν οι κυβερνήσεις της Ελλάδας ή της Τουρκίας, εάν διαφωνούσαν το Συμβούλιο Ασφαλείας ή η Γενική Συνέλευση των Ηνωμένων Εθνών ή εάν ο Πρόεδρος των Ηνωμένων Πολιτειών θεωρούσε πως ο σκοπός του προγράμματος είχε επιτευχθεί³⁶. Στο αρχικό σχέδιο του προγράμματος γινόταν αναφορά σε προσπάθεια ένωσης της Κύπρου με την Ελλάδα, η οποία ωστόσο

³³ Δ. Κωνσταντόπουλος, *ό. π.*, σ. 29

³⁴ Π. Ροδάκης, *ό. π.*, σ. 112

³⁵ Τ. Βουρνάς, *Ιστορία της Σύγχρονης Ελλάδας, Ο εμφύλιος*, Αθήνα 1981, σ. 112

³⁶ Π. Οικονόμου – Γκούρας, *ό. π.*, σ. 78 – 81

απαλείφθηκε³⁷. Μία παράγραφος η οποία ανέφερε ότι οι Ηνωμένες Πολιτείες θα υποστήριζαν το ελληνικό αίτημα για την προσάρτηση της Βόρειας Ηπείρου, επίσης απαλείφθηκε.

Για την εφαρμογή του προγράμματος υπεγράφη στις 20 Ιουνίου 1947 μία συμφωνία ανάμεσα στην Ελλάδα και τις ΗΠΑ, η οποία προέβλεπε τη σύσταση Αμερικανικής Αποστολής βοήθειας, της AMAG, η οποία αποτελούνταν κατά κύριο λόγο από μέλη της Αποστολής Πόρτερ, και την παρακολούθηση της χρησιμοποιούμενης βοήθειας από μέλη της επιτροπής αυτής. Η Αμερικανική Αποστολή και η πρεσβεία αποτελούσαν τους δύο ελεγκτικούς οργανισμούς, μεταξύ των οποίων η Αποστολή είχε προτεραιότητα στην ανάληψη ευθύνης για τα οικονομικά και στρατιωτικά θέματα³⁸. Επιπλέον, η συμφωνία αυτή, παραχωρούσε τον πλήρη έλεγχο του εξωτερικού εμπορίου στην Αμερικανική Αποστολή.

Η ενίσχυση προς την Ελλάδα ήταν ισόποσα κατανεμημένη ανάμεσα στο στρατιωτικό και στο πολιτικό σκέλος (149 εκατομμύρια δολάρια στο πρώτο και 146 εκατομμύρια δολάρια στο δεύτερο)³⁹. Στο πολιτικό σκέλος το μεγαλύτερο ποσοστό της βοήθειας κατευθύνθηκε προς τον τομέα των εισαγωγών, ενώ το υπόλοιπο χρησιμοποιήθηκε στην ανασυγκρότηση, στον αγροτικό τομέα, στη δημόσια υγεία και στην πρόνοια⁴⁰. Το πρόγραμμα αναθεωρήθηκε δύο φορές, τον Σεπτέμβριο του 1947 και τον Μάρτιο του 1948, με σκοπό τη μεταβίβαση πόρων από το πολιτικό στο στρατιωτικό σκέλος με την αύξηση του στρατού.

Η επιτροπή AMAG θα αναλάμβανε δράση από τον Ιούλιο του 1947 έως τον Ιούνιο του 1948. Το γεγονός αυτό αποτέλεσε την πρώτη επίσημη ανάμειξη της Αμερικής στα εσωτερικά ζητήματα της χώρας. Ο αρχηγός της επιτροπής θα καθόριζε τον τρόπο που θα χρησιμοποιούνταν η βοήθεια και τα μέλη της επιτροπής δε θα ελέγχονταν από την ελληνική Βουλή. Έδρα της αποτελούσε το κτίριο του Μετοχικού Ταμείου Στρατού, ενώ διέθετε γραφεία, κλιμάκια και περιφερειακούς αντιπροσώπους⁴¹. Παράλληλα διορίστηκαν σύμβουλοι των Αμερικανών.

Αρχηγός τέθηκε ο Ντουάιτ Γκρίσγουολντ (Dwight Griswold). Ο στρατηγός Λάιτβελντ ανέλαβε την αναδιοργάνωση του στρατού και τον Φεβρουάριο του 1948

³⁷ Υπουργείο Εξωτερικών της Ελλάδος, *ό. π.*, τ.1., σ. 59

³⁸ Γ. Σταθάκης, *ό. π.*, σ. 145

³⁹ Υπουργείο Εξωτερικών της Ελλάδος, *ό. π.*, τ.1., σ. 93

⁴⁰ Γ. Σταθάκης, *ό. π.*, σ. 180

⁴¹ Αλ. Κωστόπουλος, *ό. π.*, σ. 77 – 78

αντικαταστάθηκε από τον Βαν Φλιτ (James Van Fleet)⁴² και ο Λίκολν ΜακΒη (Lincoln MacVeagh) της πολιτικής, ο οποίος αντικαταστάθηκε από τον Χένρυ Γκρέιντι (Henry Grady) τον Ιούλιο του 1948. Όταν στις 31 Δεκεμβρίου 1947 δημιουργήθηκε η Μεικτή Συμβουλευτική Στρατιωτική Ομάδα των Ηνωμένων Πολιτειών, επικεφαλής της τέθηκε ο Τζέιμς Βαν Φλιτ.

Η επιτροπή κατηγορήθηκε για κατάχρηση εξουσίας, καθώς τα μέλη της δεν περιορίστηκαν στην παροχή συμβουλών, αλλά η έγκριση τους ήταν απαραίτητη για κάθε ενέργεια που αφορούσε την αμερικάνικη βοήθεια⁴³. Ο Γκρίσγουολντ απέκτησε ισχυρή δύναμη, καθώς είχε τον τελευταίο λόγο μεταξύ άλλων και σε θέματα σχετικά με κάθε μεταβολή, αύξηση ή μείωση της ηγεσίας των ενόπλων δυνάμεων, στη Νομισματική Επιτροπή και στην Κεντρική Επιτροπή Δανείων.

Ο Βαν Φλιτ μετέθετε στρατιωτικούς ηγέτες και τροποποιούσε σχέδια των ενόπλων δυνάμεων χωρίς να υπολογίζει τους εκάστοτε προϊστάμενους. Επιπλέον, θεωρήθηκε υπεύθυνος για τη συστηματική προσπάθεια απομάκρυνσης κατοίκων ολόκληρων περιοχών, ανάμεσα τους μεγάλου αριθμού παιδιών και ανθρώπων μεγάλης ηλικίας, με σκοπό να απομονωθούν οι αντάρτες, κάτι που οδήγησε ωστόσο σε πολύ μεγάλο προσφυγικό κύμα στο εσωτερικό της χώρας.

Ο Γκρέιντι παρενέβη σε θέματα όπως ο καθορισμός της τιμής λαχανικών και φρούτων, η χρησιμοποίηση μικρών τραπεζών για τη χορήγηση δανείων και η απαγόρευση ανταλλαγών με το εξωτερικό⁴⁴. Ο Βαν Φλιτ και ο Γκρίσγουοντ συμμετείχαν και στο Συμβούλιο Αμύνης της Ελλάδας, παίρνοντας αποφάσεις πάνω σε κάθε στρατιωτικό ζήτημα⁴⁵. Ο Μακ Βη σε συνάντηση του με τον Τσαλδάρη στις 3 Ιανουαρίου 1947 του εξέφρασε φανερά την αντίθεση του προς την ελληνική κυβέρνηση και την αμερικανική επιθυμία για σχηματισμό πολυκομματικής κυβέρνησης.

Η επιτροπή αποτελούνταν τον Σεπτέμβρη του 1947 από 206 άτομα, ενώ τον Μάιο του 1948 έφτασε να αριθμεί 1.168 συνολικά άτομα, από τα οποία τα 571 ήταν Αμερικανοί, τα 571 Έλληνες και τα υπόλοιπα άλλης εθνικότητας. Τα μέλη της ήταν εμπειρογνώμονες. Η επιτροπή στην προσπάθεια της να συνεργαστεί με τους Έλληνες υπεύθυνους συνάντησε μεγάλες δυσκολίες, οι οποίες οφείλονταν κατά κύριο λόγο στη βραδύτητα της κυβέρνησης για την έγκριση των προτεινόμενων μέτρων.

⁴² Αν. Παπανδρέου, *ό. π.*, σ. 103

⁴³ Εμ. Μάρκογλου, *ό. π.*, σ. 152 – 157

⁴⁴ Σπ. Θεοδωρόπουλος, *ό. π.*, σ. 129

⁴⁵ Αν. Παπανδρέου, *ό. π.*, σ. 103

Στα πλαίσια της επιτροπής, έδρασαν τρεις διευθύνσεις. Η Διεύθυνση Πολιτικής Διοικήσεως ασχολήθηκε με τον κυβερνητικό τομέα και την προσπάθεια καλύτερης οργάνωσης αυτού, μέσω της μείωσης των Υπουργείων και της αποκέντρωσης. Τμήμα της αποτελούσαν και οι περιφερειακές υπηρεσίες οι οποίες παρακολουθούσαν τα έργα που εκτελούνταν στην περιοχή τους. Το Γραφείο Ελέγχου ανέλαβε τον έλεγχο για εξακρίβωση σωστής χρήσης των κονδυλίων και την αναδιοργάνωση των ειδών βοήθειας που βρίσκονταν στις αποθήκες. Η Διεύθυνση Οικονομικών και Προγραμμάτων ήταν υπεύθυνη για την παροχή συμβουλών σχετικά με τον προϋπολογισμό και το φορολογικό σύστημα και για την κατανομή των κονδυλίων⁴⁶. Επιπλέον, η επιτροπή ήταν χωρισμένη σε τμήματα τα οποία είχαν ως αντικείμενο τα δημόσια οικονομικά, τη γεωργία, τη βιομηχανία, το εμπόριο, την υγεία και την ανασυγκρότηση.

Η επιτροπή, όπως και το πρόγραμμα βοήθειας, διαχωρίστηκε σε στρατιωτικό και πολιτικό τμήμα. Ο ρόλος του στρατιωτικού τμήματος της AMAG ήταν συμβουλευτικός. Προς τον σκοπό αυτό στις 25 Μαΐου συστάθηκε η USAMGG (US Military Group – Greece), η οποία αργότερα αντικαταστάθηκε από την JUSMAPG (Joint US Military Advisory and Planning Group). Σκοπός των στρατιωτικών επιτροπών ήταν η συνέχιση του έργου της Βρετανικής Στρατιωτικής Αποστολής στην υποστήριξη του εθνικού στρατού. Ωστόσο ο ρόλος του πολιτικού τμήματος προσέδιδε στην επιτροπή διαχειριστικές αρμοδιότητες. Η πλειοψηφία των κρίσιμων αποφάσεων που αφορούσαν τον προϋπολογισμό, τη νομισματική πολιτική και την πολιτική εξωτερικού εμπορίου ελήφθησαν από την επιτροπή.

Η έκθεση που δημοσιεύθηκε στο περιοδικό «Νέα των Ηνωμένων Πολιτειών και Παγκόσμια ανασκόπηση» αναφέρεται αναλυτικά στους τομείς που επωφελήθηκαν του Δόγματος Τρούμαν και στον τρόπο που η παρεχόμενη βοήθεια χρησιμοποιήθηκε. Αποστολή της επιτροπής αποτελούσε η αποκατάσταση της ασφάλειας και της οικονομικής σταθερότητας και η μείωση του αυξανόμενου πληθωρισμού, με τον αποτελεσματικό έλεγχο και τη χρήση των πόρων. Η οικονομική ανόρθωση, όπως είχε επισημανθεί και από τις εκθέσεις των προηγούμενων επιτροπών, αποτελούσε τη βάση για τη στρατιωτική και οικονομική σταθερότητα. Η επιτροπή επεσήμανε με τη σειρά της ότι ήταν αναγκαίος ο σχηματισμός μιας διακομματικής κυβέρνησης. Στη συνέχεια επικεντρώθηκε σε παροχές κοινωνικής

⁴⁶ Ρ. Λάπαμ, *Το Σχέδιο Μάρσαλ στην Ελλάδα Ο πλήρης απολογισμός της βοήθειας του Σχεδίου Μάρσαλ προς την Ελλάδα, Ιούλιος 1948 – Ιανουάριος 1952*, χ.τ. 1952, σ. 90 – 98

πρόνοιας, στη γεωργική και βιομηχανική ανάπτυξη, στην αποκατάσταση υποδομών και στην ίδρυση της διοίκησης εξωτερικού εμπορίου, όπως είχε αναφέρει και η επιτροπή Πόρτερ. Ακόμα πρότεινε τη μεταβολή του φορολογικού συστήματος, με την αύξηση των άμεσων φόρων και τη μείωση των έμμεσων και την οργάνωση στατιστικής υπηρεσίας.

Πιο συγκεκριμένα, η AMAG έδωσε προτεραιότητα στον εφοδιασμό του πληθυσμού με είδη διατροφής, στην αποκατάσταση της γεωργίας και των κατεστραμμένων δημοσίων έργων. Συνολικά, στη χώρα αφίχθησαν 320.000 τόνοι εφοδίων, κυρίως σίτου, λευκού αλευριού και γάλακτος, αξίας 77 εκατομμυρίων δολαρίων. Επίσης υπογράφηκαν συμφωνίες για την αποξήρανση 100.000 στρεμμάτων, την επέκταση δενδροκαλλιεργειών, την επιδιόρθωση αγροτικών μηχανημάτων και την εγκατάσταση μηχανισμών ψύξης σε αγορές ορισμένων πόλεων⁴⁷. Επιπλέον εισήχθησαν σπόροι, και χρησιμοποιήθηκαν λιπάσματα. Παράλληλα, έγινε εισαγωγή μεγάλων ποσοτήτων στρατιωτικών εφοδίων λόγω της κομμουνιστικής απειλής. Από τον Αύγουστο έως τον Δεκέμβριο είχαν σταλεί στην Ελλάδα 74.000 τόνοι στρατιωτικού υλικού⁴⁸. Ακόμα, μεγάλο μέρος των Ελλήνων αξιωματικών εστάλη στις ΗΠΑ για μετεκπαίδευση.

Στον βιομηχανικό τομέα, η μέχρι τότε απουσία ενδιαφέροντος για επένδυση σε μεγάλες βιομηχανικές μονάδες οφειλόταν στην ανασφάλεια των βιομηχάνων για την επιτυχή έκβαση της εγκατάστασης τέτοιων μονάδων, στα υψηλά επιτόκια των εμπορικών τραπεζών αλλά και στην αδιαφορία της κυβέρνησης. Η επιτροπή επιδίωξε τη σταδιακή ανάπτυξη του τομέα αυτού, με την παροχή χαμηλότοκων βιομηχανικών δανείων και τη χρηματοδότηση των κλάδων υφαντουργίας και οικοδομικών υλικών. Η δευτερεύουσα σημασία που δόθηκε οφείλεται στην ανάγκη επίλυσης πιο άμεσων ζητημάτων αλλά και στο βιομηχανικό υπόβαθρο που δικαιολογούσε τον εκσυγχρονισμό των ήδη υπάρχοντων μονάδων και καθιστούσε δύσκολη την εγκαθίδρυση νέων.

Στον τομέα των μηχανικών σχεδίων, ήρθαν στη χώρα μηχανικοί από την Αμερική και εισήχθησαν υλικά για την κατασκευή σιδηροδρομικών γραμμών και γεφυρών. Ξεκίνησε η ανακατασκευή του οδικού δικτύου προς τη Θεσσαλονίκη, των σιδηροδρομικών γραμμών και των λιμανιών της Θεσσαλονίκης, του Πειραιά και του Βόλου και ο καθαρισμός της διώρυγας της Κορίνθου, έργα τα οποία ολοκληρώθηκαν

⁴⁷ Γ. Σταθάκης, *ό. π.*, σ. 211 – 212

⁴⁸ D. Brewer, *ό. π.*, σ. 340

με τα χρήματα από το Σχέδιο Μάρσαλ. Στον πολύ σημαντικό τομέα της υγείας εισήχθησαν εμβόλια για την καταπολέμηση της ευλογιάς και της διφθερίτιδας.

Στον τομέα του εμπορίου, ιδρύθηκε εν τέλει η Διοίκηση Εξωτερικού Εμπορίου για τον έλεγχο των εισαγωγών και των εξαγωγών και το Συμβούλιο του Εξωτερικού Εμπορίου για την ευθύνη έγκρισης του προγράμματος εισαγωγών – εξαγωγών. Η επιτροπή περιέλαβε σε σημαντικές θέσεις Αμερικανούς, οι οποίοι διατηρούσαν το δικαίωμα veto στο Συμβούλιο. Πέτυχε ωστόσο να περιορίσει τις υπέρογκες δαπάνες και τα μη απαραίτητα στρατιωτικά έξοδα. Οι εισαγωγείς υποχρεώθηκαν με νόμο να πραγματοποιούν τις εισαγωγές τους με αποδεικτικά συναλλάγματος σε προκαθορισμένη ισοτιμία της δραχμής με το δολάριο και τη χρυσή λίρα, με βάση το Exchange Certificate Plan, ένα σύστημα κατανομής της αναλογίας των μεριδίων που κατείχαν προπολεμικά. Επιπλέον, η AMAG τοποθέτησε μέλη της στο ΙΚΑ και στον Οργανισμό Λιμένος Πειραιώς⁴⁹.

Άμεση προτεραιότητα δόθηκε και στη σύνταξη ισοσκελισμένου προϋπολογισμού και στην υιοθέτηση περιοριστικής νομισματικής πολιτικής με σκοπό τη νομισματική σταθερότητα. Οι δαπάνες μειώθηκαν με την περικοπή των κονδυλίων που προορίζονταν για ανασυγκρότηση. Τα έσοδα προβλέπονταν να αυξηθούν με την αύξηση των δασμών, την επιβολή έκτακτων φόρων στις εμπορικές και βιομηχανικές δραστηριότητες και την πώληση των προμηθειών της UNRRA⁵⁰. Στον φορολογικό τομέα, η επιτροπή επιχείρησε να αυξήσει τα έσοδα μέσω της αύξησης των προστίμων σε περιπτώσεις φοροδιαφυγής και μέσω της εισήγησης νόμου για την υποχρέωση τήρησης λογιστικών βιβλίων από τις επιχειρήσεις.

Στον τομέα της οικονομικής πολιτικής η μεγάλη υποτίμηση της δραχμής η οποία έλαβε χώρα κατά τη διάρκεια του Β' Παγκοσμίου Πολέμου, οφειλόταν στην εκτεταμένη εκτύπωση χαρτονομισμάτων από την ελληνική κυβέρνηση, στη μεταφορά λιρών από τις γερμανικές δυνάμεις για την κάλυψη των στρατιωτικών τους απαιτήσεων και στη διατήρηση και την κατοχή χρυσών λιρών από τον πληθυσμό στην προσπάθεια του να αντιμετωπίσει αυτή την κατάρρευση της δραχμής.

Η καθιέρωση της πολιτικής πώλησης χρυσών λιρών σε καθορισμένη δραχμική τιμή, η οποία είχε θεσπιστεί με τη συμφωνία Ελλάδας – Βρετανίας τον Ιανουάριο του 1946, οδήγησε στην αποθησαύριση μικρού μέρους του πληθυσμού και στην προσωρινή σταθεροποίηση του νομίσματος. Η κυβέρνηση, σε μια προσπάθεια

⁴⁹ Γ. Σταθάκης, *ό. π.*, σ. 166 – 167

⁵⁰ Γ. Σταθάκης, *ό. π.*, σ. 188 – 192

να ελέγξει την αυξανόμενη αυτή τάση αποθησαύρισης, ψήφισε νόμο για τον έλεγχο των πιστώσεων στις εμπορικές τράπεζες. Η πολιτική αυτή διεκόπη τον Μάρτιο του 1947 από την κυβέρνηση, ωστόσο τέθηκε και πάλι σε ισχύ και εφαρμοζόταν κατά διαστήματα από τον Νοέμβριο του ίδιου έτους για τον καθησυχασμό της κοινωνίας ενόψει της επικείμενης επίθεσης του Εθνικού Στρατού εναντίον του Δημοκρατικού Στρατού. Παρά την προσωρινή νομισματική σταθεροποίηση η τακτική αυτή αποτέλεσε τροχοπέδη στην επιδιωκόμενη οικονομική ανάπτυξη⁵¹.

Στο μεταξύ, στο ελληνικό πολιτικό πεδίο, η περίοδος υπήρξε ιδιαίτερα παραγμένη πολιτικά. Η πολιτική αστάθεια ήταν ιδιαίτερα εκτεταμένη λόγω της συχνής εναλλαγής κυβερνήσεων. Ο βασιλιάς Παύλος είχε αντικαταστήσει τον βασιλιά Γεώργιο τον Β', όταν ο τελευταίος έφυγε ξαφνικά από τη ζωή την 1^η Απριλίου 1947 σε ηλικία 56 ετών⁵². Ο Δημήτριος Μάξιμος, ο οποίος βρισκόταν στη θέση του πρωθυπουργού της «επτακέφαλής» κυβέρνησης, στην οποία συμμετείχαν οι αρχηγοί επτά κομμάτων που βρίσκονταν μέσα στη Βουλή⁵³, όταν τέθηκε σε εφαρμογή το Δόγμα Τρούμαν, είχε αντικατασταθεί στα τέλη Αυγούστου 1947 από τον Κωνσταντίνο Τσαλδάρη ο οποίος παρέμεινε στη θέση για μικρό χρονικό διάστημα έως τις αρχές Σεπτεμβρίου, όταν και αντικαταστάθηκε από τον Θεμιστοκλή Σοφούλη.

Στο παγκόσμιο πεδίο η Σοβιετική Ένωση, φοβούμενη μια ενδεχόμενη ενδυνάμωση της Γερμανίας αλλά και ολόκληρης της Ευρώπης που θα την αποδυνάμωνε, προχώρησε τον Οκτώβριο του 1947 στην ίδρυση της Κόμινφορμ (Cominform)⁵⁴, ενός γραφείου τύπου ως συντονιστικού οργάνου, το οποίο θεωρήθηκε ως συνέχεια της Κομμουνιστικής Διεθνούς και ως απειλή για μία μαρξιστική επανάσταση. Το γεγονός αυτό επιδείνωσε τις σχέσεις Ανατολής – Δύσης.

Η παρεχόμενη από την AMAG βοήθεια σε όλους αυτούς τους τομείς έως το καλοκαίρι του 1947, πέτυχε τη συγκράτηση του πληθωρισμού, την ενίσχυση του αγώνα έναντι της συνεχιζόμενης κομμουνιστικής απειλής αλλά και την αποκατάσταση τμήματος των κατεστραμμένων δικτύων της χώρας. Παρά τα θετικά αποτελέσματα, δεν οδήγησε στην οικονομική ανάπτυξη που επιθυμούσε η επιτροπή λόγω της επιδείνωσης των στρατιωτικών συνθηκών, της επιβάρυνσης του

⁵¹ Α. Βετσόπουλος, *ό. π.*, σ. 102 – 130

⁵² J. Young, *ό. π.*, σ. 307

⁵³ Σπ. Θεοδωρόπουλος, *ό. π.*, σ. 55

⁵⁴ Δ. Βισβιζή – Δοντά, *ό. π.*, σ. 47

προϋπολογισμού με τις αυξημένες ανάγκες των προσφύγων και της γενικότερης οικονομικής επιδείνωσης.

Τους πρώτους μήνες του 1948, καθώς φαινόταν βέβαιη η συμμετοχή της Ελλάδας στο νέο πρόγραμμα, το Σχέδιο Μάρσαλ, αποφασίστηκε πως η AMAG θα έχανε τη θέση της και οι αρμοδιότητες θα διακρίνονταν σε πολιτικές, στρατιωτικές και οικονομικές και θα ασκούνταν ξεχωριστά από την πρεσβεία, την οικονομική αποστολή και την United States Joint Military Advisory and Planning Group αντίστοιχα. Στο πλαίσιο αυτό, εκδηλώθηκε κόντρα ανάμεσα στην πρεσβεία και την AMAG, όταν η πρώτη θέλησε να διατηρήσει και να αναβαθμίσει τον ρόλο της και κατέκρινε το έργο της δεύτερης.

Η χώρα αποδέχτηκε το Δόγμα Τρούμαν, αποσκοπώντας στη μείωση των κομμουνιστικών επιθέσεων και τη γενικότερη οικονομική ανόρθωση. Η ελληνική κυβέρνηση προσπάθησε να συνεργαστεί με την αποστολή αλλά και με την αμερικανική πρεσβεία, ωστόσο η συνεχής αλλαγή κυβερνήσεων και η γενικότερη πολιτική αστάθεια, δυσκόλεψε το έργο αυτό. Παρ' όλα αυτά το πρόγραμμα της AMAG και γενικότερα το Δόγμα Τρούμαν αποτέλεσε τον θεμέλιο λίθο αλλά και την αφετηρία ενός μεγαλύτερου και πιο δαπανηρού σχεδίου οικονομικής ενίσχυσης που αφορούσε τους περισσότερους λαούς της Ευρώπης. Το σχέδιο αυτό ήταν το Σχέδιο Μάρσαλ.

Τα δύο προγράμματα διέφεραν μεταξύ τους, καθώς το Δόγμα Τρούμαν αποσκοπούσε στη στρατιωτική βοήθεια προς την Ελλάδα και την Τουρκία, ενώ το Σχέδιο Μάρσαλ απευθυνόταν στις περισσότερες χώρες της Ευρώπης και αφορούσε την οικονομική και κοινωνική ανασυγκρότηση τους. Το νέο πρόγραμμα αμερικανικής βοήθειας διατυπώθηκε μόλις δύο εβδομάδες μετά την έγκριση του Δόγματος Τρούμαν.

Γ' Κεφάλαιο

Το Σχέδιο Μάρσαλ

3.1. Η εφαρμογή του Σχεδίου Μάρσαλ στην Ευρώπη

Το «Σχέδιο Μάρσαλ», όπως ονομάστηκε προς τιμήν του εμπνευστή του Υπουργού Εξωτερικών George Marshall το Ευρωπαϊκό Πρόγραμμα Ανόρθωσης, εξαγγέλθηκε από τον ίδιο στις 5 Ιουνίου 1947 στο Πανεπιστήμιο Χάρβαρντ. Ο λόγος του ξεκινούσε με μία σύντομη περιγραφή της κατάστασης που επικρατούσε στην Ευρώπη. Υποστήριζε πως οι ΗΠΑ είναι υποχρεωμένες να συνεισφέρουν στην ανόρθωση της κατεστραμμένης μεταπολεμικής Ευρώπης, τόσο για λόγους αλληλεγγύης όσο και για λόγους πολιτικής σκοπιμότητας⁵⁵. Η βοήθεια, όπως υποστήριξε θα κατευθυνόταν εναντίον της πείνας, της απελπισίας και του χάους και όχι εναντίον κάποιας χώρας ή κάποιου δόγματος⁵⁶ και θα συνέβαλε στη σταθεροποίηση και ανάκαμψη των ευρωπαϊκών οικονομιών, στη μείωση των ελέγχων και στην απελευθέρωση του εμπορίου⁵⁷. Θερμός υποστηρικτής του προγράμματος υπήρξε και ο γερουσιαστής Vandenberg⁵⁸.

Από τις 27 Ιουνίου έως τις 2 Ιουλίου 1947 έλαβε χώρα στο Παρίσι μία τριμερής διάσκεψη στην οποία πήραν μέρος η Σοβιετική Ένωση, η Βρετανία και η Γαλλία. Στα πλαίσια της διάσκεψης αυτής, ο Γάλλος υπουργός Εξωτερικών Ζορζ Μπιντό (Georges Bidault) ενημέρωσε τους αντιπροσώπους της Σοβιετικής Ένωσης και της Μεγάλης Βρετανίας ότι η βοήθεια αυτή θα κατευθυνόταν προς όλες τις χώρες της Ευρώπης, με εξαίρεση την Ισπανία. Σύμφωνα με τον Μπιντό, θα σχηματιζόταν μία συντονιστική επιτροπή για όλη την Ευρώπη, η οποία θα ενέκρινε το ποσοστό βοήθειας που θα αναλογούσε στην κάθε χώρα. Στη συνέχεια στην κάθε χώρα θα δημιουργούνταν μία επιτροπή για τη διαχείριση του ποσού.

Οι ιδέες αυτές έρχονταν σε αντίθεση με τις διευθυνόμενες οικονομίες της ΕΣΣΔ και των Λαϊκών Δημοκρατιών και τον τρόπο που αυτές λειτουργούσαν. Η πρόταση του υπουργού Εξωτερικών της ΕΣΣΔ Μολότοφ (Vyacheslav Molotov) να δοθούν τα χρήματα είτε στα κρατικά όργανα των χωρών είτε στις ίδιες τις κυβερνήσεις απορρίφθηκε από τον Μπιντό, ενώ παράλληλα ο Μολότοφ φοβόταν μια ενδεχόμενη αναγέννηση της Γερμανίας. Όλες αυτές οι διαφωνίες οδήγησαν στην

⁵⁵ Μ. Δένδιας, *ό. π.*, σ. 17

⁵⁶ Υπουργείο Εξωτερικών της Ελλάδος, *ό. π.*, τ.2., σ. 124

⁵⁷ Υπουργείο Εξωτερικών της Ελλάδος, *ό. π.*, τ.1., σ. 17

⁵⁸ Υπουργείο Εξωτερικών της Ελλάδος, Υπηρεσία Διπλωματικού και Ιστορικού Αρχείου, *Η Ελλάδα στο μεταίχμιο ενός νέου κόσμου : Ψυχρός Πόλεμος – Δόγμα Truman- Σχέδιο Marshall, 1943 – 1951*, Αθήνα 2002, τ.3., σ. 93

αποχώρηση της ΕΣΣΔ από τη διάσκεψη και στην απαγόρευση εκ μέρους της να συμμετάσχουν και οι χώρες που βρίσκονταν κάτω από την επιρροή της.

Λίγες ημέρες αργότερα, στις 12 Ιουλίου 1947, έφθασαν στο Παρίσι, οι αντιπρόσωποι 16 συνολικά χωρών, της Αγγλίας, της Γαλλίας, της Πορτογαλίας, της Ιταλίας, της Ελλάδας, της Δυτικής Γερμανίας, της Τουρκίας, της Αυστρίας, της Δανίας, της Σουηδίας, της Νορβηγίας, της Ιρλανδίας, της Ισλανδίας, του Λουξεμβούργου, της Ολλανδίας και του Βελγίου. Οι χώρες αποτελούσαν ένα ανομοιογενές σύνολο καθώς είχαν διαφορετικό μέγεθος, βρίσκονταν σε διαφορετική οικονομική κατάσταση, είχαν διαφορετικές ανάγκες και έβλεπαν είτε θετικά είτε επιφυλακτικά την προσφορά βοήθειας. Η Μεγάλη Βρετανία και η Γαλλία ήταν οι χώρες οι οποίες προέβαλαν αρχικά αντιρρήσεις. Ωστόσο, η αδυναμία εύρεσης διαφορετικού τρόπου ανάπτυξης των οικονομιών τους, τις ανάγκασε στην αποδοχή της βοήθειας.

Προκειμένου να τεθεί σε εφαρμογή το πρόγραμμα, οι 16 χώρες υπέγραψαν τη Σύμβαση Ευρωπαϊκής Οικονομικής Συνεργασίας με την οποία δημιούργησαν τον Οργανισμό Ευρωπαϊκής Οικονομικής Συνεργασίας, ΟΕΕC, μία επιτροπή οικονομικής συνεργασίας για τη διαχείριση του Σχεδίου Μάρσαλ, επικεφαλής του οποίου τέθηκε ο Βρετανός Όλιβερ Φρανκς. Σε αντίδραση προς την κίνηση αυτή, η Σοβιετική Ένωση ίδρυσε λίγο αργότερα, τον Ιανουάριο του 1949, το Συμβούλιο Αμοιβαίας Οικονομικής Βοήθειας (Comecom)⁵⁹. Ο Οργανισμός Ευρωπαϊκής Οικονομικής Συνεργασίας διαχωρίστηκε σε τέσσερις επιτροπές, προκειμένου, σε συνεργασία με τις επιτροπές της κάθε χώρας, να διερευνηθούν οι ανάγκες της κάθε χώρας σε συγκεκριμένους τομείς. Η πρώτη επιτροπή ασχολήθηκε με τη γεωργία και τα τρόφιμα, η δεύτερη με τον σίδηρο και τον χάλυβα, η τρίτη με την ενέργεια και τα καύσιμα και η τελευταία με τις μεταφορές.

Παραλαμβάνοντας τις εκθέσεις των επιτροπών για τις ανάγκες της κάθε χώρας, ο υφυπουργός οικονομικών της Αμερικής, Γουίλ Κλέιτον ενημέρωσε τους εκπροσώπους των χωρών ότι η ενίσχυση στόχευε κυρίως στο να έχουν τη δυνατότητα οι οικονομίες τους να αυτοσυντηρούνται αμέσως μετά τη λήξη του προγράμματος καθώς η ενίσχυση θα βαίνει μειούμενη και στη σταδιακή συγκρότηση μιας ευρωπαϊκής συνεργασίας. Με βάση αυτές τις γραμμές, το τελικό κείμενο των επιτροπών ήταν έτοιμο στις 22 Σεπτεμβρίου 1947 και ανέφερε μεταξύ άλλων πως η

⁵⁹ Δ. Βισβιζή – Δοντά, *ό. π.*, σ. 100

οικονομική ενίσχυση θα έφτανε τα 17 - 19 δισεκατομμύρια δολάρια, ποσό το οποίο περικόπηκε μέσα στους επόμενους μήνες⁶⁰ και τελικά διαμορφώθηκε στα 13,4 δισεκατομμύρια⁶¹.

Τον Δεκέμβριο του 1947 ο Truman υπέβαλε και επίσημα την πρόταση για το Πρόγραμμα ευρωπαϊκής ανόρθωσης. Λίγους μήνες αργότερα, ύστερα από σειρά διαβουλεύσεων, στις 14 Μαρτίου και στα τέλη Μαρτίου του 1948 η Γερουσία και η Βουλή των Αντιπροσώπων αντίστοιχα, ενέκριναν τη χορήγηση 5 δισεκατομμυρίων δολαρίων στην Ευρώπη για τους 18 πρώτους μήνες του προγράμματος. Στις 3 Απριλίου 1948 το Κογκρέσο ψήφισε την Πράξη Οικονομικής Συνεργασίας, Economic Cooperation Act, η οποία έδωσε και τυπικά νομική ισχύ στο Σχέδιο Μάρσαλ.

Η νεοσυσταθείσα επιτροπή του Σχεδίου Μάρσαλ υπό την αρχηγία του Henry Stimson ανέλαβε την ενημέρωση της αμερικανικής κοινωνίας. Τον Απρίλιο του 1948 συστάθηκε η διαχειριστική Επιτροπή ECA/W (Washington) με επικεφαλής τον Paul Hoffman. Το Γραφείο του Ειδικού Αντιπροσώπου, με έδρα στο Παρίσι ανέλαβε τον συνολικό συντονισμό και τη διαχείριση του προγράμματος.

Το συνολικό ποσό της βοήθειας διαμοιραζόταν κάθε χρόνο ανάμεσα στις συμμετέχουσες χώρες και στη συνέχεια σε κάθε χώρα κατευθυνόταν προς τα προγράμματα τρεχουσών αναγκών και τα προγράμματα ανασυγκρότησης που περιλάμβαναν διάφορα έργα και επενδύσεις⁶², με βάση τα τετραετή προγράμματα ανάπτυξης που υπέβαλαν οι ίδιες. Τα έργα επιλέγονταν με βάση την εκτίμηση της παραγωγικότητας τους και τη συμβολή τους στην αποκατάσταση του ελλείμματος στο ισοζύγιο πληρωμών⁶³.

Προϋπόθεση για την επιτυχή εφαρμογή και τη συνέχιση του προγράμματος ήταν η αποτελεσματική απορρόφηση και χρησιμοποίηση των πόρων. Το ποσοστό της βοήθειας που λάμβανε κάθε χώρα βρισκόταν σε συνάρτηση με τις υποχρεώσεις που έφερνε εις πέρας, όπως η αποτελεσματική αξιοποίηση των ίδιων πόρων, κάτι που καθιστούσε το πρόγραμμα ανταγωνιστικό ανάμεσα στις συμμετέχουσες χώρες.

Η βοήθεια δεν προσφέρθηκε με τη μορφή χρήματος, αλλά με τη μορφή δανείων – πιστώσεων και επιδοτήσεων προς τις επιχειρήσεις, τη συνεισφορά στις

⁶⁰ Υπουργείο Εξωτερικών της Ελλάδος, *ό. π.*, τ.3., σ. 89

⁶¹ Θ. Σφήκας, «Δώδεκα λεπτά στο Πανεπιστήμιο του Χάρβαντ, 5 Ιουνίου 1947: Εισαγωγή» στο *Το Σχέδιο Μάρσαλ Ανασυγκρότηση και διαίρεση της Ευρώπης*, Αθήνα 2013, σ. 15

⁶² Γ. Σταθάκης, *ό. π.*, σ. 287

⁶³ Υπουργείο Εξωτερικών της Ελλάδος, *ό. π.*, τ.3., σ. 61

αναπτυξιακές πρωτοβουλίες της Κυβέρνησης, τη μετατροπή σε δραχμές (στην περίπτωση της Ελλάδας) των προσφερόμενων ειδών πρόνοιας και την προσφορά πρώτων ειδών. Οι πιστώσεις αυτές λειτουργούσαν με το σύστημα των συναλλαγματικών κεφαλαίων, σύμφωνα με το οποίο οι κάτοικοι των ευρωπαϊκών οικονομιών που ήθελαν να παραγγείλουν κάποιο προϊόν από την Αμερική το πλήρωναν σε τοπικό νόμισμα στην κυβέρνηση τους, ενώ οι κατασκευαστές στην Αμερική πληρώνονταν σε δολάρια από τη δική τους κυβέρνηση⁶⁴.

Στα πλαίσια του συστήματος των συναλλαγματικών κεφαλαίων, συστάθηκε ο *Λογαριασμός Δραχμών Ανασυγκρότησης*, στον οποίο γινόταν κατάθεση ίσου ποσού δραχμών ή του αντίστοιχου εθνικού νομίσματος της κάθε χώρας, με το ποσό των δολαρίων που ξοδεύονταν από την αμερικανική ενίσχυση. Το σύστημα αυτό ίσχυε για τις χώρες που λάμβαναν δωρεάν τη βοήθεια, όπως η Ελλάδα, η οποία έλαβε δωρεάν το 94% του ποσού⁶⁵. Το ποσό αυτό στη συνέχεια χρησιμοποιούνταν σε διάφορα έργα ανασυγκρότησης της χώρας. Η λειτουργία του λογαριασμού, θα έδινε στην αμερικανική ενίσχυση διπλή σημασία, καθώς αυτή θα χρησιμοποιούνταν τόσο για την ανασυγκρότηση της ελληνικής οικονομίας μέσω της διοχέτευσης του ποσού σε τομείς άμεσης ανάγκης αλλά και θα αποθηκευόταν για να δαπανηθεί σε έργα κοινής ωφελείας⁶⁶. Στην πράξη ωστόσο, ο λογαριασμός χρησιμοποιήθηκε κυρίως για να καλυφθούν τα ελλείμματα του προϋπολογισμού.

Στα πλαίσια του προγράμματος η Ελλάδα έλαβε 946,4 εκατομμύρια δολάρια, ποσοστό το οποίο αντιστοιχούσε περίπου στο 7% του συνολικού ποσού, χωρίς σε αυτό να περιλαμβάνεται η στρατιωτική βοήθεια⁶⁷. Στον Λογαριασμό Δραχμών Ανασυγκρότησης κατατέθηκαν συνολικά 13.106 δισεκατομμύρια δραχμές.

Πριν την εκτέλεση οποιασδήποτε ενέργειας, ήταν υποχρεωτική η υπογραφή συμβάσεως έργου, η οποία ελεγχόταν από την ελληνική (ή την αντίστοιχη ευρωπαϊκή) και την αμερικανική πλευρά. Δάνεια προσφέρονταν εκτός από τις επιχειρήσεις και σε μεμονωμένους κατοίκους, οι οποίοι μπορούσαν να αγοράσουν προϊόντα και στη συνέχεια να τα ξεχρεώσουν με διευκολύνσεις είτε μέσω πίστωσης με ελαφρείς όρους είτε μέσω χαμηλότοκου δανεισμού.

Η προσφορά της οικονομικής βοήθειας από τις ΗΠΑ είχε πολλές προεκτάσεις. Άμεσος σκοπός της ήταν η ανοικοδόμηση σε συλλογικό επίπεδο των

⁶⁴ D. Brewer, *ό. π.*, σ. 375 – 377

⁶⁵ Υπουργείο Εξωτερικών της Ελλάδος, *ό. π.*, τ.1., σ. 62 – 64

⁶⁶ Ρ. Λάπαμ, *ό. π.*, σ. 10 - 11

⁶⁷ Υπουργείο Εξωτερικών της Ελλάδος, *ό. π.*, τ.1., σ. 63

κατεστραμμένων οικονομιών, μέσω κυρίως της ενίσχυσης των υποδομών. Το Σχέδιο Μάρσαλ χρηματοδότησε την εξωτερική αγορά των ΗΠΑ με σκοπό να κινηθεί η εσωτερική αγορά, καθώς η εκ νέου ανάπτυξη των χωρών θα δημιουργούσε έναν συνέταιρο προς τον οποίο η Αμερική θα μπορούσε να αναπτύξει περαιτέρω το εμπόριο της και να αυξήσει τις εξαγωγές της. Αυτό θα οδηγούσε και στην επίλυση του προβλήματος που ονομαζόταν «χάσμα δολαρίου», της αδυναμίας, δηλαδή της Ευρώπης να εισάγει προϊόντα από την αμερικανική ήπειρο.

Άλλωστε, η Ευρώπη συνέχιζε να αποτελεί ένα κέντρο τεχνολογικά εξελιγμένης βιομηχανικής παραγωγής⁶⁸, ενώ προπολεμικά, η ήπειρος διακινούσε το ήμισυ του παγκόσμιου εμπορίου και κυριαρχούσε στην παραγωγή γαιάνθρακα, ηλεκτρικής ενέργειας και σιτηρών⁶⁹. Επιπλέον, η δημιουργία από τις ΗΠΑ προστατευόμενων πολυεθνικών εταιρειών σε ξένες χώρες αποσκοπούσε τόσο στο καπιταλιστικό κέρδος όσο και στη δημιουργία των επιχειρήσεων αυτών σε τομείς ελέγχου της κάθε οικονομίας⁷⁰.

Στην πραγματικότητα, οι ΗΠΑ αποσκοπούσαν παράλληλα και στην αποτροπή της κομμουνιστικής επικράτησης τόσο στην Ελλάδα και την Τουρκία όσο και σε άλλες χώρες της Δυτικής Ευρώπης. Σύμφωνα με ορισμένους συγγραφείς, η επέκταση του κομμουνισμού δεν αποτελούσε άμεση απειλή και οι χώρες μπορούσαν να πετύχουν την οικονομική τους ανόρθωση και μόνες τους⁷¹. Στο πλαίσιο αυτό, το εθνικό συμφέρον των ΗΠΑ τονίστηκε ιδιαίτερα για να εξασφαλιστεί η αποδοχή της κοινής γνώμης καθώς και η υποστήριξη από το Κογκρέσο που ήταν απαραίτητη.

Παράλληλα, για τις ίδιες τις ευρωπαϊκές χώρες, η οικονομική στασιμότητα αποτελούσε απειλή για τις μεταπολεμικές ισορροπίες τους. Οι κατευθύνσεις της γερμανικής αποβιομηχάνισης υπό τον φόβο μιας ενδεχόμενης εκ νέου ενδυνάμωσης της⁷² δεν είχαν αποσαφηνιστεί, στη βρετανική και στην ιταλική οικονομία είχε προκύψει μεγάλο έλλειμμα στο ισοζύγιο πληρωμών, ενώ στην Ιταλία όπως και στη Γαλλία τα κομμουνιστικά κόμματα συμμετείχαν στην κυβέρνηση.

Όσον αφορά την Ελλάδα το πρόγραμμα απέβλεπε πρωτίστως στην εξασφάλιση της διαβίωσης και της άμυνας του πληθυσμού και στην αποκατάσταση των υποδομών και στη συνέχεια στην οικονομική και νομισματική σταθερότητα,

⁶⁸ J. Young, *ό. π.*, σ. 40

⁶⁹ Υπουργείο Εξωτερικών της Ελλάδος, *ό. π.*, τ.2., σ. 115

⁷⁰ Άρθρο 10 του Ν.Δ. 2687/1953 Περί Επενδύσεων και Προστασίας Κεφαλαίων Εξωτερικού

⁷¹ Θ. Σφήκας, *ό. π.*, σ. 22 – 23

⁷² Θ. Σφήκας, *ό. π.*, σ. 36 – 37

στην ανάπτυξη του εξωτερικού εμπορίου, στον ισοσκελισμό του προϋπολογισμού και του ισοζυγίου πληρωμών με την εξίσωση των δαπανών και των εσόδων και στην ανεύρεση και εκμετάλλευση των πόρων της χώρας για την ανοικοδόμηση της καθώς και στη βελτίωση της διοικητικής μηχανής.

Ωστόσο, η εφαρμογή του προγράμματος στην Ελλάδα συνάντησε πολλά εμπόδια. Αρχικά, οι τεράστιες, σε σύγκριση με τις υπόλοιπες χώρες, καταστροφές που είχαν αφήσει πίσω τόσο η Κατοχή όσο και ο συνεχιζόμενος εμφύλιος πόλεμος, έπρεπε να ξεπεραστούν άμεσα. Στη συνέχεια, τα εμπόδια εστιάζονταν στην αδυναμία συνεργασίας ανάμεσα στην Αμερικανική Αποστολή και την εκάστοτε ελληνική κυβέρνηση, στην πολιτική αστάθεια, με τη συνεχή αλλαγή κυβερνήσεων, στη σύνθεση των οποίων συμμετείχαν κατά κύριο λόγο πολιτικοί χωρίς διοικητικές ικανότητες αλλά και στην απροθυμία της αστικής τάξης για εγχώριες επενδύσεις σε παραγωγικούς τομείς της οικονομίας.

Η αδιαφορία των ελληνικών αρχών και η απροθυμία των κυβερνήσεων να επιβάλουν επείγοντα και αντιλαϊκά μέτρα, η αδυναμία τους να επιβάλουν φόρους στους πλούσιους αυξάνοντας τους άμεσους και μειώνοντας τους έμμεσους φόρους δυσκόλεψαν ακόμα περισσότερο το έργο. Η αδυναμία απορρόφησης των τεράστιων προσφερόμενων ποσών που κατέφθαναν στο μεγαλύτερό τους τμήμα ως δωρεές, λόγω και των εγγενών παθογενειών του ελληνικού διοικητικού μηχανισμού και η αδυναμία ελέγχου του ανεξέλεγκτου πληθωρισμού παρεμπόδισαν τη διαχείριση και αξιοποίηση των προσφερόμενων ποσών όπως στην υπόλοιπη Ευρώπη. Επιπλέον, η πρόχειρη κατάρτιση σχεδίου ανασυγκρότησης χωρίς να γίνουν οι απαραίτητες μελέτες, είχε ως αποτέλεσμα η πλειοψηφία των έργων που είχαν σχεδιαστεί να μην πραγματοποιηθούν.

Επιπροσθέτως, η υιοθέτηση της ανορθόδοξης πολιτικής πώλησης χρυσών λιρών προς το κοινό που έγινε για την υποστήριξη της δραχμής, με την οποία διαφωνούσε η ECA/W και η οποία έληξε με την επιβολή του Σταθεροποιητικού Προγράμματος (Οκτώβριος 1951 - Απρίλιος 1953) ανέστειλε τη νομισματική σταθεροποίηση.

3.2. Η εφαρμογή του Σχεδίου Μάρσαλ στην Ελλάδα

Στις 2 Ιουλίου 1948 υπεγράφη διμερής συμφωνία ανάμεσα στην Ελλάδα και τις ΗΠΑ για την εφαρμογή του προγράμματος ανασυγκροτήσεως. Η συμφωνία προέβλεπε μεταξύ άλλων ότι η Ελλάδα υποχρεούνταν να εξασφαλίζει στις ΗΠΑ τις απαραίτητες πρώτες ύλες και η ελληνική κυβέρνηση θα έπρεπε να ενημερώνει τις

ΗΠΑ για κάθε ερευνά της. Παράλληλα, ιδρύθηκε η ECA/G (Greece), *Διοίκηση Οικονομικής Συνεργασίας*, με επικεφαλής τον John Nuveen, η οποία αποτέλεσε τον διάδοχο της AMAG στον οικονομικό τομέα και ολοκλήρωσε έργα που είχε ξεκινήσει η προηγούμενη, όπως ο καθαρισμός της Διώρυγας της Κορίνθου και η αποκατάσταση γεφυρών στις σιδηροδρομικές γραμμές που ένωναν την Αθήνα με τη Θεσσαλονίκη.

Για την οργάνωση των οικονομικών του προγράμματος ιδρύθηκε η Επιτροπή Οικονομικής Πολιτικής αποτελούμενη από Έλληνες και Αμερικανούς. Το Συμβούλιο του Οργανισμού Ευρωπαϊκής Οικονομικής Συνεργασίας, τμήμα του οποίου αποτελούσε η ECA/G, ήταν υπεύθυνο για την κατανομή των πόρων σε άμεσους και έμμεσους, όπως χωρίστηκε το σύνολο της προσφερόμενης βοήθειας.

Η άμεση ενίσχυση συνίστατο στην άμεση παροχή προϊόντων σε καθορισμένη τιμή δολαρίου, ενώ η έμμεση δινόταν από τις υπόλοιπες ανεπτυγμένες χώρες που συμμετείχαν στο Σχέδιο. Τα drawing rights, όπως ονομαζόταν η έμμεση βοήθεια, λειτουργούσαν μέσω της σύναψης διμερών εμπορικών συμφωνιών με σκοπό την αύξηση των εισαγωγών στις χώρες με μεγαλύτερες ανάγκες. Για τον πρώτο χρόνο η έμμεση βοήθεια προς τη χώρα ανήλθε στα 68,8 εκατομμύρια δολάρια.

Το Ανώτατο Συμβούλιο Ανοικοδόμησης, στο οποίο είχαν συγχωνευτεί ο Οργανισμός Ανασυγκροτήσεως, ο οποίος είχε ιδρυθεί το 1946, η Επιτροπή του Σχεδίου Μάρσαλ η οποία είχε ιδρυθεί μετά την εξαγγελία του Σχεδίου Μάρσαλ και το Ανώτατο Οικονομικό Συμβούλιο το οποίο είχε συγκροτηθεί από το 1931, ανέλαβε τον συντονισμό του σχεδιασμού και την επίβλεψη του προγράμματος. Το καλοκαίρι του 1948 συστάθηκε η Υπηρεσία Συντονισμού Εφαρμογής Σχεδίου Ανασυγκροτήσεως με επικεφαλής τον Κωνσταντίνο Δοξιάδη, η οποία ανέλαβε να συντάξει το τετραετές πρόγραμμα της χώρας⁷³.

Η ECA/G είχε συμβουλευτικά καθήκοντα. Η δομή της ήταν σύνθετη και πολυπληθής. Τον Ιανουάριο του 1949 αποτελούνταν από 143 Αμερικανούς και 275 Έλληνες. Αποτελούνταν από Αμερικανούς ειδικούς με εμπειρία σε διοικητικές θέσεις και από άτομα με προϋπηρεσία πάνω σε διάφορους τομείς. Η προϋπηρεσία αυτή καθόρισε και την κατανομή των αρμοδιοτήτων τους σε τομείς της οικονομίας, βιομηχανίας, εργασίας, τροφίμων, γεωργίας, εμπορίου, μεταφορών, δημόσιας υγείας,

⁷³ Χρ. Χατζηιωσήφ, *ό. π.*, σ. 302 – 305

κοινωνικής πρόνοιας και ανοικοδόμησης⁷⁴. Μεγάλο μέρος του προσωπικού της είχε εργαστεί και στην AMAG και γνώριζε εις βάθος τα προβλήματα της χώρας.

Πριν την επίσημη έναρξη του προγράμματος η AMAG είχε πετύχει μια σχετική οικονομική ισορροπία. Τον Νοέμβριο του 1948 υποβλήθηκε στο Συμβούλιο του Οργανισμού Ευρωπαϊκής Οικονομικής Συνεργασίας το τετραετές πρόγραμμα ανάπτυξης της ελληνικής οικονομίας από την ελληνική επιτροπή και την ECA/G, το οποίο επικεντρωνόταν στην αποκατάσταση του οικονομικού και νομισματικού τομέα, στην αξιοποίηση των εθνικών πόρων για το ενεργειακό πρόγραμμα, στη μείωση της ανεργίας και στην επίτευξη ισορροπίας στο ισοζύγιο πληρωμών. Όσον αφορά τα σχέδια ανοικοδόμησης και ανάπτυξης αυτά ήταν περιορισμένα λόγω των υπόλοιπων αναγκών και αφορούσαν στην αποκατάσταση και επέκταση των κατεστραμμένων προπολεμικών υποδομών και στη διατήρηση και αύξηση του βιομηχανικού επιπέδου και της αγροτικής παραγωγής. Ακόμα, το πρόγραμμα προέβλεπε η χώρα να προχωρήσει σε διαρθρωτικές αλλαγές στο φορολογικό σύστημα, στην κοινωνική ασφάλιση, στην αναδιοργάνωση των διοικητικών υπηρεσιών και στην αποκέντρωση.

Η βιομηχανική ανάπτυξη θα στηριζόταν στα διυλιστήρια, στην εξόρυξη μεταλλευμάτων (μαγνησίου, αργίλου) και λιγνίτη, στη μεταλλουργία, στα δομικά υλικά, στην υφαντουργία και στην παραγωγή της ζάχαρης⁷⁵. Το ενεργειακό πρόγραμμα προέβλεπε την εκμετάλλευση των υδάτινων πόρων μέσω της υδροηλεκτρικής παραγωγής, την αύξηση της δυναμικότητας των θερμοηλεκτρικών σταθμών και τη δημιουργία επαρκούς δικτύου ενέργειας. Στην προσπάθεια αυτή έπρεπε να συμμετέχει και η ίδια η Ελλάδα αναζητώντας τους απαραίτητους πόρους στις ελληνικές καταθέσεις που βρίσκονταν στο εξωτερικό, στην απελευθέρωση του αποθηκευμένου από τους πολίτες χρυσού και στην προσέλκυση ξένων επενδύσεων⁷⁶. Το πρόγραμμα ήταν ευέλικτο και μπορούσε να δεχτεί τροποποιήσεις ανάλογα με τις ανάγκες της χώρας κάθε φορά, ωστόσο στο μεγαλύτερο τμήμα του δε λήφθηκε υπόψη κατά το σχεδιασμό του Σχεδίου Μάρσαλ.

Οι προσδοκίες της ελληνικής πλευράς για το μέγεθος της οικονομικής ενίσχυσης για το πρώτο έτος δεν επιβεβαιώθηκαν, καθώς αυτό μάλιστα έγινε αντικείμενο αλλεπάλληλων διαπραγματεύσεων ανάμεσα στην ελληνική κυβέρνηση,

⁷⁴ Α. Βετσόπουλος, *ό. π.*, σ. 141 – 145

⁷⁵ Βλ. λήμμα σύνταξης «Σχέδιον Μάρσαλ», στο *Νεώτερον εγκυκλοπαιδικόν λεξικόν : “ Ηλίου ” μεθοδική και συστηματική συμπύκνωσις και εκλαϊκευσις όλων των ανθρωπίνων γνώσεων*, τ.17 (Αθήνα 1992), σ. 496 - 498

⁷⁶ Α. Βετσόπουλος, *ό. π.*, σ. 151 – 152

την ECA/W και την ECA/G. Οι διαφωνίες εστιάζονταν εκτός από το ύψος του ποσού, στη σχέση άμεσης και έμμεσης βοήθειας και στο πρόγραμμα ανασυγκρότησης.

Η ECA/G παρά τον συμβουλευτικό της χαρακτήρα, υποχρεώθηκε να επέμβει ενεργά στις ενέργειες που πραγματοποιούσε η ελληνική κυβέρνηση για να πετύχει τους στόχους που της είχαν ανατεθεί, ήδη από το πρώτο έτος. Κύριοι στόχοι της σε στην πρώτη περίοδο, η οποία διήρκησε από τον Ιούλιο του 1948 έως τη λήξη του Εμφυλίου Πολέμου τον Αύγουστο του 1949, ήταν ο κατευνασμός του αυξανόμενου πληθωρισμού και η σταθεροποίηση της ελληνικής οικονομίας μέχρι τη λήξη των εχθροπραξιών.

Οι παράγοντες οι οποίοι επέδρασαν κατασταλτικά στις προσπάθειες ανοικοδόμησης της χώρας σε αυτή την περίοδο ήταν το έλλειμμα στο ισοζύγιο πληρωμών και στον προϋπολογισμό, η υποτίμηση της δραχμής καθώς και οι αρχικές αποτυχίες του κυβερνητικού στρατού. Η πρώτη περίοδος δραστηριοποίησης της επιτροπής, χαρακτηρίστηκε από τη συνεχή σύγκρουση ανάμεσα στον πρεσβευτή Grady και τον επικεφαλής της επιτροπής Nuveen, η οποία είχε τις ρίζες της κατά κύριο λόγο στις συνεχείς προσπάθειες του δεύτερου να αναμειχθεί και να επηρεάσει τα πολιτικά ζητήματα της χώρας. Η σύγκρουση αυτή έληξε τον Ιούλιο του 1949, οπότε ο Nuveen αντικαταστάθηκε από τον Paul Porter τον Β' (απλή συνωνυμία με τον αρχηγό της αποστολής Porter).

Η ECA/G κατεύθυνε αρχικά μεγάλο ποσοστό της βοήθειας στις αμυντικές δαπάνες. Στον νομισματικό τομέα έγινε προσπάθεια τιθάσευσης του πληθωρισμού μέσω του ελέγχου της αγοράς χρυσών λιρών, του περιορισμού της χορήγησης πιστώσεων, της μείωσης έκδοσης νέων χαρτονομισμάτων και μέσω της αύξησης εισαγωγών ελαιολάδου, η τιμή του οποίου είχε εκτοξευτεί στην εγχώρια αγορά λόγω της μειωμένης παραγωγής του έτους.

Κατά τη διάρκεια του α' εξαμήνου του 1949 εφαρμόστηκε πιο ελαστική πιστωτική πολιτική με την αύξηση χορήγησης πιστώσεων, ενώ η κυκλοφορία του νομίσματος παρέμενε σταθερή. Παράλληλα οι αμερικανικοί πόροι κάλυψαν το μεγαλύτερο μέρος του ελλείμματος του ισοζυγίου πληρωμών, το οποίο είχε προκύψει από την προβληματική λειτουργία του συστήματος εισαγωγών λόγω του δικαιώματος «κατανομής». Το δικαίωμα αυτό, το οποίο κατείχαν ορισμένοι προνομιούχοι εισαγωγείς, τους επέτρεπε να εισάγουν συγκεκριμένα προϊόντα και στη συνέχεια να τα πωλούν στην αγορά αυξάνοντας κατά βούληση την τιμή πώλησης. Το σύστημα καταργήθηκε τον Μάρτιο του 1949.

Για την τόνωση των εμπορικών σχέσεων με τις υπόλοιπες χώρες, η χώρα υπέγραψε στις 16 Οκτωβρίου 1948 τη συμφωνία για την εφαρμογή του Συστήματος των Διευρωπαϊκών Πληρωμών και Αποζημιώσεων. Ωστόσο, οι εξαγωγές δεν κατέκτησαν τα επιθυμητά επίπεδα επειδή τα αγροτικά προϊόντα δεν ήταν ανταγωνιστικά λόγω της υποτίμησης του νομίσματος, και της χαμηλής συγκομιδής του ελαιολάδου. Η χώρα αναγκάστηκε να εισάγει είδη πολυτελείας για να μπορέσει να εξάγει τα προϊόντα της στις υπόλοιπες χώρες του Σχεδίου Μάρσαλ. Το γεγονός αυτό, σε συνδυασμό με την ιδιαίτερα χρονοβόρα διαδικασία των drawing rights, οδήγησε στην εφαρμογή του προγράμματος Απελευθέρωσης του Εμπορίου τον Οκτώβριο του 1949 και ως κατ' επέκταση την κατάργηση των διμερών συμφωνιών. Το σύστημα της E.E. Πληρωμών για την ελεύθερη διακίνηση του εμπορίου, που εγκαινιάστηκε τον Σεπτέμβριο του 1950, οδήγησε στην οριστική κατάργηση των διμερών συμφωνιών και των drawing rights.

Παράλληλα, με τη Συμφωνία της 12^{ης} Νοεμβρίου 1948 για χορήγηση «Αγροτικών και Βιομηχανικών Δανείων» τέθηκε σε εφαρμογή ένα πρόγραμμα παροχής δανείων προς τις ιδιωτικές επιχειρήσεις για την ανάπτυξη της παραγωγής βιομηχανικών προϊόντων και την εκμετάλλευση των ορυχείων από τη νεοσυσταθείσα Κεντρική Επιτροπή Δανείων.

Τα δάνεια κατευθύνθηκαν προς τις χημικές βιομηχανίες, περιλαμβάνοντας κυρίως τα αζωτούχα λιπάσματα και τη σόδα, προς τις βιομηχανίες μετάλλου, με τον χάλυβα, τον χαλκό, τις μηχανές ντίζελ και τη ναυπηγοεπισκευαστική και προς τις βιομηχανίες τσιμέντου και χαρτιού⁷⁷. Εταιρίες οι οποίες επωφελήθηκαν περισσότερο από αυτό το πρόγραμμα ήταν η εταιρεία Ηλεκτρισμού Αθηνών – Πειραιώς και οι βιομηχανίες παραγωγής καπνού και τσιμέντου, όπως η Γενική Εταιρεία Τσιμέντων. Στον τραπεζικό τομέα, η επιτροπή εργάστηκε ώστε να μειωθεί η προνομιακή θέση της Εθνικής Τράπεζας μέσω της ανάπτυξης της Τράπεζας της Ελλάδος. Οι μισθοί την περίοδο αυτή παρέμειναν στα ίδια επίπεδα.

Στον τομέα του φορολογικού συστήματος, οι άμεσοι φόροι ήταν εμφανώς λιγότεροι από τους άδικους έμμεσους, η φοροδιαφυγή είχε πάρει μεγάλες διαστάσεις και συνολικά ο φορολογικός μηχανισμός δε λειτουργούσε αποτελεσματικά. Οι Αμερικανοί προσπάθησαν να συμβάλλουν στην αύξηση της εισπραχθείσας των βεβαιωμένων φόρων. Πράγματι, τα έσοδα από τους έμμεσους φόρους αυξήθηκαν,

⁷⁷ Γ. Σταθάκης, *ό. π.*, σ. 303

ωστόσο η απόπειρα για φορολόγηση των εφοπλιστών και των κεφαλαιούχων απέτυχε, εφόσον η συνεισφορά των τελευταίων στην ελληνική οικονομία από την απόκτηση και χρήση των πλοίων Liberty ήταν ελάχιστη⁷⁸.

Επιπλέον, οι Αμερικανοί σύμβουλοι πρότειναν η χώρα να προχωρήσει σε διοικητική αποκέντρωση, με την παραχώρηση περισσότερων δικαιωμάτων στους νομάρχες. Ακόμα θέλησαν να πραγματοποιήσουν αλλαγές στο σύστημα της υγείας και της κοινωνικής ασφάλισης με τη μεταρρύθμιση των υπηρεσιών του ασφαλιστικού ταμείου ΙΚΑ, ωστόσο συνάντησαν τις αντιδράσεις προνομιούχων τάξεων.

Στον γεωργικό τομέα έγιναν εισαγωγές ζώων και γεωργικών εργαλείων. Η βιομηχανική παραγωγή παρουσίασε μικρή αύξηση το φθινόπωρο του 1948 λόγω της ανόδου της οικοδομικής δραστηριότητας. Η κτηνοτροφία παρουσίασε μείωση λόγω της μείωσης του αριθμού των ζώων. Στον τομέα της κοινωνική πρόνοιας και περίθαλψης των προσφύγων, οι άνθρωποι έλαβαν είδη πρώτης ανάγκης και λίγα χρήματα και εφαρμόστηκε ένα πρόγραμμα αυτοσυντήρησης για την επιστροφή τους στα σπίτια τους.

Στον τομέα ανοικοδόμησης και κατασκευής έργων που στηριζόταν σε εγχώριες δαπάνες και στο σύστημα των counterpart funds αυτή την περίοδο διατέθηκαν 530 δισεκατομμύρια δραχμές από το Ταμείο Αντικαταβολών. Τα έργα που πραγματοποιήθηκαν, 300 περίπου στο σύνολο, για τον πρώτο αυτό χρόνο, αφορούσαν στην επιδιόρθωση των κατεστραμμένων υδρευτικών και αποχετευτικών συστημάτων και στην κατασκευή νέων και στην ανακατασκευή οδικών δικτύων. Παράλληλα η ECA/G ολοκλήρωσε την κατασκευή έργων που είχε ξεκινήσει η AMAG, όπως έργων εγγειοβελτιωτικών, αποστραγγιστικών, αρδευτικών και αντιπλημμυρικών.

Τον Οκτώβριο του 1948 Ο ίδιος ο Μάρσαλ επισκέφθηκε την Ελλάδα⁷⁹. Στο μεταξύ, στο μέτωπο του εμφυλίου τον Ιανουάριο του 1949, ο Σοφούλης, με τη σύμφωνη γνώμη του ίδιου του Μάρσαλ, διόρισε αρχιστράτηγο των ελληνικών στρατιωτικών δυνάμεων τον Αλέξανδρο Παπάγο, γεγονός που σήμανε την έναρξη της μεγάλης αντεπίθεσης του Εθνικού Στρατού⁸⁰. Στην πολιτική σκηνή τον Ιούνιο του 1949, μετά το θάνατο του Θεμιστοκλή Σοφούλη, πρωθυπουργός ορκίστηκε ο

⁷⁸ Γ. Σταθάκης, *ό. π.*, σ. 241 – 244

⁷⁹ Αν. Αν. Παπανδρέου, *ό. π.*, σ. 111

⁸⁰ Δ. Βισβιζή – Δοντά, *ό. π.*, σ. 73

τραπεζίτης Αλέξανδρος Διομήδης. Λίγες ημέρες αργότερα, στις 24 Αυγούστου και καθώς ο Τίτο είχε διακόψει κάθε παρεχόμενη βοήθεια προς τους αντάρτες⁸¹, στις 28 Αυγούστου ο Δημοκρατικός Στρατός άρχισε να υποχωρεί προς το εσωτερικό της Αλβανίας και μόλις δύο ημέρες αργότερα, στις 30 του μήνα ο εμφύλιος πόλεμος έληξε, αφήνοντας πίσω του 25.000 νεκρούς συνολικά⁸².

Μετά τη λήξη του εμφυλίου, η χώρα βρισκόταν κατεστραμμένη από πολλές απόψεις. Η οικονομία συνέχιζε να καταρρέει καθώς οι εισαγωγές αυξάνονταν σε αντίθεση με τις εξαγωγές οι οποίες μειώνονταν. Η πλειοψηφία των υποδομών συνέχιζε να είναι κατεστραμμένη. Μεγάλος αριθμός ανθρώπων έχρηζε άμεσης παροχής υπηρεσιών υγείας και κοινωνικής πρόνοιας. Η παραγωγή δημητριακών, καπνού και σταφίδας και η κτηνοτροφία δεν είχε φτάσει στα προπολεμικά επίπεδα και η βιομηχανική ανάπτυξη δεν είχε τις δυνατότητες να επανεκκινήσει.

Η λήξη του εμφυλίου πολέμου σηματοδότησε την έναρξη της δεύτερης περιόδου εφαρμογής του προγράμματος η οποία ολοκληρώθηκε με το ξέσπασμα του πολέμου της Κορέας, στις 25 Ιουνίου του 1950. Οι δυσχέρειες συνεχίζονταν και αυτή την περίοδο καθώς η ανευθυνότητα της κυβέρνησης και το έλλειμμα του προϋπολογισμού που οφειλόταν κατά κύριο λόγο στις στρατιωτικές δαπάνες οι οποίες συνεχίζονταν αλλά και το έλλειμμα του ισοζυγίου πληρωμών, δεν έπαυσαν ούτε αυτή την περίοδο. Το έλλειμμα που παρουσίαζε το ισοζύγιο πληρωμών οφειλόταν στην ανατίμηση του ελληνικού νομίσματος και στις αυξημένες τιμές που παρουσίαζαν τα ελληνικά προϊόντα, κυρίως ο καπνός, όπου σε συνδυασμό με τη χαμηλή ποιότητα τους, τα καθιστούσαν μη ανταγωνιστικά στις διεθνείς αγορές και κυρίως στην αγορά της Γερμανίας, η οποία προτιμούσε τα αμερικάνικα καπνά.

Προτεραιότητα και σε αυτή την περίοδο αποτελούσε η πολιτική σταθερότητα η οποία απαιτούσε τη συνεργασία των πολιτικών ηγετών και των πολιτικών κομμάτων, η οικονομική σταθερότητα, ο περιορισμός του πληθωρισμού και η ισοσκελίση του προϋπολογισμού. Η ECA/W στόχευσε στην αύξηση της έμμεσης και στη μείωση της άμεσης βοήθειας προς την Ελλάδα.

Η ελληνική κυβέρνηση επιθυμούσε τη μείωση των βιομηχανικών προϊόντων και την αύξηση των εξαγωγών για να καλυφθεί το έλλειμμα στο ισοζύγιο των πληρωμών, ωστόσο οι υπόλοιπες χώρες αρνούνταν να εισάγουν προϊόντα, όπως καπνό και σταφίδα, από την Ελλάδα, καθώς εκτός από το ότι ήταν ακριβά, δεν

⁸¹ Αν. Παπανδρέου, *ό. π.*, σ. 106

⁸² J. Young, *ό. π.*, σ. 307

αποτελούσαν είδη πρώτης ανάγκης. Επιπλέον, η ECA/G επιχείρησε τη μείωση των στρατιωτικών δαπανών, την αύξηση της είσπραξης των βεβαιωμένων φόρων, τη διοικητική μεταρρύθμιση, την ανάπτυξη της γεωργικής και βιομηχανικής παραγωγής και τη μέριμνα για τους τομείς της κοινωνικής πρόνοιας και της ανοικοδόμησης.

Στην περίοδο αυτή δόθηκε προτεραιότητα στη μείωση των στρατιωτικών δαπανών μέσω της ελάττωσης των στρατιωτικών δυνάμεων που βρίσκονταν στη χώρα, με σκοπό να αποδεσμευτούν πόροι προς τους υπόλοιπους τομείς. Το έργο αυτό ανέλαβε ο Grady μέσω μίας επιστολής που απέστειλε στον υπηρεσιακό πρωθυπουργό Ιωάννη Θεοτόκη αναφερόμενος στην ανάγκη για κινητοποίηση όλων των εμπλεκόμενων φορέων και στην οποία παρότρυνε την περικοπή των στρατιωτικών δαπανών, οι οποίες κάλυπταν το 40% του προϋπολογισμού, με τη μείωση των ανδρών του στρατού σε 80.000 έως το τέλος του 1950, την κατάργηση επιδομάτων και τη συγχώνευση μονάδων. Οι προτάσεις του δε βρήκαν ανταπόκριση στον πολιτικό κόσμο, λόγω του φόβου ότι θα προκαλούσαν πολλές αντιδράσεις και ότι θα ανέβαζαν τον αριθμό των ανέργων στη χώρα και λόγω του πολέμου που ξέσπασε στην Κορέα ο οποίος άλλαξε τις προτεραιότητες της Αμερικής.

Ο νέος αρχηγός της ECA/G, Porter ο Β', έδωσε συμβουλές για να φθάσει η χώρα στο σημείο να είναι αυτοδύναμη, εστιάζοντας στην ανάγκη να επιδείξουν ενδιαφέρον οι Έλληνες πολιτικοί για την οικονομία και όχι μόνο για την πολιτική, να κινητοποιηθούν οι τοπικοί φορείς μέσα από τη διοργάνωση περιφερειακών συνεδρίων και να συμμετέχει και ο ίδιος ο κόσμος στην ανόρθωση της χώρας ψηφίζοντας πολιτικούς ικανούς να αναλάβουν και να φέρουν εις πέρας το έργο τους. Η πρεσβεία στην ετήσια οικονομική της έκθεση πρότεινε η χώρα να επικεντρωθεί στην παραγωγή και εξαγωγή ρυζιού και βαμβακιού αλλά και τσιμέντου, γυαλιού, θεικού οξέως και νιτρικού οξέως. Ο Hoffman, ο οποίος επισκέφθηκε τη χώρα τον Αύγουστο του 1949 πρότεινε η χώρα να εκμεταλλευτεί τα συγκριτικά της πλεονεκτήματα, εστιάζοντας στον εκσυγχρονισμό της αγροτικής οικονομίας και στην ανάπτυξη του τουρισμού⁸³.

Την ίδια περίοδο σημειώθηκε αύξηση στην είσπραξη των βεβαιωμένων φόρων, ωστόσο οι έμμεσοι φόροι παρέμεναν αισθητά περισσότεροι από τους άμεσους. Παράλληλα, οι εφοπλιστές εμφανίζονταν ανεύθυνοι στην πληρωμή των

⁸³ Γ. Σταθάκης, *ό. π.*, σ. 330

φόρων που τους αντιστοιχούσαν, αναγκάζοντας την κυβέρνηση να τους υποχρεώσει τον Ιούνιο του 1950 να προχωρήσουν στην πληρωμή.

Τον Σεπτέμβριο του 1949 έλαβε χώρα η υποτίμηση της δραχμής, μετά και από τις υποδείξεις του πρωθυπουργού Διομήδη. Το μέτρο αυτό συνοδεύτηκε από τη συγκράτηση των μισθών, παρά τις εκτεταμένες γενικές απεργίες, μέχρι τον Ιούλιο του 1950 που αυξήθηκαν 30%, των τιμών των εισαγόμενων αγαθών και της τιμής της χρυσής λίρας με αποτέλεσμα να μείνει σταθερός ο δείκτης τιμών καταναλωτή και σε γενικότερες γραμμές και ο πληθωρισμός.

Έως το τέλος του 1949 μαζί με την υποτίμηση της δραχμής, σημειώθηκε αύξηση καταθέσεων και μείωση της πώλησης λιρών. Το επόμενο εξάμηνο η νομισματική κυκλοφορία μειώθηκε, ενώ η παραχώρηση μακροχρόνιων δανείων κυρίως σε βιομηχανίες υφαντουργίας και τσιμέντου συνέβαλε στην ανάπτυξη των αντίστοιχων τομέων. Παράλληλα σημειώθηκε μείωση των εισαγωγών καταναλωτικών αγαθών και αύξηση των εισαγωγών κεφαλαιουχικού εξοπλισμού.

Οι Αμερικανοί επιδίωξαν να αυξήσουν την αποτελεσματικότητα της λειτουργίας της δημόσιας διοίκησης με την εισαγωγή δημοσιούπαλληλικού κώδικα που προωθούσε τη δίκαιη αντιμετώπιση και την ύπαρξη μισθολογικής κλίμακας. Ανέφεραν πως έπρεπε να μειωθούν οι δημόσιοι υπάλληλοι και να αλλάξει το συνταξιοδοτικό σύστημα. Επιπροσθέτως πρότειναν στην κυβέρνηση να προχωρήσει σε διοικητική αποκέντρωση και να σχηματιστεί ελεύθερο εργατικό κίνημα. Οι προτάσεις συνάντησαν τις αντιδράσεις των εργατικών ενώσεων.

Στο πεδίο αυτό, στις 28 Μαρτίου του 1948 πρόεδρος της ΓΣΕΕ είχε αναδειχθεί ο Φώτης Μακρής με την υποστήριξη του Τσαλδάρη, ενώ λίγους μήνες αργότερα τον Σεπτέμβριο του ίδιου έτους ξέσπασε μία σειρά συγκρούσεων ανάμεσα στους εργάτες και στους Αμερικανούς αξιωματούχους με πεδία προστριβής το ύψος των μισθών, τα επιδόματα ακόμα και τις συντάξεις⁸⁴. Η προσπάθεια για αναδιοργάνωση του ΙΚΑ συνεχίστηκε και σε αυτή την περίοδο, ωστόσο οι επιτυχίες περιορίστηκαν στην επέκταση του συστήματος ασφάλισης και στην απομάκρυνση του κλάδου από την κομματοκρατία.

Άμεσοι στόχοι της περιόδου ήταν και η αύξηση της γεωργικής και βιομηχανικής παραγωγής, με την προοπτική να μειωθούν οι ανάγκες εισαγωγής αγαθών. Η χρονιά ωστόσο δεν ήταν καλή για την αγροτική παραγωγή καθώς αυτή

⁸⁴ Λ. Γουίτνερ, *Η αμερικάνικη επέμβαση στην Ελλάδα 1943 – 1949*, Θεσσαλονίκη 1991, σ. 256 - 285

έμεινε στάσιμη λόγω των άσχημων καιρικών συνθηκών. Αντίθετα, η βιομηχανική παραγωγή παρουσίασε εντυπωσιακή αύξηση. Η άνοδος της βιομηχανίας οφειλόταν στην αύξηση της εισαγωγής πρώτων υλών και μηχανημάτων και στην αύξηση της παροχής δανείων.

Την ίδια περίοδο για την αποκατάσταση των προσφύγων διατέθηκαν 610 δισεκατομμύρια δραχμές και ένα μικρό ποσό διατέθηκε στον τομέα υγείας. Ο τομέας της ανοικοδόμησης, προωθήθηκε ιδιαίτερα αυτή την περίοδο, καθώς οι συγκρούσεις είχαν λήξει και υπήρχε σχετική νομισματική σταθερότητα. Στο τομέα αυτόν διατέθηκαν αυτή την περίοδο συνολικά 940 δισεκατομμύρια δραχμές από το Ταμείο Αντικαταβολών. Οι Αμερικανοί εμπειρογνώμονες συνέβαλαν καθοριστικά στον τομέα. Παράλληλα, πραγματοποιήθηκαν ενέργειες για την αύξηση του τουρισμού.

Στις αρχές του 1950 σχηματίστηκε μια επιτροπή εμπειρογνομόνων με σκοπό την κατάρτιση ενός μεσοπρόθεσμου προγράμματος. Η επιτροπή πρότεινε άμεσα μέτρα για τον περιορισμό του πληθωρισμού, όπως τον περιορισμό των πιστώσεων, του ελέγχου τιμών και της κατασκευαστικής δραστηριότητας και την αύξηση των φόρων και μεσοπρόθεσμα για τη νομισματική σταθεροποίηση όπως τη δημιουργία ενός νομισματικού σχεδίου. Το τελευταίο αφορούσε στη σύνταξη ενός ισοζυγίου με τους πληθωριστικούς και τους αντιπληθωριστικούς παράγοντες της οικονομίας με βάση το οποίο θα λαμβάνονταν αποφάσεις για την οικονομική πολιτική και ειδικότερα για τις επενδύσεις.

Στο πολιτικό σκηνικό τον Ιανουάριο του 1950 ορίστηκε υπηρεσιακή κυβέρνηση υπό τον Ιωάννη Θεοτόκη. Τον Μάρτιο ο βασιλιάς Παύλος διόρισε πρωθυπουργό τον Σοφοκλή Βενιζέλο, παρά το γεγονός ότι δε διέθετε τη δεδηλωμένη πλειοψηφία της Βουλής και λόγω της δυσπιστίας προς τον Πλαστήρα μήπως με την εκλογή του απάλλασσε τους κομμουνιστές από τις κατηγορίες που τους βάραιναν. Σε νέα επιστολή του, τον Μάρτιο του 1950, προς τον Σοφοκλή Βενιζέλο αυτή τη φορά, ο Grady, υπογράμμισε την ανάγκη ύπαρξης σταθερής κυβέρνησης ικανής να εφαρμόσει μακροχρόνια πολιτική, υπαινίσσοντας έμμεσα πως οι ΗΠΑ ήταν αντίθετοι με την κυβέρνηση αυτή και την προτεραιότητα που έπρεπε να δοθεί στην παύση του πληθωρισμού και στις θεσμικές μεταρρυθμίσεις για τη σωστή λειτουργία της διοίκησης. Ανέφερε πως η χώρα έπρεπε να αυξήσει τα έσοδά της για να συνεχιστεί η ανοικοδόμηση της. Λίγο καιρό αργότερα αποχώρησε από την Ελλάδα απογοητευμένος από την παρέμβαση του παλατιού στα πολιτικά ζητήματα.

Η κυβέρνηση αυτή διαλύθηκε λίγες ημέρες αργότερα, στα μέσα Απριλίου, ύστερα και από τις υποδείξεις των Αμερικανών ορκίστηκε πρωθυπουργός ο Πλαστήρας. Ο διορισμός της νέας αυτής κυβέρνησης, οδήγησε την πρεσβεία, τον Grady και ολόκληρη την αποστολή να υποστηρίξουν μια σταδιακή αποκλιμάκωση της αμερικανικής παρουσίας σε ελληνικές διοικητικές θέσεις. Έτσι, απομακρύνθηκε ο Αμερικανός διευθυντής του ΙΚΑ Όσκαρ Πάουελ και ο διευθυντής του ΟΛΠ και οι Αμερικανοί που είχαν τοποθετηθεί στο Υπουργείο Δημοσίων Έργων⁸⁵. Η κυβέρνηση αυτή κατάφερε να κάνει θετικά βήματα όπως τη σύνταξη σχετικά ισοσκελισμένου προϋπολογισμού και τον σχεδιασμό μεταρρυθμίσεων, δε μπόρεσε όμως να παραμείνει για πολύ καιρό στην εξουσία, λόγω της αδυναμίας συνεργασίας των αρχηγών των υπολοίπων κομμάτων⁸⁶.

Η έναρξη της τρίτης περιόδου αναφοράς συμπίπτει με το ξέσπασμα του πολέμου στην Κορέα τον Ιούνιο του 1950 και ολοκληρώνεται έναν χρόνο αργότερα τον Ιούνιο του 1951. Ο πόλεμος που ξέσπασε στην Κορέα οφειλόταν στην προσπάθεια των ΗΠΑ να ανακτήσουν την αγορά της Κίνας και αποτέλεσε μία πρώτη σύγκρουση ανάμεσα στον καπιταλιστικό και στον σοσιαλιστικό κόσμο. Το γεγονός αυτό μετέστρεψε τον χαρακτήρα του προγράμματος, το οποίο από πρόγραμμα οικονομικής ανόρθωσης και ανάπτυξης μετατράπηκε σε καθαρά αμυντικό και στρατιωτικό με αποτέλεσμα τη σταδιακή μείωση των κονδυλίων.

Η χώρα την περίοδο αυτή συνέχισε την προσπάθεια σταθεροποίησης της οικονομίας, ισοσκέλισης του προϋπολογισμού, ελάττωσης του ελλείμματος του ισοζυγίου πληρωμών, διοικητικής μεταρρύθμισης, ενώ παράλληλα έπρεπε να μαζέψει πόρους για να συνεισφέρει στην ανάπτυξη και την ανοικοδόμησή της. Την ίδια ώρα, οι χώρες της Δυτικής Ευρώπης είχαν ήδη πετύχει την ανάπτυξη του εμπορίου, της βιομηχανίας και της γεωργίας τους.

Ο πόλεμος της Κορέας άλλαξε σύντομα τις προτεραιότητες της εξωτερικής πολιτικής των ΗΠΑ, οι οποίες εστίασαν στην οικονομική ανόρθωση τους και στον επανεξοπλισμό με αποτέλεσμα να προχωρήσουν στη μείωση των ποσών που προσέφεραν στις περισσότερες χώρες, κάτι που στην περίπτωση της Ελλάδας οφειλόταν σε μεγάλο βαθμό και στην αδυναμία της να αξιοποιήσει αποτελεσματικά τους προσφερόμενους πόρους. Το ποσό των 1.650.000.000 δολαρίων το οποίο είχε ζητήσει η Διοίκηση του Προγράμματος Άμεσης Ασφαλείας περιορίστηκε στα

⁸⁵ Γ. Σταθάκης, *ό. π.*, σ. 346

⁸⁶ Α. Βετσόπουλος, *ό. π.*, σ. 200 – 230

1.130.000.000 δολάρια⁸⁷. Επιπλέον, ο πόλεμος μετέτρεψε τους οικονομικούς στόχους του προγράμματος από μακροχρόνιους σε βραχυχρόνιους.

Η χώρα παρ' όλα αυτά υπέστη μικρή περικοπή στη βοήθεια αλλά υποχρεώθηκε να συνεισφέρει στις ανάγκες επανεξοπλισμού των Αμερικανών. Η χώρα κατασκεύασε οπλισμό και οχήματα τα οποία χρηματοδότησε αυξάνοντας τη φορολογία της. Τον Σεπτέμβριο μάλιστα η Ελλάδα έστειλε άνδρες στο πλευρό των Δυτικών για να βοηθήσουν στον πόλεμο. Με βάση αυτές τις εξελίξεις, ελάχιστα έργα πραγματοποιήθηκαν προς όφελος της χώρας έως τα μέσα της περιόδου αυτής και αφορούσαν σε ελάχιστα έργα υποδομών και στην προσπάθεια μεταρρύθμισης στον τραπεζικό τομέα για να μειωθεί η κερδοσκοπία των τραπεζών μέσω των αυξημένων επιτοκίων που επέβαλαν. Τον Δεκέμβριο του 1950 η χώρα προχώρησε σε απολύσεις δημοσίων υπαλλήλων, ενώ η αποστολή πρότεινε τη διοικητική αποκέντρωση και τη συγχώνευση υπουργείων.

Η απόφαση περικοπής μικρού ποσοστού του προσφερόμενου ποσού προς τη χώρα, οφείλεται στην αναγνώριση εκ μέρους των Αμερικανών ότι το μεγαλύτερο μέρος της μέχρι τότε βοήθειας είχε χρησιμοποιηθεί σε αμυντικές ανάγκες και στο ότι η ανασυγκρότηση της χώρας ξεκίνησε πολύ καιρό αργότερα σε σύγκριση με τις υπόλοιπες ευρωπαϊκές χώρες⁸⁸. Σημαντικό ρόλο έπαιξε και η έκθεση του Αμερικανού Υπουργού Στρατιωτικών Γκόρντον Γκρέυ, ο οποίος μεταξύ άλλων επεσήμανε την ανάγκη συνέχισης της χρηματοδότησης της ευρωπαϊκής ηπείρου.

Τα ανύπαρκτα έσοδα της χώρας συνέχιζαν να καθιστούν αδύνατη την εξεύρεση πόρων για τις επενδύσεις το πρώτο μισό της περιόδου και το πρόβλημα της αδυναμίας απορρόφησης της βοήθειας πήρε εκρηκτικές διαστάσεις, απειλώντας τη συνέχιση της ενίσχυσης. Η έκρηξη του πολέμου οδήγησε παράλληλα σε ελλείψεις βασικών αγαθών και σε άνοδο των τιμών των αγαθών στις διεθνείς αγορές η οποία με τη σειρά της οδήγησε σε αύξηση του κόστους διαβίωσης. Την ίδια περίοδο σημειώθηκαν αυξημένες πωλήσεις χρυσών λιρών ανεβάζοντας για άλλη μια φορά τον πληθωρισμό.

Οι πολιτικές εξελίξεις αυτή την περίοδο ήταν καταγιγιστικές. Στις 29 Ιουλίου ο Peurifoy αντικατέστησε τον Grady στη θέση του πρέσβη των ΗΠΑ. Στις 17 Αυγούστου ο Πλαστήρας που βρισκόταν στην εξουσία παραιτήθηκε, λόγω της επιθυμίας που επιδείκνυε για μείωση του στρατού και λόγω της επιείκειας με την

⁸⁷ Υπουργείο Εξωτερικών της Ελλάδος, *ό. π.*, τ.3., σ. 254

⁸⁸ Υπουργείο Εξωτερικών της Ελλάδος, *ό. π.*, τ.3., σ. 257

οποία αντιμετώπιζε τους κομμουνιστές και ορκίστηκε πρωθυπουργός ο Σοφοκλής Βενιζέλος, ο οποίος έσπευσε να δηλώσει πως η Ελλάδα θα συμμετείχε στον πόλεμο της Κορέας.

Ωστόσο, η νέα κυβέρνηση εμφάνισε εξ αρχής αδυναμία να εφαρμόσει μέτρα για την απορρόφηση των μεγάλων ποσών που λάμβανε και συνέχιζε να επιδεικνύει αδιαφορία για φορολογική μεταρρύθμιση και αύξηση των κρατικών εσόδων. Οι Αμερικανοί βλέποντας τη δυσκολία αυτή αποφάσισαν να περικόψουν το ποσό της βοήθειας για να ασκήσουν πίεση στην ελληνική κυβέρνηση.

Σε επιστολή του προς τον Βενιζέλο τον Σεπτέμβριο του 1950 ο Porter τον ενημέρωσε για την προβλεπόμενη μείωση και υπενθύμισε τις υποχρεώσεις της χώρας να αυξήσει τους φόρους για να προχωρήσει στην ανοικοδόμηση της. Πρότεινε την εφαρμογή του προϋπολογισμού χωρίς την αύξηση δαπανών, τη μεταρρύθμιση του φορολογικού συστήματος, την αύξηση των εξαγωγών και τη μείωση των εισαγωγών και τη διοικητική μεταρρύθμιση. Ακόμα, προτάθηκε ο περιορισμός των δανείων, ο έλεγχος των εμπορικών τραπεζών, των μισθών και του εισαγόμενου συναλλάγματος και η εκτέλεση έργων με στρατιωτική σημασία. Το επενδυτικό πρόγραμμα είχε πλέον εγκαταλειφθεί.

Λίγο καιρό αργότερα ο ίδιος δήλωσε πως εάν η Ελλάδα πετύχαινε την εξαγωγή των αγροτικών της προϊόντων, με τη μείωση των τελωνειακών δασμών, την άνοδο του επιπέδου διαβίωσης, και την ανάληψη ευθυνών από την κυβέρνηση θα πετύχαινε την αυτάρκεια της έως το 1954. Τον Νοέμβριο του 1950 ο Porter αντικαταστάθηκε από τον Lapham. Η ECA/G με τη σειρά της έθεσε ως άμεσες προτεραιότητες τη διοικητική και φορολογική μεταρρύθμιση.

Η κυβέρνηση, αντιμέτωπη με αυτές τις εξελίξεις προχώρησε στην ψήφιση νόμων για την εκπαίδευση των αγροτών σε σύγχρονες μεθόδους, τη σύσταση στατιστικής υπηρεσίας και τη μεταρρύθμιση του τραπεζικού τομέα, οι περισσότεροι από τους οποίους δεν εφαρμόστηκαν. Το γεγονός αυτό οδήγησε στην πτώση της κυβέρνησης Βενιζέλου και στη δημιουργία νέας με τη συνεργασία Βενιζέλου και Παπανδρέου αυτή τη φορά.

Ο Lapham σε επιστολή του προς τον Βενιζέλο τον Ιανουάριο του 1951 ανέφερε πως η Αμερικανική Αποστολή μέσω της συνεργασίας με τους Έλληνες αντιπροσώπους, έπρεπε να υποστηρίξει τη στρατιωτική προσπάθεια και τη διατήρηση της σταθερότητας στους τομείς της οικονομίας, της πολιτικής, της κοινωνίας και του επιπέδου διαβίωσης. Ο ίδιος πρότεινε τον περιορισμό των πιστώσεων και την αύξηση

του ελέγχου των εμπορικών τραπεζών, ενώ το σύνολο της Αμερικανικής Αποστολής συνειδητοποιώντας ότι οι κυβερνήσεις συνασπισμού που ήταν στην εξουσία αυτά τα χρόνια δε μπορούσαν να συνεργαστούν, άρχισε να υποστηρίζει τη σύσταση μονοκομματικής κυβέρνησης.

Το κρίσιμο σημείο στο οποίο είχε επέλθει η χώρα καθιστούσε αναγκαία τη λήψη αντιπληθωριστικών μέτρων. Αυτό οδήγησε τον Φεβρουάριο του 1951 να εγκαινιαστεί η εφαρμογή ενός Σταθεροποιητικού Προγράμματος το οποίο αποτελούνταν από δύο φάσεις. Στην πρώτη φάση του το πρόγραμμα ασχολήθηκε κυρίως με τη μείωση του πληθωρισμού μέσω της εφαρμογής μιας συμφωνίας για διανομή τροφίμων με δελτίο, μέσω της επιβολής φόρου εισοδήματος και μέσω του περιορισμού των πιστώσεων και της κυκλοφορίας του χρήματος και της συγκράτησης των τιμών και των μισθών.

Η συμφωνία για διανομή τροφίμων με δελτίο τελικά δεν εφαρμόστηκε, ενώ η συγκράτηση των μισθών οδήγησε σε εκτεταμένες απεργίες και εν τέλει σε μισθολογικές αυξήσεις. Το έλλειμμα του προϋπολογισμού, μικρότερο από αυτό των προηγούμενων ετών, λόγω των μειωμένων δαπανών για την αποκατάσταση των προσφύγων αφού ο επαναπατρισμός τους είχε ολοκληρωθεί τον Ιούνιο του 1950, επιχειρήθηκε να ελαττωθεί μέσω της χρησιμοποίησης κεφαλαίων από το Ταμείο Αντικαταβολών, της αύξησης της φορολόγησης, καθώς οι εισπράξεις βεβαιωμένων φόρων είχαν αυξηθεί ωστόσο οι άμεσοι φόροι συνέχιζαν να είναι ελάχιστοι και της πώλησης αποθεμάτων από τα αγαθά της UNRRA.

Το έλλειμμα στο ισοζύγιο πληρωμών καλύφθηκε με επιδοτήσεις στα ελληνικά καπνά ώστε να καταστούν ανταγωνιστικά. Η μείωση των εισαγωγών επιχειρήθηκε μέσω της εισαγωγής ενός πίνακα συγκεκριμένων αγαθών για να μειωθεί η κερδοσκοπία των εισαγωγέων, ωστόσο οι εξαγωγείς επωφελούνταν από το σύστημα εξαργύρωσης δικαιωμάτων εισαγωγής με βάση το οποίο μπορούσαν να εισάγουν αγαθά εκτός του πίνακα και μέσω της απόρριψης χρήσης ξένου συναλλάγματος από τους εισαγωγείς. Ωστόσο, τα δύο ελλείμματα παρέμειναν σε υψηλά επίπεδα.

Ο τομέας της ανοικοδόμησης ήταν αυτός που υπέστη τη μεγαλύτερη περικοπή στα πλαίσια του Σταθεροποιητικού Προγράμματος και τα έργα του περιορίστηκαν στην ολοκλήρωση της κατασκευής των εργοστασίων ηλεκτρικής

ενέργειας και στην ολοκλήρωση της κατασκευής και επιδιόρθωσης λιμανιών και αεροδρομίων. Επιπλέον, συνεχίστηκαν τα αρδευτικά έργα⁸⁹.

Στις 28 Μαΐου 1951 ο Παπάγος υπέβαλε την παραίτηση του από την αρχιστρατηγία του στρατού. Ο ίδιος διαπιστώνοντας την κυβερνητική αστάθεια προχώρησε στην ίδρυση ενός νέου κόμματος, του Ελληνικού Συναγερμού. Παράλληλα, οι Αμερικανοί πίεζαν την κυβέρνηση του Βενιζέλου να λάβει μέτρα για τη νομισματική σταθεροποίηση και την παύση του πληθωρισμού.

Το τελευταίο έτος εφαρμογής του σχεδίου Μάρσαλ διήρκησε από τον Ιούλιο του 1951 έως τον Ιούνιο του 1952 και χαρακτηρίστηκε από τη σταθεροποίηση του πολεμικού μετώπου. Οι θετικές πολεμικές εξελίξεις οδήγησαν σε μείωση των διεθνών τιμών. Ωστόσο, οι δυσκολίες της χώρας αυτή την περίοδο ήταν αυξημένες καθώς έπρεπε προσαρμοστεί στο νέο μειωμένο ποσό που της προσέφερε το Σχέδιο Μάρσαλ μετά και τις τελευταίες εξελίξεις. Η περικοπή, η οποία είχε προέλθει από την αλλαγή προσανατολισμού των ΗΠΑ μετά το ξέσπασμα του πολέμου στην Κορέα και από την αδυναμία απορρόφησης του ποσού λόγω της αδυναμίας της διοικητικής μηχανής για σωστό σχεδιασμό και κατασκευή αναπτυξιακών έργων, ήρθε να προστεθεί στην αδυναμία συνεργασίας των μελών της κυβέρνησης, η οποία έκανε ακόμα πιο έντονη την παρουσία της και σε αυτή την περίοδο. Η μείωση του ποσού που έλαβε η χώρα οφειλόταν και σε μικρότερο βαθμό στη μεγαλύτερη βοήθεια που έλαβαν αυτή την περίοδο άλλες χώρες, όπως η Βρετανία. Η παρέμβαση του Porter συνέβαλε σε μικρότερη μείωση από την προβλεπόμενη.

Το πρόγραμμα πλέον εστίαζε στην άμυνα της χώρας και στη σταθεροποίηση της οικονομίας, μέσω της συγκράτησης του πληθωρισμού και της μείωσης των έργων υποδομής. Επιπλέον, η επερχόμενη λήξη της προσφερόμενης βοήθειας, η οποία είχε ήδη αναγγελθεί προμήνυε άσχημες εξελίξεις για το μέλλον της χώρας. Ύστερα από διαπραγματεύσεις, οι εκπρόσωποι της Αμερικής πέτυχαν τη συνέχιση της βοήθειας στην Ελλάδα έως τον Ιούνιο 1954.

Οι Αμερικανοί σύμβουλοι βλέποντας την αδιαφορία της κυβέρνησης να προχωρήσει σε νομισματική μεταρρύθμιση προχώρησαν, τον Οκτώβριο του 1951, στην έγκριση της Πράξης Αμοιβαίας Ασφαλείας (Mutual Security Act), η οποία εγκαινίασε τη δεύτερη φάση του Σταθεροποιητικού Προγράμματος. Την 1^η Ιανουαρίου 1952 το Σχέδιο Μάρσαλ μετονομάστηκε σε Οργανισμό Αμοιβαίας

⁸⁹ Αν. Απατάγγελος., *Οικονομική Σκέψη και Οικονομική Πολιτική στην περίοδο της Ανασυγκρότησης, 1945-1953*, Πανεπιστήμιο Πατρών, Τμήμα Οικονομικών Επιστημών, ΠΜΣ, 2011, σ. 94 – 99

Ασφαλείας και η ECA/G αντικαταστάθηκε από την Αντιπροσωπεία/Διοίκηση Αμοιβαίας Ασφάλειας, η οποία είχε παρόμοια δομή με την προηγούμενη και κυρίως στρατιωτικό χαρακτήρα. Η νέα επιτροπή ξεκίνησε το έργο της στις 31 Ιανουαρίου 1952. Η ελληνική Βουλή ενέκρινε το πρόγραμμα στις 7 Ιανουαρίου. Τον Φεβρουάριο η χώρα έγινε μέλος του Οργανισμού Βορειοατλαντικού Συμφώνου (NATO), ο οποίος είχε ιδρυθεί το 1949.

Ο απεσταλμένος της Ουάσιγκτον, Tenenbaum, που κλήθηκε να σχεδιάσει το Σταθεροποιητικό Πρόγραμμα, διαπίστωσε στην έκθεση του την αποτυχία των περισσότερων πολιτικών που εφάρμοσαν οι Αμερικανοί στη χώρα, και παράλληλα πρότεινε την περικοπή του επενδυτικού προγράμματος, την άμεση νομισματική μεταρρύθμιση, την ισοσκέλιση του προϋπολογισμού, τη μείωση της χορήγησης πιστώσεων και την παύση λειτουργίας του συστήματος διανομής με δελτίο.

Την ίδια ώρα δημοσιεύθηκε η έκθεση του Βαρβαρέσου στην οποία ο οικονομολόγος τόνιζε τη σημασία της οικονομικής και νομισματικής σταθερότητας, της ισορροπίας του ισοζυγίου πληρωμών, της διοικητικής και φορολογικής μεταρρύθμισης, τη στροφή προς τις κατασκευές, το εμπόριο, την ελαφρά βιομηχανία και τη γεωργία, ενώ ένας άλλος οικονομολόγος ο Γεώργιος Πεσμαζόγλου προσέθετε τη συγχώνευση κρατικών υπηρεσιών, τη μείωση επιδομάτων και συντάξεων ορισμένων κατηγοριών και την αύξηση της φορολόγησης των εμπορών.

Το πρόγραμμα που σχεδιάστηκε, μετά τις υποδείξεις του υπουργού Συντονισμού Γεώργιου Καρτάλη, είχε ως κύριο στόχο τη μείωση της αποδέσμευσης πόρων από τα counterpart funds για τα έργα οικοδόμησης. Το μέτρο αυτό μείωσης δαπανών, εφαρμόστηκε για την καταπολέμηση του πληθωρισμού αλλά και για τη μείωση του ελλείμματος του ισοζυγίου πληρωμών⁹⁰ και την ενεργοποίηση του ιδιωτικού κεφαλαίου προς επενδύσεις και συνοδεύτηκε από αυστηρή πιστωτική πολιτική, έλεγχο των τιμών και συγκράτηση των μισθών και τερματισμό των πωλήσεων χρυσών λιρών. Την ίδια περίοδο, χρησιμοποιήθηκε το Πληθωριστικό/Αντιπληθωριστικό Φύλλο το οποίο αποτελούσε μία στατιστική καταγραφή της ποσοτικής αντιστοίχισης των σημαντικότερων παραγόντων που επηρέαζαν το νόμισμα. Επιπλέον, ο Καρτάλης, προχώρησε σε αλλαγές στο φορολογικό σύστημα, μετατρέποντας το σε περισσότερο προοδευτικό και πετυχαίνοντας τη δίκαιη κατανομή των φορολογικών βαρών.

⁹⁰ Τα $\frac{3}{4}$ της αξίας των εισαγωγών χρηματοδοτούνταν από την αμερικανική βοήθεια.

Μετά την εφαρμογή του προγράμματος παρουσιάστηκε η μεγαλύτερη αλλά τελευταία αύξηση στις πωλήσεις χρυσών λυρών, η οποία εξασθένησε σε λίγες μόνο ημέρες. Τα μέτρα οδήγησαν στη μείωση στη χορήγηση δανείων στη βιομηχανία και στο εμπόριο και στη μείωση των καταθέσεων. Την ίδια περίοδο αυξήθηκαν και οι εισπράξεις των άδηλων πόρων, λόγω κυρίως της επιστροφής εγχώριου κεφαλαίου που βρισκόταν στο εξωτερικό. Τους επόμενους μήνες σημειώθηκε άνοδος στην ανεργία αλλά και στο επίπεδο διαβίωσης, κάτι που ανάγκασε την κυβέρνηση να προχωρήσει σε μια μικρή αύξηση των κατώτατων μισθών. Η αδυναμία αύξησης των εξαγωγών, καθώς τόνοι καπνών παρέμεναν αδιάθετοι, οδήγησε στη μείωση των εισαγωγών.

Η γεωργική παραγωγή αυξήθηκε μέσω της δημιουργίας αρδευτικών έργων, της ανάπτυξης σε μεγάλο βαθμό της παραγωγής του ρυζιού και σε μικρότερο βαθμό των λαχανικών και του σιταριού. Η βιομηχανική παραγωγή αυξήθηκε, κυρίως στους κλάδους της μεταλλουργίας, της παραγωγής τσιμέντου και της παραγωγής ηλεκτρικής ενέργειας.

Το νέο πρόγραμμα αρχικά επέτρεπε μόνο την ολοκλήρωση των έργων που είχαν ήδη ξεκινήσει, όπως εγγειοβελτιωτικά έργα και κατασκευή δικτύων και όχι την έναρξη νέων. Ωστόσο, αργότερα, από τα τέλη του Φεβρουαρίου, σταμάτησε και η κατασκευή ορισμένων έργων που είχαν ήδη ξεκινήσει, λόγω μεγαλύτερης μείωσης που αποφασίστηκε στην αποδέσμευση των counterpart funds. Τα έργα στους τομείς των σιδηροδρόμων και της ακτοπλοΐας συνεχίστηκαν λόγω της χρηματοδότησης τους από τις ιταλικές αποζημιώσεις.

Στο πολιτικό πεδίο ο Νικόλαος Πλαστήρας είχε αναλάβει πρωθυπουργός μετά την πτώση της κυβέρνησης Βενιζέλου τον Οκτώβριο του 1951, ωστόσο μετά την αρρώστια του, τον Νοέμβριο του 1952, προκηρύχθηκαν εκλογές για άλλη μια φορά από τις οποίες νικητής βγήκε ο Παπάγος. Η νέα κυβέρνηση πέτυχε σε ικανοποιητικό βαθμό την οικονομική και νομισματική σταθερότητα, καθώς φάνηκε πιο ικανή να εφαρμόσει το Σταθεροποιητικό Πρόγραμμα.

Η εφαρμογή του Σταθεροποιητικού Προγράμματος οδήγησε σε μείωση του ελλείμματος του προϋπολογισμού και του ισοζυγίου πληρωμών, ενώ σε συνδυασμό με την ισχυρή μονοκομματική κυβέρνηση, αν και αρχικά οδήγησε στην επιβράδυνση της οικονομίας, άνοιξε το δρόμο για τη σταδιακή σταθεροποίηση της.

Ωστόσο, η χώρα μαζί με άλλες χώρες της Νότιας Ευρώπης συνέχιζαν να έχουν σοβαρά διαρθρωτικά προβλήματα και δεν ήταν ακόμα σε θέση να

ανταπεξέλθουν μόνες τους στις υποχρεώσεις τους. Οι ΗΠΑ διαπιστώνοντας το γεγονός αυτό, σχεδίασαν την εφαρμογή νέων προγραμμάτων για την παροχή τεχνικής βοήθειας αυτή τη φορά που θα έδιναν έμφαση στις αμυντικές ανάγκες των χωρών, στην αργή οικονομική και κοινωνική τους ανάπτυξη και στη βελτίωση της παραγωγικότητας της γεωργίας.

Τον Ιούλιο του 1953 η MSA αντικαταστάθηκε από την FOA, η οποία έπαυσε τη λειτουργία της έναν χρόνο αργότερα. Το προσωπικό της αποστολής μειωνόταν σταδιακά όπως ακριβώς και το προσφερόμενο ποσό. Τον Απρίλιο του 1953 η δραχμή υποτιμήθηκε για άλλη μια φορά, σύμφωνα με τις υποδείξεις του υπουργού Συντονισμού Σπύρου Μαρκεζίνη⁹¹. Την υποτίμηση ακολούθησε μια μικρή αύξηση των τιμών, μία αύξηση της κυκλοφορίας του νομίσματος, η μείωση των πιστώσεων και η πτώση της τιμής της λίρας. Η οικονομία παρουσίασε ύφεση και οι δείκτες βιομηχανικής και αγροτικής παραγωγής παρέμειναν στάσιμοι⁹². Το πρόγραμμα Αμοιβαίας Ασφάλειας βρισκόταν σε εφαρμογή έως τον Ιούνιο του 1955 οπότε αντικαταστάθηκε από τη Διοίκηση Διεθνούς Συνεργασίας (ICA). Η τελευταία λειτουργούσε μέχρι τον Οκτώβριο του 1961⁹³. Η βοήθεια προς την Ελλάδα συνεχίστηκε μέχρι το 1962.

3.2.1. Οι κυριότεροι τομείς εφαρμογής του προγράμματος

Η Ελλάδα έλαβε τη μεγαλύτερη κατά κεφαλήν ενίσχυση από όλες τις χώρες, ωστόσο αυτή χρησιμοποιήθηκε κατά κύριο λόγο για στρατιωτικούς σκοπούς και για άμεσες κοινωνικές ανάγκες. Κατά τη διάρκεια εφαρμογής του προγράμματος οι στρατιωτικές δαπάνες κάλυπταν ποσοστό 37 – 42 % των δημοσιονομικών δαπανών της χώρας⁹⁴. Είναι ωστόσο αποδεκτό πως το ποσό που διατέθηκε γι' αυτό το σκοπό συνέβαλε σε μεγάλο βαθμό στη νίκη του Εθνικού Στρατού στον εμφύλιο.

Τα υπόλοιπα χρήματα αξιοποιήθηκαν σε πολλούς τομείς. Ένα άρθρο το οποίο δημοσιεύθηκε στο περιοδικό « Νέα των Ηνωμένων Πολιτειών και Παγκόσμιος ανασκόπησις» καθώς και η έκθεση του Στέφανου Ξύδη στην «Μηνιαία Ατλαντική» τον Ιούνιο του 1955 αναφέρονται στους τομείς χρηματοδότησης. Ακόμα, η έκθεση της αποστολής των Ηνωμένων Εθνών υπό τον Μάνκμαν, η οποία αναφέρεται με αρκετές λεπτομέρειες στις επιτυχίες και τις αποτυχίες της αμερικανικής βοήθειας,

⁹¹ Ευ. Χεκίμογλου, «1949 – 1952 Οικονομία», στην : *Ιστορία των Ελλήνων, Σύγχρονος Ελληνισμός από το 1949 έως σήμερα*, τ. 14, Αθήνα χ.χ., σ. 76

⁹² Γ. Σταθάκης, *ό. π.*, σ. 392 – 397

⁹³ Υπουργείο Εξωτερικών της Ελλάδος, *ό. π.*, τ.1., σ. 179

⁹⁴ Ευ. Χεκίμογλου, *ό. π.*, σ. 53

αναφέρει ότι και οι προηγούμενες εκθέσεις και σημειώνει πως η οικονομική και κοινωνική ανάπτυξη της χώρας ξεπέρασε τα προπολεμικά επίπεδα⁹⁵.

Άμεση προτεραιότητα δόθηκε στον τομέα της υγείας και της κοινωνικής πρόνοιας. Ο κλάδος ο οποίος ωφελήθηκε περισσότερο ήταν η γεωργία, καθώς η συγκομιδή σίτου υπερέβη τα προπολεμικά επίπεδα ήδη από το 1953 και το ρύζι, το βαμβάκι και τα εσπεριδοειδή, ο καπνός, η σταφίδα και το ελαιόλαδο άρχισαν να εξάγονται εκτός χώρας. Ο τομέας της βιομηχανίας, αντίθετα, δεν έτυχε παρόμοιας αντιμετώπισης και ως κατ' επέκταση παρουσίασε μικρή άνθιση.

Η Αμερικανική Αποστολή προώθησε ιδιαίτερα την εκτέλεση μεγάλων δημοσίων έργων, τα οποία περιλάμβαναν οδικές και σιδηροδρομικές συγκοινωνίες, λιμάνια και αεροδρόμια, καθώς και το μεγάλο έργο του καθαρισμού και της αποκατάστασης της διώρυγας της Κορίνθου. Ιδιαίτερη μέριμνα υπήρξε και για την επέκταση της ηλεκτροδότησης της χώρας και τη βελτίωση της υδροδότησης και της αποχέτευσης. Επιπλέον, ενισχύθηκε ο κλάδος του τουρισμού και οι κλάδοι των μεταφορών, των τηλεπικοινωνιών και των ορυχείων. Μικρότερες παρεμβάσεις πραγματοποιήθηκαν και στον τομέα των αεροφωτογραφίσεων. Τέλος, οι Αμερικανοί προσπάθησαν να βελτιώσουν την εργασιακή κατάσταση στη χώρα και να προωθήσουν φορολογική και διοικητική μεταρρύθμιση.

3.2.1.1. Τομείς υγείας και κοινωνικής πρόνοιας

Στον τομέα της δημόσιας υγείας, το κράτος έπρεπε να φροντίσει για την παροχή ιατρικής περίθαλψης σε 2.000.000 απόρους. Ωστόσο, ο κλάδος υγείας είχε καταρρεύσει, το προσωπικό και κυρίως οι γιατροί ήταν ελάχιστοι και τα φάρμακα είχαν εξαφανιστεί. Οι ιατρικές σχολές δε διέθεταν τα απαραίτητα υλικά και το προσωπικό για να εκπαιδεύσουν τους σπουδαστές τους.

Άξια αναφοράς σε αυτό τον τομέα υπήρξε και η κινητοποίηση των Ελλήνων της Αμερικής και ορισμένων Αμερικανών πολιτών, οι οποίοι απέστειλαν είδη πρώτης ανάγκης καθώς και σεβαστά ποσά προς ενίσχυση της χώρας και τα οποία χρησιμοποιήθηκαν για την αγορά ειδών πρώτης ανάγκης και για την ανέγερση δομών υγείας⁹⁶.

Στο έργο της υγείας, συνεισέφεραν επτά Αμερικανοί εμπειρογνώμονες. Το έργο τους αφορούσε στην ανέγερση των απαραίτητων δομών υγείας, την

⁹⁵ Εμ. Μάρκογλου, *ό. π.*, σ. 158 – 164

⁹⁶ Δ. Πίππας, *Η ανασυγκρότηση της Ελλάδος και η συμβολή των Ελλήνων της Αμερικής*, Νέα Υόρκη 1947, σ. 9

πραγματοποίηση εγγειοβελτιωτικών έργων με σκοπό την καταπολέμηση επικίνδυνων ασθενειών και την εκπαίδευση ατόμων πάνω στον κλάδο της υγείας. Ακόμα, ένα σεβαστό ποσό διατέθηκε και για την κάθε είδους βοήθεια των ανθρώπων με σωματικές αναπηρίες και των βετεράνων του πολέμου.

Ιδρύθηκαν νοσοκομεία στον Πειραιά, στα Ιωάννινα και στη Σάμο, με δυναμικότητα 350 κλινών και μαιευτήριο στην Αθήνα δυναμικότητας 200 κλινών. Στα νοσοκομεία Ευαγγελισμός και Αλεξάνδρα πραγματοποιήθηκαν εργασίες επέκτασης και στο Ψυχιατρείο στο Δαφνί επισκευαστικές εργασίες. Η πλειονότητα των ελληνικών νοσοκομείων εξοπλίστηκε με ακτινογραφικά μηχανήματα, ιατρικές συσκευές, εξοπλισμό κουζίνας και πλυντήρια. Στην Αθήνα δημιουργήθηκε κεντρική ιατρική αποθήκη.

Επιπλέον κατασκευάστηκαν κέντρα Υγείας στην Κομοτηνή και στον Άγιο Νικόλαο Μάνης και σανατόρια δυναμικότητας 850 κλινών στη Θεσσαλονίκη⁹⁷, στα Ιωάννινα και στη Λαμία (σημερινό νοσοκομείο Λαμίας) και ένα μικρότερο στη Σπάρτη. Έντεκα υφιστάμενα Κέντρα Υγείας σε όλη τη χώρα εξοπλίστηκαν με σύγχρονα μηχανήματα. Στο Ηράκλειο της Κρήτης κατασκευάστηκε σανατόριο, το οποίο το 1967 μετατράπηκε σε νοσοκομείο 200 κλινών και σήμερα στεγάζει το Βενιζέλειο νοσοκομείο. Στο Ίλιον της Αττικής κατασκευάστηκε το Κέντρο Αποκατάστασης Πολιτών Αναπήρων Ψυχικού (σημερινό Εθνικό Κέντρο Αποκατάστασης).

Ιδιαίτερη σημασία δόθηκε στην προσπάθεια καταπολέμησης της ελονοσίας, η οποία αποτελούσε σοβαρότατο πρόβλημα στις περισσότερες περιοχές της χώρας. Με τις υποδείξεις των εμπειρογνομόνων έγιναν απολυμάνσεις και ψεκασμοί, είτε με χειροκίνητους ψεκαστήρες είτε με αεροπλάνα, με σκοπό να εξαφανιστούν τα κουνούπια και τα υπόλοιπα βλαβερά έντομα, τα οποία αποτελούσαν τη βασική αιτία μετάδοσης της σοβαρής αυτής ασθένειας. Παράλληλα, διανοίχθηκαν πηγάδια όπου δεν υπήρχαν και εισήχθησαν σύγχρονα εργαλεία, όπως τρυπάνια, αντλίες και σωλήνες για να βελτιωθούν οι τεχνικές άντλησης και παροχής του ύδατος και με απώτερο σκοπό την καταπολέμηση μιας ακόμα σοβαρής ασθένειας, του τύφου.

Οι τεράστιες ελλείψεις σε φάρμακα και ιατρικά εφόδια, άρχισαν να καλύπτονται με την εισαγωγή των προϊόντων αυτών από την Αμερική, η κατανομή

⁹⁷ Το σανατόριο Ασβεστοχωρίου, όπως ονομαζόταν, το οποίο είχε κατασκευαστεί από τη δεκαετία του '20, απέκτησε βοηθητικές εγκαταστάσεις, δεξαμενή λυμάτων και μηχανοστάσιο. Σήμερα αποτελεί πτέρυγα του νοσοκομείου Παπανικολάου.

των οποίων στα ιδρύματα έγινε από τη Διεύθυνση Δημόσιας Υγιεινής της Αμερικάνικης Αποστολής που ήταν υπεύθυνη για αυτό το κομμάτι και μέσω της χρησιμοποίησης της κεντρικής αποθήκης.

Σε εκπαιδευτικό επίπεδο, ιδρύθηκαν σχολές, τόσο για τις πρακτικές όσο και για τις πτυχιούχες νοσοκόμες, από όπου αποφοιτούσαν ειδικά εκπαιδευμένες και εξειδικευμένες νοσοκόμες, ενώ σχολή νοσοκόμων ιδρύθηκε και στο νοσοκομείο «Ερυθρός Σταυρός». Ύστερα από την εκπαίδευσή τους, οι νοσοκόμες μπορούσαν να προσφέρουν και κατ' οίκον ιατρική υποστήριξη σε όποιον είχε ανάγκη. Οι ιατρικές σχολές του Πανεπιστημίου Αθηνών και του Πανεπιστημίου της Θεσσαλονίκης προμηθεύτηκαν μηχανήματα ακτίνων Χ και διάφορα εργαστηριακά όργανα. Ένας μικρός αριθμός γιατρών, νοσοκόμων και ιατρικών τεχνικών εστάλη στην Αμερική για μετεκπαίδευση σε νέες σύγχρονες μεθόδους καταπολέμησης ασθενειών, όπως η λέπρα⁹⁸.

Ο τομέας της κοινωνικής πρόνοιας ελεγχόταν από το τμήμα κοινωνικής πρόνοιας της Αμερικανικής Αποστολής, το οποίο προσέφερε βοήθεια στην οργάνωση της περίθαλψης και στην ανοικοδόμηση. Το υπεύθυνο τμήμα έπαψε να λειτουργεί τον Ιανουάριο του 1952, με την έναρξη της εφαρμογής του Οργανισμού Κοινής Ασφαλείας. Οι πρόσφυγες που χρειαζόνταν άμεση βοήθεια ανέρχονταν σε 700.000, ενώ αντίστοιχη βοήθεια χρειαζόνταν και οι 2.000.000 άποροι. Οι καταναλωτικές ανάγκες του πληθυσμού αυξήθηκαν με την προσάρτηση της Δωδεκανήσου τον Φεβρουάριο του 1947⁹⁹. Στα προβλήματα προστέθηκε και ο βαρύς χειμώνας του 1947 που οδήγησε στη μείωση της βιομηχανικής παραγωγής και του εμπορίου¹⁰⁰.

Οι πρόσφυγες που είχαν εγκαταλείψει τα σπίτια τους, ζούσαν σε στρατώνες, σε καταφύγια, σε σπίτια σαν φιλοξενούμενοι, σε εγκαταλελειμμένες αποθήκες και σε σχολεία. Η μόνη διατροφή τους ήταν μία μερίδα ψωμί ή ελάχιστο αλεύρι την ημέρα. Η βοήθεια επικεντρώθηκε στην περίθαλψη τους, στην προμήθεια καταναλωτικών αγαθών, στην υποστήριξη για επιστροφή τους στα σπίτια τους καθώς και στην αποκατάσταση των οικημάτων και των προσωπικών τους περιουσιών, οι οποίες είχαν καταστραφεί.

Πιο συγκεκριμένα, τα περισσότερα σπίτια είτε κατασκευάστηκαν από την αρχή είτε επισκευάστηκαν, ανάλογα με τη ζημιά που είχαν υποστεί στην κάθε

⁹⁸ Ρ. Λάπαμ, *ό. π.*, σ. 24 – 34

⁹⁹ Υπουργείο Εξωτερικών της Ελλάδος, *ό. π.*, τ.2., σ. 133

¹⁰⁰ J. Young, *ό. π.*, σ. 45

περίπτωση. Ορισμένοι κάτοικοι προμηθεύτηκαν υλικά κατασκευής, όπως ξύλα, τσιμέντο και ασβέστη, και παρακολούθησαν τεχνικά μαθήματα ξυλουργικής και οικοδομικής τέχνης από τους Αμερικανούς συμβούλους, για να φτιάξουν μόνοι τους τα σπίτια, καθώς ο αριθμός των κατεστραμμένων οικιών ήταν τεράστιος και το κράτος αδυνατούσε να τα βγάλει εις πέρας μόνο του. Συνολικά, κατασκευάστηκαν πάνω από 50.000 οικήματα και επισκευάστηκαν περί τα 150.000. Ο χειμώνας του 1951 βρήκε την πλειοψηφία των χωρικών κάτω από κάποια στέγη.

Οι πρόσφυγες έλαβαν είδη πρώτης ανάγκης, όπως σιτάρι, γάλα, ρούχα και κάρβουνα. Επιπλέον τους δόθηκαν χρήματα και σπόροι για να καλλιεργήσουν τα κτήματα τους. Ακόμα, κάθε πρόσφυγας ο οποίος επέστρεφε στο χωριό του λάμβανε 60.000 δραχμές για δύο μήνες, κάθε τριμελής οικογένεια 200.000, ενώ κάθε τετραμελής 300.000. Η ενίσχυση αυτή χορηγήθηκε σε 1.000 περίπου κοινότητες. Τέλος, το πρόγραμμα «Πρόνοια – Εργασία» απασχόλησε έναν αριθμό προσφύγων σε εργασίες, όπως εκτέλεση δημοσίων έργων, με σκοπό να λάβουν έναν ελάχιστο έστω μισθό.

Ακόμα, σημασία δόθηκε και στην ανέγερση σχολικών κτιρίων, αφού κατασκευάστηκαν 956 σχολικές αίθουσες και επισκευάστηκαν 3.800. Στο Γεωπονικό Πανεπιστήμιο Αθηνών ανεγέρθηκε το Κεντρικό Κτίριο της Σχολής. Στην πόλη της Αθήνας κατασκευάστηκε η Κεντρική Λαχαναγορά Αθηνών, η οποία άρχισε να λειτουργεί το 1965.

3.2.1.2. Τομέας γεωργίας

Στον τομέα της γεωργίας αρχικά ήταν απαραίτητη η αύξηση των ειδών πρώτης ανάγκης και η επίτευξη αυτάρκειας για την επιβίωση του πληθυσμού και έπειτα η αύξηση της παραγωγής με σκοπό την εξαγωγή προϊόντων και τη δημιουργία κερδών. Η τριπλή κατοχή είχε αφήσει πίσω της κατεστραμμένα δέντρα και ερειπωμένους αγρούς. Οι κατακτητές φεύγοντας είχαν πάρει μαζί τους και τα ζώα των χωρικών. Η Διεύθυνση Τροφίμων και Γεωργίας ανέλαβε την εισαγωγή διαφόρων ειδών για την κάλυψη πρώτων αναγκών. Έγινε εισαγωγή ζώων, 60.000 προβάτων, 19.500 αλόγων, 18.000 βοοειδών και 7.500 μουλαριών και ζωοτροφών. Μαζί με τα κτήνη, κατέφθασαν, μικτές τροφές για να καταναλώσουν και φάρμακα. Οι

ιχθυογεννητικοί σταθμοί στο Τέροβο Ιωαννίνων και στην Έδεσσα εφοδιάστηκαν με αυγά ιριδιζουσας πέστροφας¹⁰¹.

Στη χώρα έφτασαν διάφορα γεωργικά εργαλεία όπως άροτρα, υνιά, κυψέλες και μηχανήματα για την αφαίρεση του μελιού από τις κυψέλες, κλαδευτήρια και τρυπάνια, χημικά λιπάσματα, σπόροι για καλλιέργειες, δέντρα για δεντροφύτευση και παρασιτοκτόνα και μηχανήματα όπως τρακτέρ. Επίσης, διατέθηκαν δάνεια για την αγορά βαρέων οχημάτων επεξεργασίας γεωργικών προϊόντων, όπως μηχανήματα κονσερβοποιίας, ψυχτικά μηχανήματα, πιεστήρια για ελιές. Κατασκευάστηκε πλήθος μικρών γεωργικών βιομηχανιών, όπως οινοποιία, κονσερβοποιία και ελαιουργεία. Ακόμα, οι ψαράδες εφοδιάστηκαν με βάρκες που λειτουργούσαν με μηχανές ντίζελ και άλλα είδη εξοπλισμού.

Έγιναν γεωργικές εργασίες και εγγειοβελτιωτικά και αρδευτικά έργα, όπως αποστραγγίσεις και καλλιεργήσεις ελών, εκχερσώσεις θαμνωδών περιοχών, παύση χείμαρρων, διάνοιξη πηγαδιών. Δημιουργήθηκαν ορυζώνες και αναπτύχθηκε η αμειψισπορά και η εναλλαγή καλλιεργειών, η οποία αποτέλεσε βάση για τις σύγχρονες μεθόδους καλλιέργειας. Ένα από τα σημαντικότερα επιτεύγματα των εγγειοβελτιωτικών έργων ήταν και η προώθηση της καλλιέργειας ρυζιού κυρίως στην περιοχή γύρω από τις Θερμοπύλες, με αποτέλεσμα την εκτίναξη του ποσοστού παραγωγής ρυζιού στα 517% του προπολεμικού επιπέδου, αυξάνοντας και τη συνολική αγροτική παραγωγή.

Τέλος, εισήχθηκαν μέθοδοι για την καλλιέργεια του καπνού και του βαμβακιού. Οι Αμερικάνοι ειδικοί, μέσω του συστήματος *αγροτικής διαφωτίσεως*, έδωσαν καινοτόμες ιδέες για τη συσκευασία των φρέσκων φρούτων, την παραγωγή τροφίμων και την εκτροφή των βοοειδών¹⁰².

3.2.1.3. Τομέας βιομηχανίας

Στον τομέα της βιομηχανίας, η κατοχή είχε επιφέρει σχεδόν ολοκληρωτική καταστροφή. Η προσπάθεια επανεκκίνησης του έγινε με ενισχύσεις με τη μορφή δανείων σε μεγάλες βιομηχανίες και σε μικρότερες εταιρείες και όχι με τη δημιουργία νέων βιομηχανικών μονάδων. Η ανάπτυξη μεγάλων μονάδων έβρισκε σοβαρά εμπόδια στον μη ισοσκελισμένο προϋπολογισμό, στην υποτιμημένη δραχμή, στην αντίθεση που έδειχναν τόσο οι Έλληνες βιομήχανοι όσο και η Εθνική Τράπεζα αλλά

¹⁰¹ Εθνικό Σχέδιο Δράσης για τα αυτόχθονα είδη πέστροφας, LIFE-IP 4 NATURA (LIFE16 IPE/GR/000002) Ολοκληρωμένες δράσεις για τη διατήρηση και διαχείριση των περιοχών Natura 2000, των ειδών, των οικοτόπων και των οικοσυστημάτων στην Ελλάδα, Νοέμβριος 2019, σ. 34

¹⁰² Ρ. Λάπαμ, *ό. π.*, σ. 99 - 115

και στον χαρακτήρα της ελληνικής βιομηχανίας. Για όλους αυτούς τους λόγους, η ECA/G επικεντρώθηκε στην υποστήριξη των υγιών ιδιωτικών βιομηχανιών, όπως και η AMAG, και όχι στη δημιουργία νέων κρατικών.

Επιπλέον, τον πρώτο χρόνο εφαρμογής του προγράμματος, η ελληνική πλευρά έθεσε το ζήτημα της μετεγκατάστασης του γερμανικού εργοστασίου παραγωγής φύλλων χάλυβα στη χώρα ως μέρους του διαμοιρασμού της γερμανικής βιομηχανίας στα πλαίσια των πολεμικών αποζημιώσεων. Ωστόσο, η απαίτηση μεγάλου ποσού για την εγκατάσταση του και η ανάγκη για ακριβό πετρέλαιο για τη λειτουργία του, οδήγησαν στην εγκατάλειψη της ιδέας.

Οι ενισχύσεις προς τις μικρότερες μονάδες είχαν ως αποτέλεσμα την εξαγωγή τσιμέντου και υλικών κλωστοϋφαντουργίας και την αύξηση παραγωγής χημικών λιπασμάτων, βαφών, δερμάτων και πρώτων υλών. Επιπλέον, σημειώθηκε άνοδος στην παραγωγή χαρτιού και υαλουργίας. Άλλοι βιομηχανικοί τομείς που ενισχύθηκαν με δάνεια ήταν η σιδηρουργία, η βιομηχανία ηλεκτροκινητήρων, οι βιομηχανίες αλουμινίου και χαλκού, η βιομηχανία ανταλλακτικών αυτοκινήτων και η βιομηχανία οικοδομικών υλικών. Μεγάλο μέρος των δανείων απορροφήθηκε από τη Χαλυβουργική, τον όμιλο Μποδοσάκη, την εταιρία εξόρυξης λιγνίτη στην Πτολεμαΐδα και από δύο μεταλλουργικές εταιρίες¹⁰³. Σημαντική πρόοδος σημειώθηκε και στη βιομηχανική παραγωγή γεωργικών ειδών και στην παραγωγή ειδών στρατιωτικού εφοδιασμού. Επιπλέον, ύστερα από αμερικάνικες υποδείξεις, τα εργοστάσια παρήγαν τυποποιημένα προϊόντα για την αύξηση της παραγωγής.

3.2.1.4. Τομέας δημοσίων έργων

Το έργο της Αμερικανικής Αποστολής ήταν εξίσου δύσκολο στον τομέα των δημοσίων έργων, καθώς οι γερμανικές δυνάμεις αποχωρώντας από τη χώρα, σε μια προσπάθεια τους για καθυστέρηση της καταδίωξης τους, κατέστρεψαν τις περισσότερες εγκαταστάσεις. Υπεύθυνη για το έργο ανασυγκρότησης τέθηκε η Διεύθυνση Κατασκευών. Άμεση προτεραιότητα δόθηκε στην αποκατάσταση των καταστροφών στα λιμάνια για να μπορούν να καταφθάνουν τα εισαγόμενα εφόδια. Επιπλέον, έγιναν έργα αποκατάστασης των οδικών αρτηριών, των σιδηροδρόμων και των αεροδρομίων. Έργο υψίστης σημασίας αποτέλεσε και ο καθαρισμός της έως τότε μπλοκαρισμένης διώρυγας της Κορίνθου. Τα έργα αποσκοπούσαν τόσο στην ανοικοδόμηση όσο και στην απασχόληση πολλών ανέργων.

¹⁰³ Γ. Σταθάκης, *ό. π.*, σ. 354 – 355

Στον τομέα των οδικών συγκοινωνιών εισήχθησαν μηχανήματα οδοποιίας, και έγιναν ασφαλτοστρώσεις 3.500 χιλιομέτρων οδικών αρτηριών, οι οποίες ξεκινούσαν από τα σύνορα με την Τουρκία και στη συνέχεια περνούσαν από την Αλεξανδρούπολη, την Καβάλα, τη Θεσσαλονίκη, έφθαναν στην Αθήνα και κατέληγαν στην Πελοπόννησο.

Εκτός από τις μεγάλες οδικές αρτηρίες, κατασκευάστηκαν και μικροί κοινοτικοί και επαρχιακοί δρόμοι. Οι δρόμοι αυτοί εξυπηρετούσαν είτε τη μετάβαση από το ένα χωριό στο άλλο είτε την πρόσβαση σε αρχαιολογικούς χώρους και σε περιοχές με τουριστικό ενδιαφέρον. Στους περισσότερους δρόμους τοποθετήθηκαν σήματα κυκλοφορίας και χαράχθηκαν λευκές γραμμές. Επιπλέον, διανοίχθηκαν δρόμοι στρατιωτικής χρήσης. Ακόμα, κατασκευάστηκαν 250 γέφυρες, ανάμεσα τους η γέφυρα των Βρυσών Αποκορώνου Χανίων.

Κατασκευάστηκε δρόμος ο οποίος ξεκινούσε από την Πάτρα, περνούσε την Άρτα και κατέληγε στα Ιωάννινα. Ένας ακόμη δρόμος συνέδεε τα Ιωάννινα με τα Τρίκαλα διασχίζοντας την οροσειρά της Πίνδου. Στη Δυτική Μακεδονία ο Πεντάλοφος Κοζάνης συνδέθηκε με το Επταχώρι Καστοριάς προς τα δυτικά και με τη Μορφή προς τα ανατολικά με το πρόγραμμα «Πρόνοια – Εργασία». Στην περιοχή της Άρτας, κατασκευάστηκαν δρόμοι που περνούσαν από πολλά χωριά, όπως το Πουρνάρι, τη Βλάχα, το Αστραποκαμένο, την Παλιοκαμάρα, την Καλεντίνη και τέλος τον Ξηρόκαμπο. Στην περιοχή της Θεσσαλονίκης η Περαιά συνδέθηκε με την Αγία Τριάδα και με το Έμβολο. Στην Πελοπόννησο κατασκευάστηκαν μικρότεροι επαρχιακοί δρόμοι.

Στον τομέα των σιδηροδρόμων, μόνο 670 χιλιόμετρα από τα συνολικά 2.679 του σιδηροδρομικού δικτύου είχαν παραμείνει άθικτα, οι ατμομηχανές, τα επιβατικά οχήματα και τα βαγόνια είχαν καταστραφεί, ενώ οι γέφυρες και οι σήραγγες είχαν ανατιναχθεί.

Έγιναν έργα στο μεγαλύτερο κομμάτι των σιδηροδρόμων της χώρας με την προσπάθεια επισκευής του μεγαλύτερου τμήματος του δικτύου των ΣΕΚ (Σιδηρόδρομοι Ελληνικού Κράτους) και των ΣΠΑΠ (Σιδηρόδρομοι Πειραιώς – Αθηνών – Πελοποννήσου). Συγκεκριμένα πραγματοποιήθηκαν ανακατασκευές σε 853 χιλιόμετρα γραμμών και σε 248 γέφυρες και ανοίχθηκαν 5 τούνελ, ενώ κατασκευάστηκαν και νέες σιδηροδρομικές γραμμές.

Τον Ιανουάριου του 1951 ξεκίνησε η λειτουργία του νέου επιβατικού σταθμού της Θεσσαλονίκης, ο οποίος συνδέθηκε και με τις λεωφορειακές γραμμές

της πόλης (Ντεπό – Πλατεία Βαρδακίου, Κάτω Τούμπα – Ερμού και Άνω Τούμπα – Παναγία Χαλκέων) οι οποίες επεκτάθηκαν γι' αυτόν ακριβώς τον σκοπό. Λίγο καιρό αργότερα παραδόθηκε σε κυκλοφορία, χωρίς να έχει ολοκληρωθεί η κατασκευή της και η γραμμή Θεσσαλονίκης – Φλώρινας, η οποία αποτελούσε συνέχεια της γραμμής Αμύνταιου – Πτολεμαΐδας – Κοζάνης¹⁰⁴. Η γραμμή περιλάμβανε και διακλάδωση προς την Έδεσσα και κατέληγε στον Νέο Καύκασο. Επιπλέον, η Θεσσαλονίκη συνδέθηκε σιδηροδρομικά με την Ειδομένη και μελετήθηκε η σύνδεση της με τον Λαγκαδά. Στη Θεσσαλία σημαντική σύνδεση αποτέλεσε αυτή της Λάρισας με τον Βόλο. Στην Αττική ολοκληρώθηκε η κατασκευή των σταθμών Βικτώρια και Αττική, η οποία είχε ξεκινήσει τα προηγούμενα χρόνια.

Χαρακτηριστικά παραδείγματα γεφυρών αποτέλεσαν η γέφυρα του Ασωπού, η γέφυρα του Γοργοποτάμου, η γέφυρα της Μαρίτσας καθώς και η εντυπωσιακή γέφυρα του Μπράλου. Επιπλέον, εγκαταστάθηκαν 22 κέντρα σηματοδότησης και 27 σταθμοί υδροληψίας και ανεγέρθηκαν βοηθητικά κτίρια και τοίχοι αντιστήριξης. Επιπροσθέτως, κατασκευάστηκαν βαγόνια από Έλληνες τεχνίτες και έγινε εισαγωγή μηχανημάτων για τη λειτουργία ατμομηχανών και πετρελαιοκίνητων αυτοκινηταμαξών. Οι ελληνικοί σιδηρόδρομοι προμηθεύτηκαν τροχαίο υλικό, ατμάμαξες, αυτοκινητάμαξες, ντιζελάμαξες, φορτάμαξες και αριθμό βαγονιών¹⁰⁵.

Το 1952 έγινε αντικατάσταση ορισμένων τμημάτων των παλαιών γραμμών με νέες οι οποίες ακολουθούσαν τις ευρωπαϊκές προδιαγραφές. Το σύστημα σηματοδότησης ολοκληρώθηκε και οι σήραγγες επενδύθηκαν εσωτερικά με μπετόν και λιθοδομή. Τέλος, συστάθηκε η Διεύθυνση Βιομηχανίας και Μεταφορών, στην οποία ανατέθηκε το δύσκολο έργο της διαχείρισης της εκμετάλλευσης των σιδηροδρόμων, καθώς τα έσοδα που κέρδιζαν ήταν πολύ λιγότερα από τα αντίστοιχα άλλων μέσων μεταφοράς, όπως τα λεωφορεία και τα φορτηγά.

Στον λιμενικό τομέα σχεδόν όλα τα ελληνικά λιμάνια είχαν καταστραφεί από τις δολιοφθορές των Γερμανών, από τους βομβαρδισμούς των στόλων τόσο του Άξονα όσο και των Συμμάχων και από τις κακοκαιρίες καθώς με κατεστραμμένους πλέον τους κυματοθραύστες βρίσκονταν εκτεθειμένα. Οι εργασίες αρχικά επικεντρώθηκαν στην αποκατάσταση των λιμανιών του Πειραιά, της Θεσσαλονίκης και του Βόλου. Στο πρώτο, κατασκευάστηκαν προκυμαίες, επισκευάστηκαν οι

¹⁰⁴ Κεχαγιάς Βασίλης, «Ο Νέος Σιδηροδρομικός Σταθμός Θεσσαλονίκης», στην ιστοσελίδα: *Εφημερίδα Μακεδονία* 14.03.2023, διαθέσιμο στο : <https://www.makthes.gr/istories-o-neos-sidirodromikos-stathmos-thessalonikis-634012>, ημερομηνία προσπέλασης 20.09.2023

¹⁰⁵ Ρ. Λάπαμ, *ό. π.*, σ. 35 – 42

δεξαμενές και τα υπόστεγα και αγοράστηκαν διάφορα λιμενικά μηχανήματα. Στα άλλα δύο επισκευάστηκαν οι προκυμαίες και οι κυματοθραύστες.

Εργασίες πραγματοποιήθηκαν και σε λιμάνια της υπόλοιπης ηπειρωτικής και νησιωτικής χώρας. Το λιμάνι της Κέρκυρας ανακατασκευάστηκε εξ' ολοκλήρου, ενώ διάφορες εργασίες αποκατάστασης πραγματοποιήθηκαν στα λιμάνια της Αλεξανδρούπολης, του Βόλου, του Μεσολογγίου, της Καβάλας, της Πρέβεζας. Στα νησιά του Ιονίου εργασίες έλαβαν χώρα στη Λευκάδα, στη Ζάκυνθο και στην Κεφαλονιά. Στο Αιγαίο επισκευάστηκαν τα λιμάνια των νησιών της Τήνου, της Σύρου, της Καλύμνου, της Πάρου, της Νάξου, της Μυκόνου, της Σάμου, της Χίου, της Σερίφου, του Πόρου και της Ύδρας. Στην Κρήτη παρεμβάσεις έγιναν στα λιμάνια του Ηρακλείου, της Σούδας, του Αγίου Νικολάου και της Αγίας Γαλήνης. Στην Πελοπόννησο ωφελήθηκαν τα λιμάνια της Καλαμάτας, του Ναυπλίου και της Πάτρας καθώς και το μικρό λιμάνι στο Κατάκολο Ηλείας.

Στον τομέα της πολιτικής αεροπορίας, η δράση των ανταρτών κατά τη διάρκεια της κατοχής αλλά και των ίδιων των κατοχικών δυνάμεων συνέβαλε στη δημιουργία πλήθους αεροδρομίων για σκοπούς εφοδιαστικούς, βομβαρδιστικούς και καταδιωκτικούς. Στον συγκεκριμένο τομέα με τα χρήματα από τις ΗΠΑ, έγιναν παρεμβάσεις με σκοπό την αποκατάσταση ή την κατασκευή από την αρχή συνολικά 17 αεροδρομίων. Πιο συγκεκριμένα, ολοκληρώθηκαν τα αεροδρόμια στην Καβάλα (αεροδρόμιο Αμυγδαλεώνα, 1948), στα Χανιά (1954) και στη Μυτιλήνη (1948). Στο αεροδρόμιο στο Ελληνικό, του οποίου είχε εν μέρει ολοκληρωθεί η κατασκευή το 1945, έγιναν ορισμένες επεμβάσεις, όπως η προσθήκη ενός ακόμα διαδρόμου και εγκαταστάθηκε αμερικανική στρατιωτική βάση.

Στο αεροδρόμιο της Θεσσαλονίκης κατασκευάστηκε νέος και μεγαλύτερος σε διαστάσεις από τον προηγούμενο διάδρομος (1951) και αεροσταθμός με πύργο ελέγχου (1950), στο αεροδρόμιο των Ιωαννίνων κατασκευάστηκε κτίριο αεροσταθμού (1953), στο αεροδρόμιο του Ηρακλείου κατασκευάστηκε ο πρώτος τερματικός σταθμός (1947), ξεκίνησαν οι εμπορικές πτήσεις και κατασκευάστηκε πλακόστρωτος διάδρομος προσγείωσης (1953). Στο αεροδρόμιο της Κέρκυρας έγινε επέκταση του ήδη υπάρχοντος διαδρόμου. Επισκευές έγιναν και στα αεροδρόμια της Αλεξανδρούπολης, της Κομοτηνής, του Αγρινίου, της Λάρισας, της Κοζάνης, του Αράξου και στο στρατιωτικό αεροδρόμιο της Ρόδου¹⁰⁶, ενώ προσθήκες έγιναν και

¹⁰⁶ Αλ. Κωστόπουλος, *ό. π.*, σ. 85

στο αεροδρόμιο της Τρίπολης. Το παλιό αεροδρόμιο στη Μεσσήνη άρχισε να κατασκευάζεται με χρήματα της αμερικανικής ενίσχυσης. Το αεροδρόμιο στο Άργος Ορεστικό, η κατασκευή του οποίου ξεκίνησε το 1948, αποτέλεσε δωρεά του στρατηγού Βαν – Φλιτ προς τον Διοικητή της Μεραρχίας που έδρασε στον Γράμμο.

3.2.1.5. Τομείς ηλεκτροδότησης και υδροδότησης

Η συνεισφορά των Αμερικανών υπήρξε πολύ σημαντική στον τομέα της ηλεκτροδότησης. Η παραγωγή ηλεκτρικής ενέργειας των μεγάλων πόλεων, όπως της Αθήνας, του Πειραιά, της Θεσσαλονίκης και της Πάτρας εξαρτιόταν από παλιά μηχανήματα και χρειαζόταν επέκταση για καλύψει την ολοένα αυξανόμενη ζήτηση. Η πλειοψηφία των υπόλοιπων περιοχών της χώρας δεν είχε ηλεκτρικό ρεύμα. Η αμερικανική εταιρία EBASCO ανέλαβε να καταρτίσει σχέδια στον ηλεκτρικό και στον υδροδοτικό τομέα. Συγκεκριμένα, προώθησε τη δημιουργία δικτύου μεταφοράς ηλεκτρικής ενέργειας στο μεγαλύτερο μέρος της χώρας με τη σύσταση της Δημόσιας Επιχείρησης Ηλεκτρισμού με ανεξάρτητη διοίκηση. Η ΔΕΗ ιδρύθηκε τον Αύγουστο του 1950.

Τα αποτελέσματα ήταν εντυπωσιακά. Η ηλεκτρική παραγωγή της χώρας διπλασιάστηκε, φθάνοντας τα 339.000 κιλοβάτ. Γραμμές μεταφοράς υψηλής τάσης μεταφέρθηκαν σε πολλές περιοχές όπου δεν υπήρχε καθόλου ρεύμα μέχρι τότε. Μία γραμμή μετέφερε ρεύμα στις πόλεις της Θεσσαλίας, τη Λαμία, τη Λάρισα, τον Βόλο και τα Τρίκαλα. Γραμμή μεταφοράς από το Αλιβέρι, πέρασε από την Αθήνα και συνδέθηκε με την Πάτρα και τη Χαλκίδα. Μια ακόμα γραμμή, σύνδεσε με ρεύμα τις πόλεις της Μακεδονίας και της Θράκης.

Στον ατμοηλεκτρικό σταθμό του Αλιβερίου, τοποθετήθηκαν δύο ατμοστρόβιλοι, οι οποίοι κινούσαν γεννήτριες παραγωγής 80.000 κιλοβάτ. Η κατασκευή του σταθμού ολοκληρώθηκε το 1953. Στο χωριό Άγρα της Έδεσσας κατασκευάστηκε το 1954 ένας υδροηλεκτρικός σταθμός. Στον ποταμό Λούρο, λίγα χιλιόμετρα μακριά από την Άρτα, δημιουργήθηκε το 1954 υδροηλεκτρικός σταθμός και ένας μικρός οικισμός για να διαμένει το εργατικό δυναμικό. Στον ποταμό Λάδωνα της Αρκαδίας κατασκευάστηκε υδροηλεκτρικό εργοστάσιο.

Επιπλέον το σχέδιο του πρώτου έτους από την EBASCO περιελάμβανε την κατασκευή υδροηλεκτρικών εργοστασίων στον Αχελώο, τον Αλιάκμονα και τον Βόδα, ωστόσο δεν προχώρησαν οι προτάσεις της¹⁰⁷. Το έργο στον Αχελώο

¹⁰⁷ Χρ. Χατζηιωσήφ, *ό. π.*, σ. 306

πραγματοποιήθηκε τελικά το 1966. Επίσης, η εταιρία είχε προτείνει την εφαρμογή ενιαίας τιμής ρεύματος σε όλη την ενδοχώρα, για να εξισωθούν οι διαφορές που υπήρχαν μέχρι τότε ανάμεσα στις τιμές των αστικών κέντρων και της επαρχίας, όπου υπήρχε ρεύμα.

Στην περιοχή της Πτολεμαΐδας ανακαλύφθηκαν μεγάλες ποσότητες λιγνίτη, οι οποίες οδήγησαν σε συζητήσεις και κινητοποιήσεις για την αξιοποίησή τους. Τέλος, αποφασίστηκε η EBASCO, να επιβλέπει την παροχή ηλεκτρικού ρεύματος και να παρέχει εκπαίδευση στο προσωπικό της ΔΕΗ έως την αποπεράτωση των έργων ηλεκτροδότησης οπότε και θα αναλάμβανε η ΔΕΗ¹⁰⁸. Παράλληλα παραδίδονταν σεμινάρια προς τους πολίτες για χρήση ηλεκτρικών συσκευών.

Στον τομέα της υδροδότησης, πραγματοποιήθηκαν επισκευές και επεκτάσεις των δικτύων ύδρευσης και των υπονόμων. Κατασκευάστηκε ταμιευτήρας ύδατος στον Άγιο Θωμά και φράγμα στο Κακοσάλεσι. Το νερό που μαζευόταν στον ταμιευτήρα, μεταφερόταν στο Κακοσάλεσι και ύστερα στη λίμνη του Μαραθώνα, ανεβάζοντας τη στάθμη του νερού η οποία βρισκόταν σε πολύ χαμηλά επίπεδα. Επιπλέον, ταμιευτήρες κατασκευάστηκαν στη Θεσσαλονίκη, στην Κέρκυρα και στα Χανιά. Με το πρόγραμμα εθελοντικής εργασίας που εφαρμόστηκε κατά το τελευταίο έτος του προγράμματος κατασκευάστηκε νέο δίκτυο υδροδότησης στη Δημητσάνα.

3.2.1.6. Τομέας τουρισμού

Στον τομέα του τουρισμού το 1950, ύστερα από αμερικανικές προτροπές, ιδρύθηκε ο Ελληνικός Οργανισμός Τουρισμού. Στα πλαίσια της εκμετάλλευσης του ελληνικού τουρισμού, οι Αμερικανοί προχώρησαν στην ανέγερση τουριστικών εγκαταστάσεων, τη διαχείριση των οποίων ανέλαβε αργότερα ο νεοσύστατος ΕΟΤ. Οι μονάδες αυτές ονομάστηκαν ΞΕΝΙΑ.

Στα πλαίσια αυτού του προγράμματος, σε πρώτη φάση, προώθησαν τη δημιουργία βοηθητικών χώρων αναψυχής, των τουριστικών περιπτέρων ΞΕΝΙΑ, σε αρχαιολογικούς χώρους, όπως ο ιερός βράχος της Ακρόπολης, η Επίδαυρος, οι Μυκήνες και η αρχαία Ολυμπία. Σε δεύτερη φάση προχώρησαν στην ανέγερση ξενοδοχειακών μονάδων, των ξενοδοχείων ΞΕΝΙΑ, σε τόπους που συνδύαζαν αρχαιολογικό ενδιαφέρον με όμορφες και προσβάσιμες παραλίες, όπως η Αττική, η Αργολίδα με την Κορινθία, η Θεσσαλονίκη και ορισμένα νησιά του Αιγαίου Πελάγους.

¹⁰⁸ Ρ. Λάπαμ, ό. π., σ. 53 – 58

Παράλληλα, δημιουργήθηκαν μικρές ξενοδοχειακές μονάδες, οι οποίες χαρακτηρίστηκαν ξενώνες. Όλες αυτές οι ξενοδοχειακές μονάδες χαρακτηρίζονταν από λιτότητα και μινιμαλισμό, ήταν κατασκευασμένες από ντόπια υλικά, τοποθετημένες σε προνομιακά σημεία και παράλληλα ενσωματωμένες στο ευρύτερο τοπίο, προσέφεραν υπηρεσίες υψηλών προδιαγραφών και έδειξαν τον δρόμο στην ιδιωτική πρωτοβουλία για ανέγερση αντίστοιχων μονάδων.

Στην πόλη της Αθήνας, προχώρησε η ανακαίνιση του Pion Palace Hotel, το οποίο βρίσκεται στη συμβολή των οδών Σταδίου και Κολοκοτρώνη, δίπλα από το κτίριο της σημερινής Βουλής και το οποίο είχε κατασκευαστεί ήδη από το 1911. Η Αποστολή εστίασε στην προσθήκη επιπλέον ορόφων και στην ανακαίνιση του εσωτερικού του κτιρίου, με την προσθήκη ταχυδρομείου και κουρείου εντός αυτού. Οι εργασίες ολοκληρώθηκαν το 1953 και μέρος αυτών χρηματοδοτήθηκε από το Σχέδιο Μάρσαλ. Επιπλέον, ανοικοδομήθηκαν μουσεία τα οποία είχαν καταστραφεί κατά τη διάρκεια του πολέμου.

Μετά τη διαβίβαση των αρμοδιοτήτων στον ΕΟΤ, ο οργανισμός συνέχισε την κατασκευή παρόμοιων τουριστικών εγκαταστάσεων, χτίζοντας αντίστοιχες μονάδες σε ολόκληρη την επικράτεια. Ωστόσο, από τη δεκαετία του '70 και του '80, η σταδιακή ανέγερση πολυώροφων ξενοδοχείων οδήγησε στην παρακμή των ΞΕΝΙΑ. Σήμερα, οι περισσότερες από αυτές έχουν εγκαταλειφθεί, άλλες έχουν κατεδαφιστεί, ενώ ελάχιστες έχουν ανακαινιστεί και βρίσκονται σε χρήση.

3.2.1.7. Τομέας μεταφορών

Στο τομέα των μεταφορών η χώρα δε διέθετε μέσα συγκοινωνίας, όπως πλοία και τρένα. Στον τομέα αυτό, πολύ σημαντική υπήρξε η προσφορά των 100 σκαφών Liberty από την Αμερική. Οι Έλληνες εφοπλιστές πλήρωσαν το 25% της τιμής τους, το οποίο αντιστοιχούσε σε 560.000 δολάρια στο καθένα, και για το υπόλοιπο δεσμεύτηκε το κράτος για την αποπληρωμή του μέσα στα επόμενα 17 χρόνια και με χαμηλό επιτόκιο. Η συμφωνία αυτή τόνωσε την ελληνική οικονομία ενώ παράλληλα έδωσε τη δυνατότητα να μεταφέρεται μεγαλύτερη ποσότητα από εφόδια στη χώρα, καθώς τα πλοία είχαν μεγαλύτερη χωρητικότητα¹⁰⁹.

Τα πλοία αυτά ήρθαν να προστεθούν στα τρία αρματαγωγά ΛΕΣΒΟΣ, ΙΚΑΡΙΑ ΚΑΙ ΡΟΔΟΣ, η παραχώρηση των οποίων από την Αμερική είχε

¹⁰⁹ Τζ. Χαρλαυτή, «Μηχανή πρόσω ολοταχώς. Έναρξες ταξιδιού» στο : *Εισαγωγή στην Νεοελληνική Οικονομική Ιστορία (18⁰² – 20⁰² αιώνας)*, Αθήνα 2006, σ. 249 – 250

αποφασισθεί ήδη από τον Ιούλιο του 1943¹¹⁰. Επιπλέον, ο στόλος ενισχύθηκε με οκτώ αντιτορπιλικά ΝΙΚΗ ΙΙ, ΑΣΠΙΣ ΙΙ, ΔΟΞΑ ΙΙ, ΒΕΛΟΣ ΙΙ, ΑΕΤΟΣ ΙΙΙ, ΙΕΡΑΞ ΙΙΙ, ΛΕΩΝ ΙΙΙ και ΠΑΝΘΗΡ ΙΙ, ένα κανονιοφόρο ΜΕΛΕΤΟΠΟΥΛΟΣ, έναν ακταιωρό ΚΑΡΠΙΕΝΗΣΙ, ένα πετρελαιοφόρο ΩΡΙΩΝ ΙΙ και ένα ωκεανογραφικό ΑΛΚΥΟΝΗ ΙΙ¹¹¹. Κατασκευάστηκαν καΐκια, έγινε εισαγωγή αυτοκινήτων, λεωφορείων και φορτηγών. Ελληνικές κατασκευαστικές εταιρίες παρήγαγαν αμαξώματα για λεωφορεία, βαγόνια για τη λειτουργία τρένων, αλλά και εξαρτήματα αυτοκινήτων, όπως μπαταρίες και φρένα.

3.2.1.8. Τομέας τηλεπικοινωνιών

Στον τομέα των τηλεπικοινωνιών μετά το τέλος του Β' Παγκοσμίου, το μεγαλύτερο μέρος του δικτύου δε λειτουργούσε. Το 1949 ιδρύθηκε ο Οργανισμός Τηλεπικοινωνιών Ελλάδος, ως αντικαταστάτης της γερμανικής Ανώνυμης Ελληνικής Τηλεφωνικής Εταιρείας η οποία το 1946 είχε κρατικοποιηθεί¹¹². Η εταιρεία χρησιμοποίησε τις εγκαταστάσεις της προηγούμενης αλλά κατασκευάστηκαν και νέα κτίρια, γραμμές και ραδιοφωνικοί σταθμοί.

Πραγματοποιήθηκε τηλεφωνική και τηλεγραφική σύνδεση περιοχών και βελτιώθηκαν οι ήδη υπάρχουσες τηλεφωνικές συνδέσεις, οι οποίοι αφορούσαν είτε την επικοινωνία μέσα στις μεγάλες πόλεις είτε την επικοινωνία με το υπόλοιπο εσωτερικό της χώρας και το εξωτερικό. Μεταξύ άλλων ολοκληρώθηκε η σύνδεση Αθήνας – Θεσσαλονίκης. Στις αρχές του 1952 λειτουργούσαν περίπου 72.500 αυτόματες τηλεφωνικές γραμμές¹¹³.

3.2.1.9. Άλλες παρεμβάσεις

Στον τομέα των ορυχείων, οι επιχειρήσεις που ήταν εγκατεστημένες στα ορυχεία είχαν σταματήσει να λειτουργούν και οι ιδιοκτήτες τους δε διέθεταν μηχανήματα για να κάνουν εργασίες. Με τα χρήματα πραγματοποιήθηκαν γεωλογικές έρευνες για να διαπιστωθούν τα αποθέματα μεταλλευμάτων. Επίσης, εισήχθησαν μηχανήματα και δόθηκαν επιδοτήσεις σε ιδιοκτήτες ορυχείων για να προχωρήσουν σε εξορύξεις ορυκτών. Τη μεγαλύτερη ωφέλεια δέχτηκαν τα ορυχεία Λαυρίου, από τα οποία έγιναν εξορύξεις μολύβδου, μεταλλευμάτων και θείου. Παράλληλα, ξεκίνησε

¹¹⁰ Υπουργείο Εξωτερικών της Ελλάδος, *ό. π.*, τ.2., σ. 23

¹¹¹ Υπουργείο Εξωτερικών της Ελλάδος, *ό. π.*, τ.1., σ. 93 – 94

¹¹² Εκπομπή : Η Μηχανή του Χρόνου – ««Το σχέδιο Μάρσαλ» 27 Ιούνιος 2017», ΕΡΤ Α.Ε., 15.05.2018, διαθέσιμο στο : <https://www.youtube.com/watch?v=8HH0VQRvNrU>

¹¹³ Ρ. Λάπαμ, *ό. π.*, σ. 16 – 23

και η παραγωγή τσιμέντου, βωξίτη και μαγνησίου. Μελέτες έγιναν και για τα ορυχεία της Ελευσίνας και της Πτολεμαΐδας.

Επιπλέον, μεγάλο μέρος της χώρας αεροφωτογραφήθηκε. Οι φωτογραφίες αυτές χρησιμοποιήθηκαν για τη δημιουργία χαρτών, οι οποίοι με τη σειρά τους βοήθησαν στην απεικόνιση τοπίων, εγκαταστάσεων και έργων που εκτελούνταν.

Παρεμβάσεις πραγματοποιήθηκαν και στο πεδίο του εργατικού κινήματος. Οι συμβουλές των Αμερικανών εμπειρογνομόνων οδήγησαν στην επίτευξη συμφωνιών και στην υπογραφή συλλογικών συμβάσεων ανάμεσα στους βιομήχανους και στους συνδικαλιστές, οι οποίες δεν υπήρχαν μέχρι τότε. Θετικές αλλαγές έγιναν και σε θέματα αμοιβής, ωραρίου και εργατικής νομοθεσίας, ωστόσο ακόμα και μετά το πέρας της προσφοράς βοήθειας, το εργατικό κίνημα συνέχιζε να παρουσιάζει συνθήκες χάους και ελάχιστης οργάνωσης¹¹⁴.

Μερίμνησαν για την οργάνωση διεξαγωγής προγραμμάτων εκπαίδευσης εργατών τόσο πρακτικών που λάμβαναν χώρα κατά τη διάρκεια της εργασίας, όσο και θεωρητικών, μετά το πέρας της εργασίας, και για την αποστολή ενός μικρού αριθμού εργατών, εργοδοτών και κυβερνητικών εκπροσώπων στην Αμερική για να ενημερωθούν για τις μεθόδους εκπαίδευσης μαθητευόμενων που χρησιμοποιούνταν εκεί. Επιπροσθέτως, ιδρύθηκαν επαγγελματικές σχολές, κυρίως στους κλάδους της ξυλουργικής, της συντήρησης αυτοκινήτων, της μεταλλοτεχνίας και της ηλεκτροτεχνικής.

Ακόμα, φρόντισαν για τη διεξαγωγή έρευνας και τη σύνταξη πίνακα του τιμαρίθμου της ζωής των εργατικών οικογενειών και βάσει αυτού δημιούργησαν ένα αξιόπιστο σύστημα στατιστικής. Στον διοικητικό τομέα έγιναν προσπάθειες για μείωση των Υπουργείων και αποκέντρωση, η οποία δεν πέτυχε και στον φορολογικό τομέα, οι προσπάθειες για ένα πιο δίκαιο φορολογικό σύστημα απέτυχαν.

3.2.2.Η συνεισφορά του Σχεδίου Μάρσαλ στην Πελοπόννησο

Στα πλαίσια της ανασυγκρότησης της χώρας, πραγματοποιήθηκαν στην ευρύτερη περιοχή της Πελοποννήσου αρκετά έργα υποδομής. Τα περισσότερα από αυτά κατασκευάστηκαν στους νομούς Αργολίδας, Αρκαδίας, Κορινθίας και Μεσσηνίας. Επιπλέον, κατασκευάστηκαν οδικά και σιδηροδρομικά έργα που συνέδεαν τους νομούς μεταξύ τους.

¹¹⁴ Λ. Γουίτνερ, *ό. π.*, σ. 256 - 285

Τα έργα τα οποία ολοκληρώθηκαν αυτήν την περίοδο, χρηματοδοτήθηκαν είτε εξ' ολοκλήρου από το Σχέδιο Μάρσαλ, είτε από το Σχέδιο Μάρσαλ σε συνδυασμό με άλλες πηγές χρηματοδότησης, είτε εξ' ολοκλήρου από άλλες πηγές. Η πλειοψηφία αφορούσε οδικές και σιδηροδρομικές συγκοινωνίες, υδραυλικά έργα και ανέγερση ξενοδοχειακών μονάδων και δομών υγείας.

Πιο συγκεκριμένα, η Αθήνα συνδέθηκε με τις πόλεις της Πελοποννήσου και οι πόλεις συνδέθηκαν μεταξύ τους. Έργο υψίστης σημασίας αποτέλεσε η επισκευή της γραμμής Πειραιώς – Αθηνών – Πελοποννήσου. Στην Πελοπόννησο, ο δρόμος συνεχίστηκε συνδέοντας την Κόρινθο με την Πάτρα, περνώντας από το Κατάκολο και καταλήγοντας στην Καλαμάτα. Επιπλέον, ανακατασκευάστηκε ο δρόμος που συνέδεε την Κόρινθο με το Άργος και την Τρίπολη. Επισκευές πραγματοποιήθηκαν και στον δρόμο που συνδέει το Άργος με το Ναύπλιο. Στη δυτική Πελοπόννησο, η Πάτρα συνδέθηκε οδικά με την Άρτα και τα Ιωάννινα.

3.2.2.1. Νομός Αργολίδας

Ο νομός Αργολίδας επωφελήθηκε ιδιαίτερα στον τουριστικό τομέα. Στα πλαίσια του προγράμματος ΞΕΝΙΑ κατασκευάστηκαν αρχικά τα τουριστικά περίπτερα των Μυκηνών και της Επιδαύρου. Το ΞΕΝΙΑ Μυκηνών επισκέφτηκαν πολλοί περιηγητές κατά τη διάρκεια των προηγούμενων δεκαετιών. Το κτίριο κατασκευάστηκε από τον αρχιτέκτονα Κίμωνα Λάσκαρη και απαρτίζεται από ισόγειο, υπόγειο και έναν επιπλέον βοηθητικό χώρο τριών δωματίων. Το τουριστικό περίπτερο λειτούργησε μέχρι τα τέλη της δεκαετίας του 1970 σαν αναψυκτήριο και ξενώνας όποτε και εγκαταλείφθηκε¹¹⁵.

Στο ίδιο πρόγραμμα εντάσσεται και το Ξενία Επιδαύρου. Το τουριστικό περίπτερο αποτέλεσε έργο του αρχιτέκτονα Άρη Κωνσταντινίδη. Η κατασκευή αποτελείται από οικίσκους, τοποθετημένους σε διαφορετικά επίπεδα. Για αρκετά χρόνια χρησιμοποιήθηκε για τη φιλοξενία συντελεστών των θεατρικών παραστάσεων που λαμβάνουν χώρα στο αρχαίο θέατρο. Σήμερα, βρίσκεται υπό την εποπτεία του Υπουργείου Πολιτισμού.

Ένα από τα πρώτα ξενοδοχεία ΞΕΝΙΑ κατασκευάστηκε στην πόλη του Ναυπλίου. Την κατασκευή του «ΞΕΝΙΑ» Ναυπλίου ανέλαβε ο αρχιτέκτονας Ιωάννης Τριανταφυλλίδης. Η κατασκευή του ξεκίνησε, με μικρές καθυστερήσεις το 1958 και ολοκληρώθηκε το 1961, οπότε ξεκίνησε και η λειτουργία του.

¹¹⁵ Έγγραφο ΥΠΠΟΑ/25.10.2018, Α.Π. : ΥΠΠΟΑ/ΑΤΝΕΚΕ/456798/1568 με Θέμα : Απάντηση στη με αριθμό πρωτοκόλλου 1627/18.9.2018 Ερώτηση με θέμα: «Καθεστώς του ΞΕΝΙΑ Μυκηνών»

Το ξενοδοχείο χτίστηκε σε ιδιαίτερα προνομιακή θέση, πάνω στην Ακροναυπλία και τα δωμάτια του διέθεταν θέα προς το Παλαμήδι και προς το λιμάνι του Ναυπλίου. Στη θέση που κατασκευάστηκε παλαιότερα λειτουργούσε το νοσοκομείο της Ακροναυπλίας, ενώ σε παρακείμενο χώρο υπήρχαν φυλακές. Το κτίριο διέθετε πλήθος βοηθητικών χώρων και είχε 58 δωμάτια, από τα οποία τα 18 ήταν μονόκλινα και τα υπόλοιπα δίκλινα. Η κατασκευή συνδυάζει μοντέρνα με παραδοσιακά στοιχεία και προσέφερε υπηρεσίες υψηλού επιπέδου. Σήμερα, παρουσιάζει εικόνα πλήρους εγκατάλειψης.

Μία ακόμα μονάδα αυτού το προγράμματος ήταν το ξενοδοχείο «Αμφιτρύων» στο Ναύπλιο. Το ξενοδοχείο κατασκευάστηκε κοντά στο ιστορικό κέντρο και αποτέλεσε μελέτη του αρχιτέκτονα του ΕΟΤ Κλέων Κραντονέλλη. Σήμερα λειτουργεί μετά από πολλαπλές εργασίες συντήρησης.

Επιπλέον, με τα χρήματα του Σχεδίου Μάρσαλ έγιναν εργασίες σε ένα μεγάλο μέρος του λιμανιού του Ναυπλίου. Το λιμάνι της πόλης σήμερα υποδέχεται κυρίως σκάφη αναψυχής.

Στην κωμόπολη των Μεθάνων, με την αμερικανική ενίσχυση, ανακαινίστηκαν εξ' ολοκλήρου οι εγκαταστάσεις του υδροθεραπευτηρίου που είχε δημιουργηθεί το 1912 και το οποίο εδρεύει στην περιοχή. Οι παραπάνω ιαματικές πηγές είναι γνωστές από την αρχαιότητα, ενώ η συστηματική χρήση αυτών εντοπίζεται στις αρχές του 20^{ου} αιώνα. (Τα Μέθανα γεωγραφικά εντοπίζονται στην Πελοπόννησο, ωστόσο διοικητικά υπάγονται στην Περιφέρεια Αττικής.)

3.2.2.2. Νομός Αρκαδίας

Ο νομός Αρκαδίας επωφελήθηκε ιδιαίτερα από την αμερικανική ενίσχυση. Η κατασκευή ενός υδροηλεκτρικού εργοστασίου στον Δήμο Γορτυνίας αποτέλεσε ένα από τα μεγαλύτερα έργα της Πελοποννήσου. Το έργο χρηματοδοτήθηκε από το Σχέδιο Μάρσαλ και τις ιταλικές αποζημιώσεις. Το υδροηλεκτρικό εργοστάσιο κατασκευάστηκε στον ποταμό Λάδωνα, ο οποίος αποτελεί παραπόταμο του ποταμού Αλφειού.

Πιο συγκεκριμένα, το 1949 η αμερικανική εταιρεία EBASCO προχώρησε σε μελέτες στην ευρύτερη περιοχή της «Κυράς το γεφύρι», αξιοποιώντας και προηγούμενες μελέτες που είχαν γίνει, με σκοπό να διαπιστώσει τη γεωλογική σύσταση και τα υδρολογικά χαρακτηριστικά της περιοχής. Τον Αύγουστο του 1950 η νεοσύστατη ΔΕΗ με τεχνικό σύμβουλο την EBASCO ανέθεσε την εργολαβία στην ιταλική εταιρεία Edison.

Στις 17 Αυγούστου ξεκίνησε η κατασκευή φράγματος, η οποία ολοκληρώθηκε το 1955. Το φράγμα το οποίο κατασκευάστηκε, οδήγησε στη δημιουργία μίας τεχνητής λίμνης. Το φράγμα είναι τοξοειδούς κατασκευής και έχει ύψος 56 μέτρα. Το πλάτος του είναι 3,4 μέτρα, το συνολικό μήκος του είναι 101,5 μέτρα και έχει κατασκευαστεί σε ύψος 422,40 μέτρων από τον πυθμένα του ποταμού. Το φράγμα είναι κατασκευασμένο από σκυρόδεμα. Η λίμνη εφοδιάζεται με νερό από τον ποταμό. Η τεχνητή λίμνη που δημιουργήθηκε έχει επιφάνεια 4 km² και η συνολική χωρητικότητά της είναι 49,000,000 m³. Φθάνει σε μήκος τα 15 χιλιόμετρα και το μέγιστο πλάτος της είναι 1,5 χιλιόμετρα.

Το νερό που μαζεύεται στη λίμνη μέσω δύο υπερχειλιστών, περνά από ένα σύστημα σηράγγων κυκλικής διατομής 8 χιλιομέτρων και από έναν αγωγό πίεσης και φθάνει σε υδροστρόβιλους τους οποίους περιστρέφει. Οι υδροστρόβιλοι με τη σειρά τους περιστρέφουν δύο γεννήτριες, δημιουργώντας ηλεκτρική ενέργεια. Η ηλεκτρική ενέργεια, μέσω μετασχηματιστών, ανυψώνεται σε 150KW και στη συνέχεια, μέσω εναέριων γραμμών κατευθύνεται στο εθνικό δίκτυο. Το νερό τέλος επιστρέφει μέσω αγωγού φυγής στην κοίτη του ποταμού. Το εργοστάσιο διαθέτει δύο μονάδες δυναμικότητας 70 MW.

Τα εγκαίνια του υδροηλεκτρικού σταθμού πραγματοποιήθηκαν το 1955 και σε αυτά παρευρέθηκαν μεταξύ άλλων ο βασιλιάς Παύλος και ο πρωθυπουργός της χώρας Γεώργιος Παπανδρέου. Το έργο συνοδεύτηκε από ποικίλες θετικές και αρνητικές επιπτώσεις. Στις θετικές συγκαταλέγονται η άμεση ηλεκτροδότηση της περιοχής, ήδη από το 1958, η χρήση του νερού για διάφορες ανάγκες των κατοίκων της περιοχής, η αντιπλημμυρική προστασία των περιοχών εκατέρωθεν της λίμνης, η προσέλευση επισκεπτών και η απασχόληση μεγάλου αριθμού ατόμων κατά τη διάρκεια εργασιών κατασκευής. Συγκεκριμένα, εργάστηκαν πάνω από 1.900 άτομα στο έργο, η πλειοψηφία των οποίων ήταν Έλληνες και οι υπόλοιποι Ιταλοί. Οι σημαντικότερες αρνητικές εστιάζονται στη μικρή επίδραση στη βιοποικιλότητα των ψαριών που ζούσαν στους παραποτάμους της περιοχής και στην αύξηση της υγρασίας στο κλίμα της γύρω περιοχής¹¹⁶.

Στο οδικό δίκτυο της Αρκαδίας πραγματοποιήθηκε ένα πολύ σημαντικό έργο. Ο δρόμος των 100 ημερών, όπως ονομάστηκε, αποτέλεσε την οδική σύνδεση της Αρκαδίας με τη βορειοανατολική Πελοπόννησο και τη Λακωνία. Ο δρόμος

¹¹⁶ Ρ. Κιντή, «Μια παραδοσιακή μορφή ενέργειας: Η περίπτωση του Λάδωνα», στο : *Ενέργεια και τοπικές κοινωνίες*, Ι. Τσίγκανου – Ρ. Κιντή, Αθήνα 2018, σ. 416--425

ανέβαινε στον Πάρνωνα μέσα από το Λεωνίδιο και κατέληγε στη Λακωνία μέσω του μέχρι τότε απομονωμένου, από τα χρόνια της Κατοχής, χωριού Κοσμά Κυνουρίας¹¹⁷. Το σημαντικό αυτό αναπτυξιακό έργο κατασκευάστηκε ως επί το πλείστον με την αρωγή των κατοίκων του χωριού Κοσμάς, οι οποίοι συμμετείχαν στην κατασκευή. Στη διαμόρφωση του συμμετείχαν εκτός από τους άνδρες και οι γυναίκες αλλά και τα παιδιά του χωριού. Το έργο πραγματοποιήθηκε με χρήματα των κατοίκων του χωριού, με δωρεές από Ελλάδα και Αμερική και στον μεγαλύτερο βαθμό με τη βοήθεια από την Αμερικανική Αποστολή.

Η κατασκευή παρουσίαζε αρκετές δυσκολίες, Ο μηχανικός του έργου έδωσε έμφαση στη δημιουργία σωστής κλίσης στον δρόμο, η οποία αντιστοιχούσε σε υψομετρική διαφορά 1000 μ. από την αφετηρία του στη διασταύρωση της Σπάρτης έως την κατάληξη του πάνω στο βουνό καθώς και στην αναζήτηση της συντομότερης οδού καθώς το μεγαλύτερο τμήμα του έπρεπε να περάσει μέσα από το σκληρό βραχώδες έδαφος του βουνού για να καταλήξει στο χωριό. Στο έργο συνεισέφερε και ο νομάρχης της Σπάρτης ο οποίος πρόσφερε αεροσυμπιεστή για να προχωρήσει πιο γρήγορα το κόψιμο του βράχου.

Όσο προχωρούσαν οι εργασίες, οι ίδιοι οι κάτοικοι έστηναν πρόχειρα μαγειρεία καθώς και συνεργία για την επισκευή εργαλείων. Φθάνοντας οι εργασίες στα πρώτα σπίτια του χωριού, ορισμένα από αυτά χρειάστηκε να γκρεμιστούν για να ολοκληρωθεί ο δρόμος. Η κατασκευή του τελικά ολοκληρώθηκε την 1^η Ιουλίου 1951, 100 ημέρες ακριβώς από την ημέρα που ξεκίνησε.

Ο δρόμος σήμερα είναι τμήμα της επαρχιακής οδού Λεωνιδίου – Κοσμά – Σκάλας. Οι κάτοικοι προχώρησαν στην καταγραφή του σημαντικού αυτού έργου τους σε φιλμ, ενώ η εμφάνιση σε αυτό του ποιητή Νικηφόρου Βρεττάκου ο οποίος αναφέρεται με πολύ εγκωμιαστικά λόγια στον δρόμο και στους ίδιους τους ανθρώπους, είναι απόδειξη της μεγάλης σπουδαιότητας του¹¹⁸.

Βορειοανατολικά της Τρίπολης, στις εγκαταστάσεις όπου εδρεύει σήμερα η 124 ΠΒΕ, είχε κατασκευαστεί ήδη από το 1947 ένας αεροδιάδρομος. Το επόμενο έτος, με τη συμβολή των μηχανικών της AMAG, δημιουργήθηκε νέος μεγαλύτερος διάδρομος με διαφορετική κατεύθυνση για να διευκολυνθεί η προσγείωση των

¹¹⁷ Υπουργείο Εξωτερικών της Ελλάδος, *ό. π.*, τ.3., σ. 284

¹¹⁸ Γαλανιάδη Εύα, «Ο Δρόμος των Εκατό Ημερών: Το κατόρθωμα των κατοίκων του Κοσμά, 1951» στην ιστοσελίδα: <https://www.arcadiaportal.gr/news/dromos-ton-ekato-imeron-katorthoma-ton-katoikon-toy-kosma-1951-picsvid>, ημερομηνία προσπέλασης 04.10.2023

αεροπλάνων. Οι υπόλοιπες εγκαταστάσεις δημιουργήθηκαν σταδιακά. Το αεροδρόμιο αρχικά λειτούργησε ως πολιτικό, για ένα μικρό διάστημα χρησιμοποιήθηκε ως πολιτικό, ενώ από το 1955 έχει μετατραπεί σε κέντρο εκπαίδευσης¹¹⁹.

Στο βορειοδυτικό προάστιο της πόλης το 1951 ξεκίνησε η ανέγερση του νέου κτιρίου του Παναρκαδικού Νοσοκομείου η «Ευαγγελίστρια», προκειμένου να στεγάσει τις αυξημένες ανάγκες του ήδη υπάρχοντος νοσοκομείου της πόλης, το οποίο είχε ιδρυθεί ήδη από το 1896 και είχε τεθεί σε λειτουργία από το 1913 επί της οδού Ευαγγελιστρίας στον αριθμό 8.

Η δαπάνη καλύφθηκε στο μεγαλύτερο μέρος της από τις δωρεές των απόδημων Αρκάδων που βρίσκονταν στην Αμερική, ενώ ένα μικρό ποσοστό προήλθε από το Σχέδιο Μάρσαλ. Η κατασκευή του ολοκληρώθηκε το 1952 και διέθετε αρχικά 269 κρεβάτια. Στο ίδιο κτίριο στεγάζεται και το Στρατιωτικό Νοσοκομείο, ενώ κατά καιρούς έχουν γίνει διάφορες προσθήκες.

3.2.2.3.Νομός Αχαΐας

Ο νομός Αχαΐας δεν ωφελήθηκε ιδιαίτερα από το Σχέδιο Μάρσαλ. Η μοναδική γνωστή παρέμβαση είναι οι επισκευαστικές εργασίες που πραγματοποιήθηκαν στο λιμάνι της Πάτρας. Σήμερα το λιμάνι είναι από τα μεγαλύτερα και σημαντικότερα της Ελλάδας καθώς εξυπηρετεί την ακτοπλοϊκή σύνδεση της δυτικής Ελλάδας με τα νησιά του Ιονίου Πελάγους και με την Ιταλία.

3.2.2.4.Νομός Ηλείας

Στον νομό Ηλείας έγιναν περιορισμένες επεμβάσεις. Οι κυριότερες από αυτές αφορούσαν σε επισκευαστικές εργασίες στο λιμάνι που βρίσκεται στο Κατάκολο. Το λιμάνι σήμερα αποτελεί χώρο προσέλκυσης κρουαζιερόπλοιων. Επιπλέον, στο πλαίσιο της προσπάθειας ανάπτυξης της γεωργικής παραγωγής της χώρας, σημαντικά εγγειοβελτιωτικά έργα έλαβαν χώρα στον ποταμό Πηνειό.

3.2.2.5.Νομός Κορινθίας

Με χρήματα τόσο από το Δόγμα Τρούμαν όσο και από το Σχέδιο Μάρσαλ, προχώρησε το πολύ σημαντικό έργο του καθαρισμού και της διάνοιξης της διώρυγας της Κορίνθου. Μετά την εισβολή των Γερμανών στην Ελλάδα, οι Βρετανοί που είχαν απομείνει στη χώρα για να βοηθήσουν στην απομάκρυνση των συμμαχικών στρατευμάτων, συγκρούστηκαν με τους κατακτητές οι οποίοι επιχειρούσαν για την

¹¹⁹ Μητσιάς Χρήστος, «Το αεροδρόμιο Τρίπολης: 1940 – 1980», στην ιστοσελίδα: [Arcadiaportal.gr](https://www.arcadiaportal.gr), 08.11.2018, διαθέσιμο στο : <https://www.arcadiaportal.gr/news/aerodromio-tripolis-1940-1980-pics> , ημερομηνία προσπέλασης 04.10.2023

κατάληψη της διώρυγας της Κορίνθου με απώτερο σκοπό την παρεμπόδιση της ασφαλούς απομάκρυνσης του εναπομείναντος συμμαχικού στρατού.

Οι Άγγλοι κατά τη διάρκεια της καταδίωξης τους από τους Γερμανούς αλεξιπτωτιστές, προχώρησαν στην ανατίναξη της διώρυγας και μιας χαλύβδινης γέφυρας που αποτελούσε μέρος του οδικού και του σιδηροδρομικού δικτύου της περιοχής προκειμένου να καθυστερήσουν τους Γερμανούς. Μετά από λίγο καιρό οι Γερμανοί κατασκεύασαν δύο γέφυρες για να αποκαταστήσουν την οδική και σιδηροδρομική συγκοινωνία στην περιοχή.

Οι Γερμανοί πριν την αποχώρησή τους από τη χώρα τον Οκτώβριο του 1944, ανατίναξαν τις δύο χαλύβδινες γέφυρες, τα θραύσματα των οποίων έπεσαν μέσα στο κανάλι. Επιπλέον, είχαν απορρίψει μέσα στο κανάλι στρατιωτικά οχήματα, άρματα μάχης, 6 ατμομηχανές, 130 βαγόνια και σπασμένες σιδηροτροχιές. Ακόμα, μέσα στη διώρυγα είχε βυθιστεί ένα ατμόπλοιο, τα ερείπια του οποίου είχαν απομείνει μέσα στο κανάλι. Όλα αυτά τα υλικά, σε συνδυασμό με τόνους χώματος και βράχους που είχαν πέσει μέσα, είχαν μπλοκάρει πλήρως το μεγάλο κανάλι. Ακόμα, οι κυματοθραύστες στην είσοδο του καναλιού ήταν σχεδόν κατεστραμμένοι λόγω της έλλειψης συντήρησής τους.

Τον Οκτώβριο του 1947, με κεφάλαια αρχικά από το Δόγμα Τρούμαν και στη συνέχεια από το Σχέδιο Μάρσαλ, ξεκίνησαν οι εργασίες καθαρισμού και αποκατάστασης. Η εταιρεία Steers-Grove ανέλαβε την απομάκρυνση των μπάζων με τη χρήση βυθοκόρων, ρυμούλκων και άλλων πλωτών οχημάτων, ενώ η εταιρεία Atkinson-Drake-Park επιδόθηκε στην αποκατάσταση των δρόμων και των γεφυρών που είχαν καταστραφεί. Το Σώμα Μηχανικών που συστάθηκε από Έλληνες και Αμερικανούς εργολάβους και συμβούλους, ανέλαβε την επίβλεψη του συνόλου των εργασιών.

Στις 6 Ιουλίου 1948 παραδόθηκε ένα τμήμα της διώρυγας για τη διέλευση μικρών πλοίων, σε μία τελετή στην οποία παρευρέθηκαν μεταξύ άλλων οι Τσαλδάρης και Βενιζέλος καθώς και ο Γκρίσγουολντ. Έναν χρόνο αργότερα, το καλοκαίρι του 1949, οι εργασίες καθαρισμού και αποκατάστασης είχαν ολοκληρωθεί πλήρως. Η διώρυγα και οι δύο γέφυρες παραδόθηκαν εξ' ολοκλήρου στην κυκλοφορία.

Για την ολοκλήρωση της κατασκευής χρησιμοποιήθηκαν 650 τόνοι χάλυβα. Η προκατασκευασμένη γέφυρα που είχε τοποθετηθεί για προσωρινή εξυπηρέτηση

απομακρύνθηκε¹²⁰. Τα δεύτερα εγκαίνια του έργου πραγματοποιήθηκαν με την παρουσία του βασιλικού ζεύγους.

3.2.2.6. Νομός Λακωνίας

Στον νομό Λακωνίας δόθηκε έμφαση στον τομέα της υγείας. Το 1939, με δωρεά που δόθηκε από την Αικατερίνη και τον Ιωάννη Γρηγορίου ξεκίνησε στην πόλη της Σπάρτης η κατασκευή σανατόριου, προκειμένου να φιλοξενηθούν ασθενείς που έπασχαν από φυματίωση. Η ασθένεια είχε πάρει εκρηκτικές διαστάσεις ήδη από τα μέσα του προηγούμενου αιώνα και ήταν επιτακτική η ανάγκη να κατασκευαστούν χώροι απομόνωσης, για ανάρρωση και θεραπεία.

Η κατασκευή ολοκληρώθηκε, μετά από τη συμβολή και της αμερικανικής βοήθειας, το 1953 οπότε άρχισε και η λειτουργία του. Το σανατόριο είχε δυναμικότητα 120 κλινών και ο χώρος στεγαζόταν σε 70.000 τ.μ. . Το 1962 το σανατόριο μετατράπηκε σε νοσοκομείο και τα εγκαίνια του πραγματοποιήθηκαν το 1965. Σήμερα αποτελεί το Γενικό Νοσοκομείο Λακωνίας.

3.2.2.7. Νομός Μεσσηνίας

Στον νομό Μεσσηνίας έγιναν αρκετά έργα μέσω της αμερικανικής συνεισφοράς. Στο λιμάνι της μεσσηνιακής πρωτεύουσας, είχαν κατασκευαστεί από το 1926 και το 1928 το κτίριο της «Ευαγγελίστριας» ή του «Μεγάλου Μύλου» και το κτίριο του «Κυλινδρόμυλου» ή «Μικρού Μύλου», τα οποία αποτελούσαν ένα βιομηχανικό συγκρότημα και φιλοξενούσαν τους Μύλους «Ευαγγελίστρια Α.Ε.» της πόλης. Το πρώτο βρίσκεται μπροστά στο λιμάνι ενώ το δεύτερο λίγο βορειότερα.

Τα έτη 1951 και 1952 ξεκίνησαν, με χρήματα της αμερικανικής βοήθειας, ορισμένες επεκτάσεις, οι οποίες ολοκληρώθηκαν αρκετά χρόνια αργότερα, ενώ η βιομηχανική μονάδα βρισκόταν σε λειτουργία έως το 1986. Τα χρήματα που χρησιμοποιήθηκαν για τις προσθήκες ήταν 175.000 δολάρια. Με την αμερικανική ενίσχυση έγιναν και άλλες μικρές προσθήκες και επεμβάσεις στο λιμάνι της μεσσηνιακής πρωτεύουσας¹²¹.

¹²⁰ Αθανασούλη Γιώτα, «6 Ιουλίου 1948 : Η διώρυγα της Κορίνθου ανοίγει και πάλι μετά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο», στην ιστοσελίδα : *Γνώμη Πολιτών*, 06.07.2020, διαθέσιμο στο : <https://gnomipoliton.com/2020/07/06/6-%CE%B9%CE%BF%CF%85%CE%BB%CE%AF%CE%BF%CF%85-1948-%CE%B7-%CE%B4%CE%B9%CF%8E%CF%81%CF%85%CE%B3%CE%B1-%CF%84%CE%B7%CF%82-%CE%BA%CE%BF%CF%81%CE%AF%CE%BD%CE%B8%CE%BF%CF%85-%CE%B1%CE%BD%CE%BF%CE%AF%CE%B3/>, ημερομηνία προσπέλασης 04.10.2023

¹²¹ Αν. Μηλίτση – Νίκα – Χρ. Θεοφιλοπούλου – Στεφανούρη, *Κυλινδρόμυλοι Μεσσηνίας «Ευαγγελίστρια Α.Ε.*, Καλαμάτα 2002, σ. 38

Το κτίριο που βρίσκεται στην οδό Κρήτης 13 κοντά στην παραλία της πόλης, γνωστό ως Πρώην Σχολή Παπαφλέσσα, κατασκευάστηκε με τη συμβολή του Σχεδίου Μάρσαλ και με κεφάλαια από τη Μητρόπολη Μεσσηνίας. Το κτίριο θεμελιώθηκε το 1951 σε οικόπεδο το οποίο είχε αγοράσει ο Δήμος Καλαμών. Έναν χρόνο αργότερα έγιναν τα εγκαίνια της Σχολής Παπαφλέσσα και το 1953 ολοκληρώθηκαν οι εργασίες κατασκευής. Από το 1979 έως το 2000 το κτίριο στέγαζε το 1^ο Γυμνάσιο της πόλης. Από τον Ιούλιο έως τον Οκτώβριο του 2022 στο οίκημα πραγματοποιήθηκαν εργασίες επισκευής και από τον Νοέμβριο του ίδιου έτους άρχισαν να μεταφέρονται εκεί οι υπηρεσίες της Περιφερειακής Ενότητας Μεσσηνίας.

Έξω από την πόλη, κοντά στο χωριό Τρίοδος, κατασκευάστηκε ένα μικρό αεροδρόμιο. Η κατασκευή του ολοκληρώθηκε, μετά τη συμβολή του Σχεδίου Μάρσαλ, το 1959 οπότε και άρχισε η λειτουργία του ως πολιτικού. Ωστόσο, το 1970, λόγω των αυξημένων αναγκών που απαιτούσαν τη χρήση μεγαλύτερου διαδρόμου προσγείωσης, το αεροδρόμιο μεταφέρθηκε στις εγκαταστάσεις της 120 Π.Ε.Α., όπου παρέμεινε έως το 1991, ενώ το ίδιο έτος, μεταφέρθηκε στο νοτιοανατολικό άκρο των ίδιων εγκαταστάσεων, όπου λειτουργεί μέχρι και σήμερα.

Στο χωριό Άγιος Νικόλαος στη μεσσηνιακή Μάνη ανεγέρθηκε κέντρο υγείας. Η δομή σήμερα εξυπηρετεί μεγάλο αριθμό κατοίκων της Δυτικής Μάνης καθώς και πλήθος επισκεπτών της περιοχής.

Επιπλέον, έγινε μελέτη για τη δημιουργία επαρχιακής οδού που θα συνέδεε το λιμάνι της Πύλου με την επαρχιακή οδό στο χωριό Λυκουδέσι και μέσω αυτού θα κατέληγε στην Εθνική Οδό στο Καλό Νερό. Το έργο ξεκίνησε τελικά το 2000 και σήμερα αποτελεί τη 10^η επαρχιακή οδό Μεσσηνίας που ξεκινάει από Πετρίτσι έως Ραπτόπουλο.

Επίλογος

Η ολοκλήρωση της εφαρμογής του Σχεδίου Μάρσαλ στην ευρωπαϊκή ήπειρο συνοδεύτηκε τόσο από θετικά όσο και από αρνητικά αποτελέσματα. Τα θετικά αποτελέσματα είναι πολλαπλά και είναι ορατά σε πολλά επίπεδα. Μέσω του Σχεδίου Μάρσαλ οι χώρες πέτυχαν την εξισορρόπηση του προϋπολογισμού τους και τον έλεγχο της ανεργίας και του πληθωρισμού τους. Σημείωσαν πολιτική και οικονομική σταθερότητα και ανόρθωση, κοινωνική άνοδο, βιομηχανική και γεωργική ανάπτυξη καθώς και μικρότερη ανάπτυξη σε άλλους τομείς. Επιπλέον πέτυχαν τον εκσυγχρονισμό των επικοινωνιών και ολοκλήρωσαν την αποκατάσταση των υποδομών και των μεταφορών τους.

Επιπλέον, οι ευρωπαϊκές κυβερνήσεις πέτυχαν τη βελτίωση του τραπεζικού τους συστήματος. Παράλληλα, στον κοινωνικό τομέα, οι συνδικαλιστές απέκτησαν δικαιώματα, τα οποία ήταν ανύπαρκτα έως τότε, ενώ προχώρησε η κρατικοποίηση ορισμένων βιομηχανιών¹²². Εισήχθησαν μεταρρυθμίσεις οι οποίες συνέδεαν τον μισθό με την παραγωγικότητα του εκάστοτε υπαλλήλου καθώς και νέες μέθοδοι και τεχνικές διοίκησης μεταβάλλοντας ριζικά τον τρόπο λειτουργίας της ευρωπαϊκής διοίκησης.

Σημειώθηκε άνοδος του ενδοευρωπαϊκού εμπορίου και των εξαγωγών προς την Αμερική. Ο Οργανισμός Ευρωπαϊκής Οικονομικής Συνεργασίας συνέβαλε στη μείωση των εμπορικών φραγμών και στην εξομάλυνση των πληρωμών¹²³. Στον τομέα της σύγκλισης, στον οποίο ήδη από το 1948 είχε προταθεί από τον Γκούντενχοφ – Καλλέργη η Κοινοβουλευτική Ένωση της Ευρώπης, η σημαντική πρόοδος που σημειώθηκε οδήγησε σταθερά προς την κατεύθυνση της οικονομικής ολοκλήρωσης της Ευρώπης με την ΕΚΑΧ και την ΕΟΚ, στη δημιουργία του Συμβουλίου της Ευρώπης στον τομέα της πολιτικής και στη δημιουργία συμμαχιών στον τομέα της άμυνας όπως το ΝΑΤΟ¹²⁴. Επιπλέον, οι χώρες επανασυνδέθηκαν με τη Γερμανία. Τέλος, εξυπηρετήθηκε και ο σκοπός της απομάκρυνσης της κομμουνιστικής απειλής.

Πέρα από τις θετικές κριτικές, το Σχέδιο Μάρσαλ έλαβε και ποικίλες αρνητικές που αφορούσαν διάφορες πτυχές του. Η πολιτική των ΗΠΑ κατακρίθηκε από πολλούς πως αποσκοπούσε στην κατάλυση της εθνικής ανεξαρτησίας των κρατών. Η βοήθεια συνεπαγόταν και ανάμειξη των Αμερικανών στα εσωτερικά της

¹²² J. Young, *ό. π.*, σ. 21

¹²³ J. Young, *ό. π.*, σ. 90

¹²⁴ Το Βορειοανατολικό Σύμφωνο (ΝΑΤΟ) συστάθηκε τον Απρίλιο του 1949 ανάμεσα σε δέκα ευρωπαϊκά κράτη, την Αμερική και τον Καναδά.

κάθε χώρας. Το Κογκρέσο, ήδη πριν από την έγκριση του προγράμματος, είχε δηλώσει πως μόνο υπό τον όρο της επιτήρησης της παρεχόμενης βοήθειας ήταν διατεθειμένο να εγκρίνει το νομοθέτημα, επιβάλλοντας την ύπαρξη αμερικανικής έγκρισης πριν και κατά τη διάρκεια εκτέλεσης οποιουδήποτε έργου.

Σύμφωνα με μία άλλη άποψη, το πρόγραμμα αποτελούσε στην ουσία μια διπλωματική κίνηση με πολιτικές επιδιώξεις, αφού ο εν μέρει αποκλεισμός των κρατικών διοικήσεων των χωρών από τη διαχείριση του προγράμματος και ο διορισμός ανεξάρτητης διοίκησης επιβεβαιώνει τον σκοπό αυτό. Επιπλέον, οι επικριτές επεσήμαναν το γεγονός πως η βοήθεια εκτός από τη μορφή πιστώσεων, πήρε και τη μορφή εκποιήσεων παλιών ή άχρηστων για την Αμερική υλικών, όπως τα πλοία Liberty στην περίπτωση της Ελλάδας¹²⁵. Παράλληλα, με τις διάφορες μορφές των εμπορικών συναλλαγών που καλούνταν να κάνουν οι χώρες, το μεγαλύτερο μέρος της ενίσχυσης θα επέστρεφε στα χέρια των χρηματοδοτών μέσα στα επόμενα 10 με 15 χρόνια, καθώς οι τιμές των ειδών που προσφέρονταν ήταν αρκετά υψηλότερες από τις αντίστοιχες που εφαρμόζονταν σε συνθήκες ελεύθερου εμπορίου.

Όσον αφορά την Ελλάδα, το Σχέδιο Μάρσαλ αποτέλεσε ένα μόνο μέρος της συνολικής βοήθειας την οποία έλαβε η χώρα ήδη από το τέλος του Β' Παγκοσμίου Πολέμου¹²⁶. Στα πλαίσια αυτού η χώρα δεν πέτυχε την οικονομική ανόρθωση που πέτυχαν οι υπόλοιπες χώρες της Ευρώπης. Παρ' όλα αυτά, εξασφάλισε τη διαβίωση του πληθυσμού της, την οικονομική και κοινωνική σταθερότητα της και ολοκλήρωσε την επισκευή μεγάλου μέρους των κατεστραμμένων υποδομών που είχαν προκύψει από τις συνεχόμενες δοκιμασίες στις οποίες είχε υποβληθεί η χώρα. Παράλληλα, προχώρησε η κατασκευή νέων δημοσίων έργων κοινής ωφέλειας, λίγων στον αριθμό, υψηλής παρ' αυτά σπουδαιότητας.

Δόθηκε ώθηση σε πολλούς ελληνικούς τομείς, με αποτέλεσμα την ανάπτυξη πολλών από αυτών, με κυριότερη την αύξηση της εγχώριας παραγωγής, κυρίως του σιταριού, του ρυζιού και των δημητριακών. Αυτό οδήγησε στη μείωση των εισαγωγών κάτι που με τη σειρά του συνέβαλε και στη μείωση του ελλείμματος στο ισοζύγιο πληρωμών σε συνδυασμό με την ανάπτυξη και της ελληνικής ναυτιλίας¹²⁷.

¹²⁵ Π. Ροδάκης, *ό. π.*, σ. 118

¹²⁶ Π. Καζάκος, *ό. π.*, σ. 224

¹²⁷ Ευ. Χεκίμογλου, *ό. π.*, σ. 53

Τέλος, η χώρα διατήρησε την παραμονή της κοντά στις υπόλοιπες χώρες του Δυτικού Κόσμου, κάτι που οδήγησε στη μετέπειτα συμπερίληψη της στις αναπτυγμένες χώρες.

Η χώρα χρησιμοποίησε μεγάλο μέρος της ενίσχυσης για την κάλυψη στρατιωτικών δαπανών, τη δημιουργία έργων υποδομής στρατιωτικής σημασίας, την ασφάλεια των συνόρων, τη διαβίωση του πληθυσμού και την αποκατάσταση του μεγάλου αριθμού προσφύγων. Το υπόλοιπο των χρημάτων αξιοποιήθηκε κατά κύριο λόγο για την ενίσχυση του προϋπολογισμού και τη σταθεροποίηση του νομίσματος.

Στην Ελλάδα, η ανασυγκρότηση και η ανάπτυξη των υποδομών καθυστέρησαν και μόλις αυτές προχώρησαν ήταν σε πολύ μικρότερο βαθμό από τις αντίστοιχες ευρωπαϊκές, καθώς μεγάλο μέρος του ποσού διατέθηκε για τις αμυντικές ανάγκες της χώρας. Η βιομηχανική παραγωγή γνώρισε μικρή σχετικά ανάπτυξη καθώς δόθηκε προτεραιότητα στον εκσυγχρονισμό των ήδη υπαρχόντων μονάδων και όχι στην ανέγερση νέων. Ο στόχος της διοικητικής μεταρρύθμισης απέτυχε σε μεγάλο βαθμό λόγω της διαφθοράς και της αδράνειας που επικρατούσε στην ελληνική πολιτική και διοικητική σκηνή.

Στη χώρα, υποστηρίχθηκε πως η συμμετοχή των Αμερικανών έφτασε σε πολλές περιπτώσεις στα όρια της ωμής παρέμβασης, κυρίως στον τομέα σχηματισμού κυβερνήσεων. Οι πράξεις τους κινούνταν με βάση τη δυσαρέσκεια τους προς συγκεκριμένα πρόσωπα, όπως ο Τσαλδάρης. Επιπλέον, οι ελληνικές διεκδικήσεις για αποζημιώσεις και δικαστικές διώξεις εις βάρος της Γερμανίας διακόπηκαν μέσω της παρέμβασης των Αμερικανών¹²⁸.

Στο ίδιο πλαίσιο, η δήλωση του Παναγιώτη Κανελλόπουλου προς τον στρατηγό Βαν Φλιτ όταν αυτός έφτασε στην Ελλάδα, στις 24 Φεβρουαρίου 1948, «στρατηγέ, ιδού ο στρατός σας», αλλά και το χαστούκι του Πόρτερ στον Υπουργό Στέφανο Στεφανόπουλο κατά τη διάρκεια μιας διαφωνία τους προκάλεσαν εκτεταμένη δυσαρέσκεια. Ακόμα, η συμφωνία που υπεγράφη στις 12 Οκτωβρίου 1953 ανάμεσα στην Ελλάδα και τις ΗΠΑ οδήγησε στην εγκατάσταση αμερικανικών βάσεων στη χώρα οι οποίες δικαιολογήθηκαν ως απαραίτητες στρατιωτικές εγκαταστάσεις για την ακεραιότητα της Ελλάδας^{129 130 131}.

¹²⁸ Εκπομπή : Η Μηχανή του Χρόνου – ««Το σχέδιο Μάρσαλ» 27 Ιούνιος 2017», ΕΡΤ Α.Ε., 15.05.2018, διαθέσιμο στο : <https://www.youtube.com/watch?v=8HH0VQRvNrU>

¹²⁹ Τ. Βουρνάς, *ό. π.*, σ. 139

¹³⁰ Υπουργείο Εξωτερικών της Ελλάδος, *ό. π.*, τ.1., σ. 175

¹³¹ Σ. Ριζάς, «1952 – 1955 Εξωτερική Πολιτική», στην : *Ιστορία των Ελλήνων, Σύγχρονος Ελληνισμός από το 1949 έως σήμερα*, τ. 14, Αθήνα χ.χ., σ. 72 – 73

Πηγές και Βιβλιογραφία

Α. Πηγές

Δημοσιευμένες Πηγές

Απατάγγελος Αν., *Οικονομική Σκέψη και Οικονομική Πολιτική στην περίοδο της Ανασυγκρότησης, 1945-1953*, Πανεπιστήμιο Πατρών, Τμήμα Οικονομικών Επιστημών, ΠΜΣ, 2011

Εθνικό Σχέδιο Δράσης για τα αυτόχθονα είδη πέστροφας, LIFE-IP 4 NATURA (LIFE16 IPE/GR/000002) Ολοκληρωμένες δράσεις για τη διατήρηση και διαχείριση των περιοχών Natura 2000, των ειδών, των οικοτόπων και των οικοσυστημάτων στην Ελλάδα, Νοέμβριος 2019

Κιντή Ρ., «Μία παραδοσιακή μορφή ενέργειας: Η περίπτωση του Λάδωνα», στο : *Ενέργεια και τοπικές κοινωνίες*, Τσίγκανου Ι. – Κιντή Ρ., Αθήνα 2018

Μηλίτση – Νίκα Αν. – Θεοφιλοπούλου – Στεφανούρη Χρ., *Κυλινδρόμυλοι Μεσσηνίας «Ευαγγελίστρια Α.Ε.*, Καλαμάτα 2002

Εγκυκλοπαίδειες – Λεξικά

Νεώτερον εγκυκλοπαιδικόν λεξικόν : 'Ηλίου' μεθοδική και συστηματική συμπύκνωσις και εκλαϊκευσις όλων των ανθρωπίνων γνώσεων, τ.17, Αθήνα 1958

Οπτικοακουστικά Μέσα – Ντοκυμανταίρ

Η Μηχανή του Χρόνου – ««Το σχέδιο Μάρσαλ» 27 Ιούνιος 2017», EPT A.E., 15.05.2018, διαθέσιμο στο : <https://www.youtube.com/watch?v=8HH0VQRvNrU>

Διαδικτυακές Πηγές

Αθανασούλη Γιώτα, «6 Ιουλίου 1948 : Η διώρυγα της Κορίνθου ανοίγει και πάλι μετά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο», στην ιστοσελίδα : *Γνώμη Πολιτών*, 06.07.2020, διαθέσιμο στο : <https://gnomipoliton.com/2020/07/06/6-%CE%B9%CE%BF%CF%85%CE%BB%CE%AF%CE%BF%CF%85-1948-%CE%B7-%CE%B4%CE%B9%CF%8E%CF%81%CF%85%CE%B3%CE%B1-%CF%84%CE%B7%CF%82-%CE%BA%CE%BF%CF%81%CE%AF%CE%BD%CE%B8%CE%BF%CF%85->

[%CE%B1%CE%BD%CE%BF%CE%AF%CE%B3/](#) , ημερομηνία προσπέλασης 04.10.2023

Γαλανιάδη Εύα, «Ο Δρόμος των Εκατό Ημερών: Το κατόρθωμα των κατοίκων του Κοσμά, 1951» στην ιστοσελίδα: *Arcadia portal.gr*, 14.01.2017, διαθέσιμο στο : <https://www.arcadiaportal.gr/news/o-dromos-ton-ekato-imeron-katorthoma-ton-katoikon-toy-kosma-1951-picsvid> , ημερομηνία προσπέλασης 04.10.2023

Κεχαγιάς Βασίλης, «Ο Νέος Σιδηροδρομικός Σταθμός Θεσσαλονίκης», στην ιστοσελίδα: *Εφημερίδα Μακεδονία*, 14.03.2023, διαθέσιμο στο : <https://www.makthes.gr/istories-o-neos-sidirodromikos-stathmos-thessalonikis-634012> , ημερομηνία προσπέλασης 20.09.2023

Μητσιάς Χρήστος, «Το αεροδρόμιο Τρίπολης: 1940 – 1980», στην ιστοσελίδα: *Arcadia portal.gr*, 08.11.2018, διαθέσιμο στο : <https://www.arcadiaportal.gr/news/aerodromio-tripolis-1940-1980-pics> , ημερομηνία προσπέλασης 04.10.2023

B. Βιβλιογραφία

Βετσόπουλος Α, *Η Ελλάδα και το Σχέδιο Μάρσαλ, Η μεταπολεμική ανασυγκρότηση της ελληνικής οικονομίας*, Αθήνα 2007

Βουρνάς Τ, *Ιστορία της Σύγχρονης Ελλάδας Ο εμφύλιος*, Αθήνα 1981

Βισβιζή – Δοντά Δ., *Ιστορία του μεταπολεμικού κόσμου 1945 – 1970*, Αθήνα 1973

Γουίτνερ Λ, *Η αμερικάνικη επέμβαση στην Ελλάδα 1943 – 1949*, Θεσσαλονίκη 1991

Δένδιας Μ., *Το Δόγμα Τρούμαν και η ελληνική ελευθερία*, Αθήνα 1967

Θεοδωρόπουλος Σπ., *Απ' το Δόγμα Τρούμαν στο Δόγμα Χούντα*, Αθήνα 1977

Καζάκος Π., «Η ελληνική οικονομία, 1949 – 1967: Ανασυγκρότηση και ανάπτυξη», στην : *Ιστορία του Ελληνικού Έθνους, Σύγχρονος Ελληνισμός από το 1941 έως το τέλος του αιώνα*, τ. ΙΣΤ', Αθήνα 2000

Κωνσταντόπουλος Δ., *Το Δόγμα Τρούμαν και η Ελλάς*, Θεσσαλονίκη 1967

Κωστόπουλος Αλ., *Γέφυρες συνεργασίας Σχέδιο Marshall και Ελλάδα*, Αθήνα 2008

Λάπαμ Ρ., *Το Σχέδιο Μάρσαλ στην Ελλάδα Ο πλήρης απολογισμός της βοήθειας του Σχεδίου Μάρσαλ προς την Ελλάδα, Ιούλιος 1948 – Ιανουάριος 1952*, χ.τ. 1952

Μάρκογλου Εμ., *Το Δόγμα Τρούμαν αποκορύφωμα των φιλικών ελληνοαμερικανικών σχέσεων 1947 – 55*, Αθήνα 1963

Οικονόμου – Γκούρας Π, *Το Δόγμα Τρούμαν και η αγωνία της Ελλάδος*, Αθήνα 1957

Παπανδρέου Αν., *Η δημοκρατία στο απόσπασμα*, τ. 1, Αθήνα 2006

Πίππας Δ., *Η ανασυγκρότηση της Ελλάδος και η συμβολή των Ελλήνων της Αμερικής*, Νέα Υόρκη 1947

Ριζάς Σ., «1952 – 1955 Εξωτερική Πολιτική», στην : *Ιστορία των Ελλήνων, Σύγχρονος Ελληνισμός από το 1949 έως σήμερα*, τ. 14, Αθήνα χ.χ.

Ροδάκης Π., *Το ξένο κεφάλαιο στην Ελλάδα, πλαίσια και συνέπειες της υποτέλειας*, Τρίπολη 2005

Σταθάκης Γ., *Το Δόγμα Τρούμαν και το Σχέδιο Μάρσαλ, Η ιστορία της αμερικανικής βοήθειας στην Ελλάδα*, Αθήνα 2004

Σφήκας Θ. «Δώδεκα λεπτά στο Πανεπιστήμιο του Χάρβαντ, 5 Ιουνίου 1947: Εισαγωγή» στο: *Το Σχέδιο Μάρσαλ Ανασυγκρότηση και διαίρεση της Ευρώπης*, Αθήνα 2013

Υπουργείο Εξωτερικών της Ελλάδος, Υπηρεσία Διπλωματικού και Ιστορικού Αρχείου, *Η Ελλάδα στο μεταίχμιο ενός νέου κόσμου : Ψυχρός Πόλεμος– Δόγμα Truman- Σχέδιο Marshall, 1943 – 1951*, τ.1., Αθήνα 2002

Υπουργείο Εξωτερικών της Ελλάδος, Υπηρεσία Διπλωματικού και Ιστορικού Αρχείου, *Η Ελλάδα στο μεταίχμιο ενός νέου κόσμου : Ψυχρός Πόλεμος– Δόγμα Truman- Σχέδιο Marshall, 1943 – 1951*, τ.2., Αθήνα 2002

Υπουργείο Εξωτερικών της Ελλάδος, Υπηρεσία Διπλωματικού και Ιστορικού Αρχείου, *Η Ελλάδα στο μεταίχμιο ενός νέου κόσμου : Ψυχρός Πόλεμος– Δόγμα Truman- Σχέδιο Marshall, 1943 – 1951*, τ.3., Αθήνα 2002

Χαρλαυτή Τζ., «Μηχανή πρόσω ολοταχώς. Έναρξες ταξιδιού» στο : *Εισαγωγή στην Νεοελληνική Οικονομική Ιστορία (18^{ος} – 20^{ος} αιώνας)*, Αθήνα 2006

Χατζηβασιλείου Ευ., *Εισαγωγή στην ιστορία του μεταπολεμικού κόσμου*, Αθήνα 2006

Χατζηιωσήφ Χρ., «Η πολιτική οικονομία της μεταπολεμικής Ελλάδας, 1944 – 1996» στο : *Εισαγωγή στην Νεοελληνική Οικονομική Ιστορία (18^{ος} – 20^{ος} ΑΙΩΝΑΣ)*, Αθήνα 2006

Χεκίμογλου Ευ., «1949 – 1952 Οικονομία», στην : *Ιστορία των Ελλήνων, Σύγχρονος Ελληνισμός από το 1949 έως σήμερα*, τ. 14 , Αθήνα χ.χ.

Χρήστου Θ., *Από την Εθνοσυνέλευση της Επιδαύρου (1821) έως την ενσωμάτωση της Δωδεκανήσου (1947)*, Αθήνα 1999

Χρήστου Θ., «Ο Ελευθέριος Βενιζέλος στην πολιτική σκηνή (1909 – 1910)», στην : *Ιστορία των Ελλήνων*, τ.11, χ.τ. 2006

Χρήστου Θ., *Πέτρος Σωκρ. Κόκκαλης (1896 – 1962). Ο αστός επαναστάτης ιατρός από τον αντιβενιζελισμό στο λενινισμό*, Αθήνα 2019

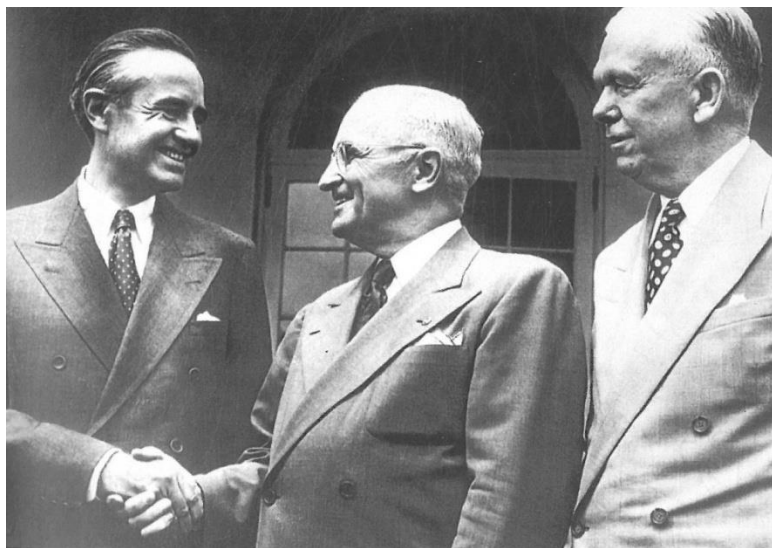
Χρήστου Θ., *Προσεγγίσεις στη Νεότερη Ελληνική Ιστορία. Από το Ρήγα Βελεστινλή (1757 – 1798) έως την εμπλοκή της Ελλάδας στο Β' Παγκόσμιο Πόλεμο (1940 – 1941)*, Αθήνα 2001

Brewer D., *Ελλάδα 1940 1949 Πόλεμος Κατοχή Αντίσταση Εμφύλιος*, μτφρ. Σέρβη Κ., Αθήνα 2019

Young J. W., *Η Ευρώπη του Ψυχρού Πολέμου, 1945 – 1991: πολιτική ιστορία*, μτφρ. Δεμερτζίδης Γ., πέμπτη έκδοση, Αθήνα 2006

Παράρτημα

Εικόνες

Εικόνα 1: Οι επικεφαλής των δύο προγραμμάτων βοήθειας προς την Ελλάδα : Ο Η. Truman στο κέντρο, ο G. Marshall δεξιά και ο A. Harriman αριστερά
 Προέλευση : Υπουργείο Εξωτερικών της Ελλάδος, Υπηρεσία Διπλωματικού και Ιστορικού Αρχείου, 2002, *Η Ελλάδα στο μεταίχμιο ενός νέου κόσμου : Ψυχρός Πόλεμος- Δόγμα Truman- Σχέδιο Marshall, 1943 – 1951*, τ.1., Αθήνα, εικόνες πρώτου μέρους

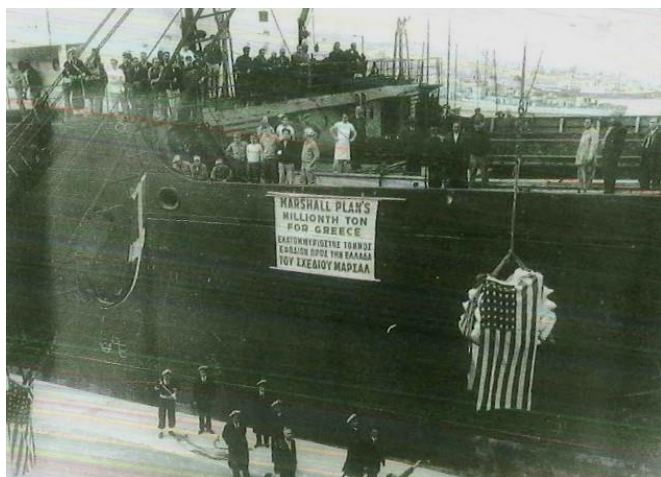
Εικόνα 2: Σήμα της Αμερικανικής Αποστολής (AMAG)
 Προέλευση : Υπουργείο Εξωτερικών της Ελλάδος, Υπηρεσία Διπλωματικού και Ιστορικού Αρχείου, 2002, *Η Ελλάδα στο μεταίχμιο ενός νέου κόσμου : Ψυχρός Πόλεμος- Δόγμα Truman- Σχέδιο Marshall, 1943 – 1951*, τ.3., Αθήνα, εικόνα 13

Εικόνα 3: Πανακίδα που αναφέρει την ανέγερση του Παναρκαδικού Νοσοκομείου στην Τρίπολη

Τομέας υγείας – νομός Αρκαδίας

Προέλευση : Υπουργείο Εξωτερικών της Ελλάδος, Υπηρεσία Διπλωματικού και Ιστορικού Αρχείου, 2002, *Η Ελλάδα στο μεταίχμιο ενός νέου κόσμου : Ψυχρός Πόλεμος– Δόγμα Truman- Σχέδιο Marshall, 1943 – 1951*, τ.3., Αθήνα, εικόνα 16

Εικόνα 4: Εκφόρτωση ειδών πρώτης ανάγκης στο λιμάνι του Πειραιά τον Δεκέμβριο του 1949

Τομέας κοινωνικής πρόνοιας

Προέλευση : Υπουργείο Εξωτερικών της Ελλάδος, Υπηρεσία Διπλωματικού και Ιστορικού Αρχείου, 2002, *Η Ελλάδα στο μεταίχμιο ενός νέου κόσμου : Ψυχρός Πόλεμος– Δόγμα Truman- Σχέδιο Marshall, 1943 – 1951*, τ.1., Αθήνα, εικόνες πρώτου μέρους

Εικόνα 5: Αποστολή πρώτων ειδών προς τους κατοίκους της χώρας

Τομέας κοινωνικής πρόνοιας

Προέλευση : Υπουργείο Εξωτερικών της Ελλάδος, Υπηρεσία Διπλωματικού και Ιστορικού Αρχείου, 2002, *Η Ελλάδα στο μεταίχμιο ενός νέου κόσμου : Ψυχρός Πόλεμος– Δόγμα Truman- Σχέδιο Marshall, 1943 – 1951*, τ.2., Αθήνα, εικόνα 11

Εικόνα 6: Γεωργικά μηχανήματα με τα οποία πραγματοποιήθηκαν εγχειροβελτιωτικά έργα στην Ανθήλη, όπως καλλιέργεια ρυζιού.

Τομέας γεωργίας

Υπουργείο Εξωτερικών της Ελλάδος, Υπηρεσία Διπλωματικού και Ιστορικού Αρχείου, 2002, *Η Ελλάδα στο μεταίχμιο ενός νέου κόσμου : Ψυχρός Πόλεμος– Δόγμα Truman- Σχέδιο Marshall, 1943 – 1951*, τ.1., Αθήνα, εικόνες δεύτερου μέρους

Εικόνα 7: Το κτίριο της «Ευαγγελίστριας» από το συγκρότημα των κυλινδρόμυλων Καλαμάτας

Τομέας βιομηχανίας – νομός Μεσσηνίας

Προέλευση: «Αξιοποίηση του Μύλου στο λιμάνι της Καλαμάτας προτείνει η ομάδα 'Πάμε Βόλτα'», στην ιστοσελίδα : [eleftheria online.gr](https://eleftheriaonline.gr) , 05.04.2015, διαθέσιμη στο : <https://eleftheriaonline.gr/local/koinonia/item/60540-pame-volta-myloi> , ημερομηνία προσπέλασης 12.10.2023

Εικόνα 8: Πινακίδα σε οδό του χωριού Κοσμά μετά την ολοκλήρωση των εργασιών Τομέας δημοσίων έργων – οδικές συγκοινωνίες – νομός Αρκαδίας

Προέλευση : Υπουργείο Εξωτερικών της Ελλάδος, Υπηρεσία Διπλωματικού και Ιστορικού Αρχείου, 2002, *Η Ελλάδα στο μεταίχμιο ενός νέου κόσμου : Ψυχρός Πόλεμος- Δόγμα Truman- Σχέδιο Marshall, 1943 – 1951*, τ.3., Αθήνα, εικόνα 14

Εικόνα 9 : Εγκαίνια της σιδηροδρομικής γραμμής στην περιοχή Βόδα, στον Άγρα ποταμό

Τομέας δημοσίων έργων - σιδηρόδρομοι

Προέλευση : Υπουργείο Εξωτερικών της Ελλάδος, Υπηρεσία Διπλωματικού και Ιστορικού Αρχείου, 2002, *Η Ελλάδα στο μεταίχμιο ενός νέου κόσμου : Ψυχρός Πόλεμος- Δόγμα Truman- Σχέδιο Marshall*, 1943 – 1951, τ.1., Αθήνα, εικόνες δευτέρου μέρους

Εικόνα 10 : Σήραγγα του σιδηροδρομικού δικτύου στα Κιούρκα Αττικής. Δεξιά και αριστερά διακρίνονται οι σημαίες των δύο χωρών, της Ελλάδας και της Αμερικής.

Τομέας δημοσίων έργων – σιδηρόδρομοι

Προέλευση : Υπουργείο Εξωτερικών της Ελλάδος, Υπηρεσία Διπλωματικού και Ιστορικού Αρχείου, 2002, *Η Ελλάδα στο μεταίχμιο ενός νέου κόσμου : Ψυχρός Πόλεμος- Δόγμα Truman- Σχέδιο Marshall*, 1943 – 1951, τ.2., Αθήνα, εικόνα 14

Εικόνα 11 : Εργασίες καθαρισμού της διώρυγας Κορίνθου

Τομέας λιμενικών έργων – νομός Κορινθίας

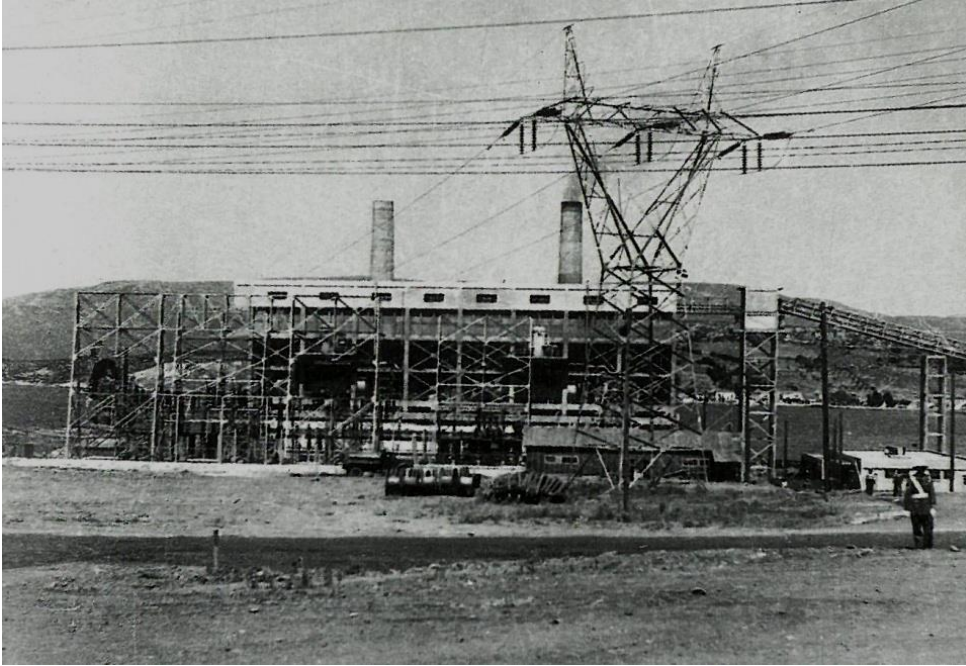
Προέλευση : Υπουργείο Εξωτερικών της Ελλάδος, Υπηρεσία Διπλωματικού και Ιστορικού Αρχείου, 2002, *Η Ελλάδα στο μεταίχμιο ενός νέου κόσμου : Ψυχρός Πόλεμος- Δόγμα Truman- Σχέδιο Marshall, 1943 – 1951*, τ.1., Αθήνα, εικόνες πρώτου μέρους

Εικόνα 12 : Τελετή επαναλειτουργίας στη νότια είσοδο της διώρυγας της Κορίνθου

Τομέας λιμενικών έργων – νομός Κορινθίας

Προέλευση : Υπουργείο Εξωτερικών της Ελλάδος, Υπηρεσία Διπλωματικού και Ιστορικού Αρχείου, 2002, *Η Ελλάδα στο μεταίχμιο ενός νέου κόσμου : Ψυχρός Πόλεμος- Δόγμα Truman- Σχέδιο Marshall, 1943 – 1951*, τ.1., Αθήνα, εικόνες πρώτου μέρους

Εικόνα 13 : Το εργοστάσιο παραγωγής ρεύματος που κατασκευάστηκε στο Αλιβέρι Τομέας ηλεκτροδότησης
 Προέλευση : Υπουργείο Εξωτερικών της Ελλάδος, Υπηρεσία Διπλωματικού και Ιστορικού Αρχείου, 2002, *Η Ελλάδα στο μεταίχμιο ενός νέου κόσμου : Ψυχρός Πόλεμος– Δόγμα Truman- Σχέδιο Marshall*, 1943 – 1951, τ.1., Αθήνα, εικόνες δεύτερου μέρους

Εικόνα 14 : Το φράγμα του ποταμού Λάδωνα Τομέας ηλεκτροδότησης – νομός Αρκαδίας
 Προέλευση : Μιχάλης Παπαδόπουλος, «Η ίδρυση και ανάπτυξη της ΔΕΗ», στην ιστοσελίδα : *Η ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ*, 16.04.2018, διαθέσιμη στο <https://www.kathimerini.gr/society/959053/i-idrysi-kai-anaptyxi-tis-dei/> , ημερομηνία προσπέλασης 12.10.2023

Εικόνα 15 : Ένα από τα πλοία τύπου Liberty, το οποίο αγοράστηκε τον Φεβρουάριο του 1947 από τον Ιωάννη και τον Αδαμάντιο Χατζηπατέρα και ονομάστηκε HADJIPATERAS.

Τομέας μεταφορών

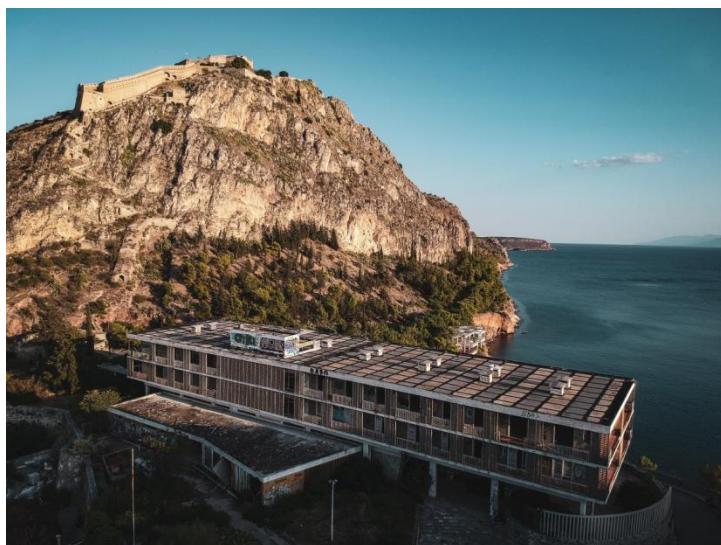
Προέλευση : «Τα πρώτα ελληνικά πλοία Liberty, στην ιστοσελίδα» : *Greek shipping miracle*, διαθέσιμη στο : <https://greekshippingmiracle.org/special-sections/ploia-liberty/first-greek-liberty-ships/> , ημερομηνία προσπέλασης 12.10.2023

Εικόνα 16 : Η ανέγερση της Σχολής Παπαφλέσσα

Νομός Μεσσηνίας

Προέλευση : «Ι.Μπουγάς : Αυτή είναι η ιστορία της Σχολής ‘Παπαφλέσσα’», στην ιστοσελίδα : *Messinia live*, 20,07.2017, διαθέσιμη στο : <https://www.messinialive.gr/mpougas-afti-einai-istoria-tis-scholis-papaflessa/> , ημερομηνία προσπέλασης 12.10.2023

Εικόνα 17 : Το ΞENIA Ναυπλίου

Τομέας τουρισμού – νομός Αργολίδας

Προέλευση : Ιωακειμίδου Χριστίνα, «Ξενία : Η ιστορία και το design ενός καινοτόμου προγράμματος», στην ιστοσελίδα : design society, 10.05.2023, διαθέσιμη στο : https://designsociety.safecontrol.gr/post/ksenia-i-istoria-kai-to-design-enos-kainotomou-programmatos_788 , ημερομηνία προσπέλασης 12.10.2023

Πίνακες

ΤΟΜΕΑΣ		ΠΑΡΕΜΒΑΣΕΙΣ
ΔΗΜΟΣΙΑ ΥΓΕΙΑ		Ανέγερση δομών υγείας Εξοπλισμός δομών υγείας με σύγχρονα μηχανήματα Εισαγωγή φαρμάκων και ιατρικών εφοδίων Ενέργειες για την καταπολέμηση ασθενειών Εκπαίδευση προσωπικού
ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΠΡΟΝΟΙΑ		Περίθαλψη προσφύγων και απόρων Προμήθεια καταναλωτικών αγαθών και οικονομική υποστήριξη προσφύγων Αποκατάσταση κατεστραμμένων οικημάτων και σχολικών κτιρίων
ΓΕΩΡΓΙΑ		Εισαγωγή ζώων Εισαγωγή γεωργικών μηχανημάτων και εργαλείων και διαφόρων γεωργικών ειδών Κατασκευή διαφόρων εγκαταστάσεων Εκτέλεση εγχειοβελτιωτικών έργων
ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΑ		Δάνεια προς επιχειρήσεις
ΔΗΜΟΣΙΑ ΕΡΓΑ	ΟΔΙΚΕΣ ΣΥΓΚΟΙΝΩΝΙΕΣ	Κατασκευή μεγάλων οδικών αρτηριών και επαρχιακών και κοινοτικών δρόμων, Κατασκευή γεφυρών
	ΣΙΔΗΡΟΔΡΟΜΟΙ	Κατασκευή νέων γραμμών, ανακατασκευή παλαιών γραμμών, γεφυρών, τούνελ

		Κατασκευή βοηθητικών εγκαταστάσεων
	ΛΙΜΑΝΙΑ	Επισκευή λιμένων
	ΑΕΡΟΔΡΟΜΙΑ	Κατασκευή αεροδρομίων Αποκατάσταση ζημιών στα ήδη υπάρχοντα αεροδρόμια
	ΔΙΩΡΥΓΑ ΤΗΣ ΚΟΡΙΝΘΟΥ	Καθαρισμός διώρυγας
ΗΛΕΚΤΡΟΔΟΤΗΣΗ		Ίδρυση ΔΕΗ Κατασκευή εργοστασίων Μεταφορά γραμμών υψηλής τάσης στο μεγαλύτερο μέρος της χώρας
ΥΔΡΟΔΟΤΗΣΗ		Επισκευές και επεκτάσεις δικτύων ύδρευσης και υπονόμων
ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ		Ίδρυση ΕΟΤ Ανάγερση τουριστικών εγκαταστάσεων Ανοικοδόμηση μουσείων
ΜΕΤΑΦΟΡΕΣ		Προσφορά σκαφών τύπου Liberty και αρματαγωγών Εισαγωγή αυτοκινήτων, λεωφορείων και φορτηγών Κατασκευή καϊκιών, αμαξωμάτων και διαφόρων εξαρτημάτων
ΤΗΛΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΕΣ		Ίδρυση ΟΤΕ Τηλεφωνική και τηλεγραφική σύνδεση περιοχών. Βελτίωση υπάρχοντος δικτύου
ΆΛΛΕΣ ΠΑΡΕΜΒΑΣΕΙΣ		Εκμετάλλευση ορυχείων Αεροφωτογραφήσεις Παρεμβάσεις στο εργασιακό πεδίο Προσπάθειες διοικητικής και φορολογικής μεταρρύθμισης Εκπαίδευση διαφόρων ατόμων

Πίνακας 1 : Ο παραπάνω πίνακας αναφέρεται επιγραμματικά στους τομείς οι οποίοι ωφελήθηκαν από την αμερικανική οικονομική ενίσχυση και στις παρεμβάσεις οι οποίες έγιναν σε αυτούς.

	1947 - 1948	1948 - 1949	1949 - 1950	1950 - 1951	1951 - 1952	1952 - 1953	ΣΥΝΟΛΟ
Βοήθεια από το Δόγμα Τρούμαν	112,6	6,5					119,1
Συνολική βοήθεια από το Σχέδιο Μάρσαλ και MSA		212,8	263,6	206,8	182,0	81,2	946,2

Πίνακας 2: ο παραπάνω πίνακας παρουσιάζει το συνολικό ποσό της προσφερόμενης βοήθειας στα πλαίσια του Δόγματος Τρούμαν και του Σχεδίου Μάρσαλ ανά έτος, εκφρασμένη σε εκατομμύρια δολάρια

Πηγή : «ΣΧΕΔΙΟ ΜΑΡΣΑΛ : Η αστική τάξη ανάβει ακόμα λαμπάδες στο όνομα του», στην ιστοσελίδα : *ΡΙΖΟΣΠΑΣΤΗΣ*, 01-02.06.2019, διαθέσιμο στο <https://www.rizospastis.gr/story.do?id=10356797> , ημερομηνία προσπέλασης 04.10.2023

Περίληψη

Το τέλος του Β' Παγκοσμίου Πολέμου βρήκε την πλειοψηφία των ευρωπαϊκών χωρών με σημαντικές απώλειες σε πολλά επίπεδα. Η αδυναμία, ωστόσο, της Ευρώπης για ανοικοδόμηση άφησε ελεύθερο το πεδίο στις ΗΠΑ οι οποίες στο πλαίσιο της νέας εξωτερικής τους πολιτικής που άκουγε στο όνομα 'ανάσχεση', έθεσαν σε εφαρμογή το Δόγμα Τρούμαν και το Σχέδιο Μάρσαλ.

Το Σχέδιο Μάρσαλ στην Ελλάδα εστίασε σε πολλούς τομείς. Στην Περιφέρεια της Πελοποννήσου, πραγματοποιήθηκαν έργα στον τομέα της υγείας, των δημοσίων έργων, του τουρισμού, της ηλεκτροδότησης και σε άλλους τομείς. Τα έργα αυτά συνέβαλαν στην κοινωνικοοικονομική ανάπτυξη και στην επιβίωση του πληθυσμού της ευρύτερης περιοχής.